

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
«МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БАЛАЛЫҚ ШАҚ» РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ОРТАЛЫҒЫ**

**МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ ТӘРБИЕ МЕН ОҚЫТУДЫҢ ЖАЛПЫ БІЛІМ
БЕРЕТІН ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫНА ХРЕСТОМАТИЯ**

**ХРЕСТОМАТИЯ К ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ УЧЕБНОЙ
ПРОГРАММЕ ДОШКОЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ И ОБУЧЕНИЯ**

**АСТАНА
2016**

*Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің
«Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығы базасында әзірленген*

Пікір жазғандар:

*А. Ж. Салиева , пед. ғылым. докт
М.И. Махамбетова, меңгеруші
С.Д. Дүйсенбенова, әдіскер*

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың жалпы білім беретін оқу бағдарламасына хрестоматия. Астана – 2016ж – 147 б.

Бұл жинақта мектепке дейінгі жастағы балаларға әңгімелеуге, оқып беруге, мазмұндауға, жаттауға ыңғайлы көркем әдебиет шығармаларының түрлі жанрлары берілген.

Хрестоматия мектепке дейінгі ұйымдардағы педагог қауымға және ата-аналарға, сонымен қатар педагогикалық жоғары оқу орындары мен колледждердің студенттеріне арналған.

Хрестоматия «Мектепке дейінгі балалық шақ» республикалық орталығының ғылыми-әдістемелік кеңесінде (2016 жылғы 05 шілдедегі №5 хаттама) қаралып ұсынылған.

«Мектепке дейінгі балалық шақ»
республикалық орталығы, 2016

ТҮСІНДІРМЕ ЖАЗБА

Осы хрестоматияда балалардың жас ерекшеліктерін ескере отырып, күрделену принципіне сәйкес мектеп жасына дейінгі балаларды дамыту үшін материал іріктелді. Көркем әдебиетке баулу процесінде балалар әр түрлі шығармалардың ішінен мағынасын байланыстырады, оның жанрларын ажыратады, жекелеген көркем тіл құралдарын байқау қабілеті пайда болады.

Мақсаты: мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту жүйесінде қызметкерлердің тікелей жұмыс тәжірибесінде қолдануы үшін қажетті әдістемелік материалдармен (фольклорлық, көркем, прозалық және ақындық, өнер саласында – жазушылардың шығармаларымен) білім беру процесіне қолдау көрсету және байыту.

Міндеттері:

- балаларды жалпы адамзаттық және ұлттық құндылықтарды игеруге негізделген қолайлы әлеуметтендіруді, құзыреттілік негізін меңгеруді қамтамасыз ету;

- бірізділік, жүйелілік, ізгілендіру, сабақтастық педагогикалық принциптерін іске асыру;

- балаларды оқыту және тәрбиелеуде тәрбиелік, дамытушылық және оқыту міндеттердің бірлігін қамтамасыз ету.

Балалардың әдеби даму негізін қалау, олардың болашақ оқырмандар ретінде қалыптасуының басты міндеттерінің бірі болып табылады.

Аталған хрестоматияны құрастырушылар жекелеген көркем шығармалардың құндылықтарына аса назар аударады - өлеңдердің мәнерлілігіне, әңгімедегі сюжеттің дамуына; балаларға халық және авторлық ертегілері бойынша шығармалар құрастыруға, сөз ұйқасы бар ойындар жасауға жағдай ұсынады.

Ұсынылатын әдебиеттер: ауыз әдебиеті; жазушылардың шығармалары; поэзия.

Хрестоматия балалардың кітапты сүйеге және қызығушылықтарын арттыруға, оны тыңдай білуге, түсінуге, оқиғаларды эмоционалды қабылдауға, кейіпкерлерге жанашырлық танытуға тәрбиелеуге бағытталған.

Мектепке дейінгі шақта кітаптармен үнемі қарым-қатынаста болуға баулиды, шығармалардың мазмұны мен стилінің бағыты (ертегі, шытырман оқиғалы, тарихи, лирикалық, фантастикалық), балалардың эстетикалық тұрғыдан әдеби шығармаларды қабылдау дағдылары мен қабілеттерін тәрбиелеу, көркемдік-сөйлеу әрекетін дамыту.

Күтілетін нәтижелер:

- жоғары талғамдағы әдебиетке баулу; әдеби қорды қалыптастыру;

- балаларда құрылым, кейіпкерлер (әсіресе, ертегілер), сюжеттік-тақырыптық

әдеби туындылар туралы түсінік және оны шығармашылықта қолдануды қалыптастыру;

- балаларда көркемдік бейненің дамуын және өзгеруін, оның көпмағыналылығы және байланысын байқауды қалыптастыру; балалардың кітапқа деген эстетикалық мәдени қарым-қатынасын дамыту (кітапты ұқыпты ұстау, ұмтылысын, өз бетінше және суреттерді қайта қарауға).

ӨЛЕҢДЕР**Отан***Мәриям Хакімжанова*

Отан – жерім,
Отан – суым,
Отан қуат, нәр береді.
Отан – ұран,
Отан – туым,
Отан мәңгі гүлденеді.

Қазақстан – Республикам менің*Дихан Әбілов*

Әйнегі – күн,
Шатыры – аспан,
Кең далам асқақ.
Төсі толған егін,
Көлдері күміс шашақан,
Қазақстан – Республикам менің!

Қазақстан жалауы*Ермек Өтетілеуұлы*

Көк байрағы бабамның –
Бүгінгі ұрпақ алауы.
Тірегі әке-баланың –
Қазақстан жалауы.

Елтаңбасы елімнің*Сұлтан Қалиев*

Елтаңбасы елімнің
Неткен әйбат, әдемі.
Тұнығындай көңілді, -
Ортада аспан әлемі.

Құт-береке шаңырақ,
Орын алған ол төрден.
Қанатты қос арғымақ
Екі жақтан көмкерген.

Тәуелсіздік жолыңда
Талай-талай тер тамған.
Билігім өз қолымда, -
Еркіндігім – Елтаңбам.

Қазақ тілі*Өтепберген Ақыпбеков*

Қазақ тілі – ата-анаң,
Қуат алар Отан да одан.
Дүниенің бар асылы
Тең келмейді ешбір оған.

Астана*Ермек Өтетілеуұлы*

Болашаққа бастаған
Шарықтайды асқақ ән.
Елордасы Отанның –
Мақтанышым Астанам!

Астана – арман қала*М. Әміреұлы*

Сарыарқа төсінде,
Сән беріп Есілге.
Жас қала – Бас қала,
Астана өсуде.

Күн болып қарайды,
Шуақ боп тарайды.
Әлемге нұр шашқан,
Астанам арайлы.

Туғандай қиялдан,
Үйлері бір арман.
Аспандап барады,
Аяулы ұлы ордам.

Алматы*Тұманбай Молдағалиев*

Гүлзар баққа оранған,
Күннен киген бөрікті.
Аққудайын таранған
Алматы – әсем, көрікті.

Қуырмаш
(ойын-өлең)

Сапарғали Бегалин

Қуыр-қуыр, қуырмаш!
Тауықтарға тары шаш:
Бас бармақ, Балаң үйрек,
Орған терек,
Шылдыр шүмек,
Кішкене бөбек:
Сен тұр - қозыңа бар!
Сен тұр - қойыңа бар!
Сен тұр - жылқыңа бар!
Сен тұр - сиырыңа бар!
Сен қария,
Қазан түбін жалап,
Үйде жат!
Мына жерде құрт бар,
Мына жерде май бар...
Қытық! Қытық!

Ағайынбыз бәріміз

Әнуәрбек Дүйсенбиев

Жақсылыққа, бақытқа,
Талпынған әр уақытта.
Бала біткен дос-бауыр,
Болмасын еш тосқауыл.
Ақпыз, қара, сарымыз,
Ағайынбыз бәріміз.
Ортақ болсын асқар тау,
Жеміс толы бақша-бау.
Болсын жер мен су да ортақ,
Ақпыз, қара, сарымыз,
Ағайынбыз бәріміз.

Қаз-қаз бас

Қаз-қаз, балам, қаз балам!
Қадам бассаң, мәз болам!
Күрмеу үшін шешейін,
Тұсауыңды кесейін!
Қаз-қаз, балам, қаз балам!
Тақымыңды жаз, балам.
Қадамыңа қарайық,

Басқаныңды санайық!
Қаз-қаз, балам, қаз балам!

Қадам бассаң, мәз болам!
Қаз-қаз, балам, жүре ғой!
Балағынды түре ғой,
Тай-құлын боп шаба ғой,
Озып бәйге ала ғой!
Қаз бола ғой, қарағым,
Құтты болсын қадамың!
Өмірге аяқ баса бер,
Асулардан аса бер!

Айналайын баладан
(Екі баланың айтуына арналған)

- Айналайын баладан,
Тауып алған даладан.
- Далада бала жата ма?
- Түсіп қапты шанадан.

-.....біздің қайда екен?
- Қыздарменен тойда екен.
- Тойда неғып жүр екен?
- Алма теріп жүр екен.

- Алмасынан кәнекей?
- Жаңа теріп жүр екен.
- Жаңасынан кәнекей?
- Қабы толмай жүр екен.

Жапырақтар

Тұманбай Молдағалиев

Қыстың жақын қалғанын
Жапырақта білгендей.
Желмен ұшып барады,
Жерге қонып үлгермей.
Жапырақтар жамырап,
Сайға барып бекінді.

Анасынан ажырап
Қалған бала секілді.

Көбелек - гүлдің еркесі

Ақылбек Шаяхмет

Ақ көбелек ұшады,
Аппақ гүлге ұқсайды.
Көк көбелек ұшады,
Көкшіл гүлге ұқсайды.
Сары көбелек ұшады,
Сары гүлге ұқсайды.
Көбелек - гүлдің еркесі
Барлық гүлді құшады.

Түрлі түстер

Е.Өтетілеуұлы

Қызыл, жасыл, көк...
Түрлі түстер көп.

Аппақ түсім – сүт,
Бозғылт түсім – бұлт.

Жасыл бояу – шөп,
Сары бояу – сөк.

Қара түсім – қас,
Сұрғылт түсім – тас.
Мөлдір бояу – су,
Көкшіл – біздің ту!

Доп

Ә.Кекілбаев

Доп, доп, доп, доп домалақ,
Тыншымайсың домалап.
Ас құйып ем күшікке,
Үлгірмеді ішіп те...

Төңкердің де табағын,
Төгіп кеттің тамағын.
Доп, доп, доп, доп домалақ,
Осы әдетің жаман-ақ.

Жасаймын шана*Жәнібек Карбозин*

Қар жатыр аппақ,
 Ойнауға жақсы-ақ.
 Осындай шақта
 Кім үйде жатпақ?

Әп-әйбат қана
 Жасадым шана.
 Жасауға шана
 Келеді шама!

Жеп-жеңіл шанам,
 Отырып алам.
 Отырсын ағам,
 Сынбайды шамам!

Келеді шамам
 Жасауға шана.
 Сыйлаймын саған,
 Жалынсаң маған.

ТҮЛКІШЕК*(қызықтама)*

- Түлкі, түлкі, түлкішек,
- Түнде қайда барасың?
- Апам үйіне барамын,
- Апаң саған не берер?
- Ешкі сауып сүт берер,
- Оны қайда қоясың?
- Жалпақ тасқа қоямын.
- Ит ішіп кетсе қайтесің?
- Бақан ала қуамын.
- Былғанып қалса қайтесің?
- Ағын суға жуамын.
- Ағып кетсе қайтесің?
- Қайықпенен қуамын.
- Жеткізбесе қайтесің?
- Жылай, жылай қаламын.

Біздің үйде*Әбен Дүйсеков*

Әжем – күйші,
 Әпкем – биші.
 Асқан шебер
 Ағам – үйші.
 Ісі – нұсқа,
 Әкем – ұста.
 Үй салады,
 Жазбен қыста.

Ойыншықтар*Қадыр Мырза Әли*

Асыққанда, сасқанда
 Түсіп қалған дорбаңдай,
 Екі аяғы аспанда
 Құлап жатыр қорбаңбай.
 Ойыншық ит қарап тұр,
 Жаны жоқ қой – үрмейді.
 Моторы жоқ трактор
 Сүйресең де жүрмейді.
 Көзі қайда қыранның,
 Мүйізі сынған бұғылар...
 Жүк көтерген кранның
 Күші жоқ та, жүгі бар.
 Үйреншікті ізбенен
 Келеміз біз сәріде.
 Ойнағанда бізбенен
 Жан кіреді бәріне.

Менің ойыншықтарым*Мұзафар Әлімбаев*

Жүрмейсің бе абайлап,
 Болмасаңшы ұрыншақ.
 Асыр салып көп ойнап,
 Ақсап қапсың, құлыншақ.

Ашытпайды көзінді,
 Шомыла ғой, балақай!
 Қарашы енді өзіңе,
 Аппақ болдың, алақай!

Түймең қалды үзіліп,

Неге қадап алмайсың?
Тұр ғой, эне, ине-жіп,
Неге ұқыпты болмайсың?

Бөпем ұйықтасын

Нұрхан Жанаев

Қуыршағым тыныш тұр,
Доктор аю, дұрыс тұр.
Қызыл добым, секірме,
Мазамды көп кетірме.

Ал дөтілдек машинама,
Ұзап кетпе қасымнан.
Ақ қоразым, шақырма,
Итім, басты қатырма.

Тыныштық керек, тыныштық,
Ұйқыға біздер кірістік.
Далаға кіріп-шықпаңдар,
Бізге ұқсап ұйықтаңдар.

Менің апам

Ақұштан Бақтыгереева

Мені жақсы көреді,
Күндей күліп келеді.
Көп ертегі біледі,
Маған айтып береді.

Мен гүлдерді жұлмаймын,
Торғайларды қумаймын.
Айтқан сөзін тыңдаймын,
Апашымды сыйлаймын.

Әже

Нүсіпбек Исахметов

Әжем менің әлі де,
Ұқсамайды кәріге.
Шай қайнатып береді,
Біздің үйдің бәріне.
Базарға өзі барады,
Бәрін сатып алады.
Суды Сырым әкелсе,

Жүсіп отын жарады.
 Жұмсайды әжем мені де,
 Тауыққа жем беруге.
 Ауырады кей кезде,
 Аяғы да, белі де.
 Біз дәрісін табамыз.
 Қамқорлыққа аламыз.
 Әжемізді өзіміз
 Демде емдеп аламыз.

Менің әжем

Қадыр Мырза Әли

Менің әжем – ақ әжем,
 Ұл мен қыздың бағы әжем.
 Ертегі айтып бер десең,
 Айтып берер тағы әжем.

Менің әжем – жыр әжем,
 Шуағы мол нұр әжем.
 Ақ таяққа сүйеніп,
 Аман-есен жүр әжем.

Ата ақылы

Сырбай Мәуленов

Кім үлкенді тыңдаса,
 Кім үлкенді сыйласа.
 Сыйлы болады өзі де,
 Үлкен болған кезінде.

Біздің отбасы

Адырбек Сопыбеков

Папам менің қауыншы,
 Апам менің сауыншы.
 Ағам менің егінші,
 Жеңгем менің тігінші.
 Атам болса ол ұста,
 Бәрі-бәрі жұмыста.
 Мен боламын бақшада,
 Достарым бар қаншама!...

Біздің шаңырақ

Ермек Өтетілеуұлы

Атамнан басталар,
 Ожеммен қосталар
 Отбасым мыналар:

Ең жақын адамдар
 Әкем мен анам бар,
 Бір туған ағам бар,
 Бір туған апам бар,
 Бәрін жақсы көремін,
 Еркелеймін, еремін.

Біздің балабақша

Мұзафар Әлімбаев

Балабақша есігін
 Үшке тола ашқанбыз.
 Балапандай өсіріп,
 Мәпелейді бақшамыз.
 Бұл – екінші үйіміз,
 Бір туғанбыз бәріміз.
 Біз - осы үйдің гүліміз,
 Біз – осы үйдің сәніміз.

Балабақшам менің

Сөзін жазған Ертай Ашықбаев

Әнін жазған Б. Жұмалин

Жаңа қадам жасадым,
 Қош болып тұр бесігім.
 Мен қуанып ашамын
 Балабақша есігін.

Қайырмасы:

Әлдилеген елім,
 Сәбиіңмін сенің,
 Сәбиіңмін сенің,
 Балабақшам менің.

Айтып берер тәтелер,
 Әсем өлең, жақсы аңыз,
 Ойыншықтар әперер,
 Қандай жақсы бақшамыз.

Қайырмасы:

Әлдилеген елім,
 Сәбиіңмін сенің,
 Сәбиіңмін сенің,
 Балабақшам менің.

Бұлданбаймын бекерге,
 Жас төкпеймін көзімнен.
 Үйіме кетерде
 Киінемін өзім мен.

Бесік жыры

Сағи Жиенбаев

Әй-әй бөпем, әй бөпем,
 Ән айтайын, бал бөпем,
 Ән тыңдағың келсе егер,
 Және айтайын, жан көкем
 Бөпем менің ай ма екен.
 Шекер ме екен, бал ма екен.
 Ойнақтап бір бәйгеден
 Озып келер тай ма екен.
 Тас бұлақтар тауда екен,
 Жас құрақтар сайда екен.
 Көлбең-көлбең ұшатын
 Көбелектер қайда екен
 Қара қарға қарда екен,
 Жапалақтар жарда екен,
 Балпаң-балпаң басатын
 Балапандар қайда екен.
 Әй-әй бөпем, әй бөпем,
 Ұйықтадың ба, бал бөпем...
 Алдағанға көнетін
 Аңқау бөпе қайда екен.

Әже

Әні мен сөзін жазған Бота Бейсенова

Сағындым, әже, өзіңді,
 Мейірімді көзіңді.
 Ертегіңді сағындым,
 «Құлыным» деген сөзіңді.

Қайырмасы

Сағындым, әже, сағындым,
 Мейіріңе табындым.
 Демалысқа шығамыз
 Аяғында мамырдың.

Сағындым, әже, сағындым,
 Ағайын-туған бауырды.
 Қуат алып келейік

Топырағынан ауылдың.

Қайырмасы

Сағындым, әже, сені шын,
Даналықтың кенісің.
Құрт-майыңды сағындым,
Сақтап қойған мен үшін.

Апам үшін

*Сөзін жазған Қ.Мырза Әли
Әнін жазған И. Исаев*

Апам үшін күнде мен
Отынға ағаш жарамын.
Су құямын гүлге де,
Дүкенге де барамын.

Жоқтатпаймын әпкемді,
Қоям шайын қайнатып.
Жылай қалса бөпемді
Жұбатамын ойнатып.

Сыпырамын үй ішін,
Жуам аяқ-табақты.
Апам бірақ, мен үшін
Оқымайды сабақты.

Ана

Өтебай Тұрманжанов

Ана әнмен тербетеді,
Күйге бөлеп жаныңды.
Көңіліңді сергітеді,
Балбыратып тәніңді.
Сен ұйықтасаң әнге балқып,
Анаң жаны жайланар.
Аспандағы Ай да қалқып,
Ақ бетіңнен аймалар.

Сендей болсын бар адам

Т. Рахимов

Жарқын жүзді жан апам,

Сендей болсын бар адам.
 Сендей болса бар адам –
 Шаттық кетпес баладан!
 Сенсің, Ана, жан күші,
 Сендей болсын бар кісі.
 Сендей болсын бар кісі –
 Шексіз перзент алғысы.

Менің апам

Ақұштан Бақтыгереева

Мені жақсы көреді,
 Күндей күліп келеді.
 Көп ертегі біледі,
 Маған айтып береді.
 Мен гүлдерді жұлмаймын,
 Торғайларды қумаймын,
 Айтқан сөзді тыңдаймын,
 Апашымды сыйлаймын.

Құттықтаймын, анашым

Несіпбек Айтұлы

Құшағыңа кіргенде
 Жылынамын бір демде.
 Не жетеді көзіңе
 Мейірімді күннен де.
 Үн қатасың бал тілмен,
 Еркелеймін әр күн мен.
 Құттықтаймын, анашым,
 Сегізінші наурызбен!

Алтын дән

Күләш Ахметова

Жатыр дала жалтылдап,
 Жаз шуағын мол құйды,
 Күн астында алтын дән
 Тербеледі, толқиды.
 Толықсыған тасқындай,
 Көкжиекпен ұштасып.
 Күн астында ақ бидай

Билейді қол ұстасып.

Жапырақтар

Тұманбай Молдағалиев

Қыстың жақын қалғанын
Жапырақтар білгендей.
Желмен ұшып барады,
Жерге қонып үлгермей.
Жапырақтар жамырап,
Сайға барып бекіді.
Анасынан ажырап
Қалған бала секілді.

Күз

Ілияс Жансүгіров

Ой, балалар, балалар,
Қоңырқай күз болыпты,
Қурап жапырақ солыпты,
Ел егінін орыпты.
Ой, балалар, балалар,
Ойналық та күлелік,
Енді оқуға кірелік.

Күз

Қайрат Жұмағалиев

Жайдары күз, жарқын күз,
Аяулы күз, алтын күз.
Дәнге толы ен далам
Дариядай шалқып жүр.
Мейірлі күз, мырза күз,
Сыйлығыңа ырзамыз.
Аппақ арай таңында
Шомыламыз нұрға біз.
Күнді көрсе, толғанар,
Бұлтты көрсе, шамданар,
Қысты қазір жолатпа,
Тола түссін қамбалар.
Көк аспаның мөлдіреп,
Алтын күзің елжіреп,
Асыр салып жүре бер,
Сары көйлегің желбіреп.

Қолғап*Әнуарбек Дүйсенбиев*

Жоғалыпты қолғабым,
 Тыз-тыз етті қолдарым.
 Сорып аяз тастады,
 Естен кетпес тоңғаным.
 Қолғаптық жіп шығарып,
 Тоқыды әжем біз алып.
 Мен отырмын ұяттан
 Тоңғандай боп, қызарып.

Ойыншықтар*Нұрсұлтан Әлімқұлов*

Біздерде бар қуыршақ,
 Бұзау, қозы, құлыншақ.
 Ойыншықтар «тыңдайды»,
 Ақыл айтсақ, бұйырсақ.
 Қуыршақтар ұйықтайды,
 Айтқаныңнан шықпайды.
 Бұзау, қозы, құлыншақ
 «Ұйықта» десең, ұқпайды.
 Тыңдамайды ұрысса,
 Осылары дұрыс па?
 Тентектігін қоймаса,
 Тұрғызармын бұрышқа.

Шырша*Есентай Ерботин*

Жасыл шырша төрдегі
 Дейді: «Бәрің көр мені!»
 Кеткен әсем құлпырып,
 Ойыншықтар тұр тұнып.
 Түрлі түсті шамдары –
 Түнде ғажап жанғаны.
 Көргендерді елітеді
 Керемет бір ертегі.

Жемістер жыры*Рза Қунақова*

Алма: Нарттай қызыл алмам бар,
 Мәз болады алғандар.
 Жазда әдемі киінем,
 Тілді балдай үйірем.

Өрік: Көктемде ерте гүлдеймін,
 Кешігуді білмеймін.
 Піспей тұрған кезімде,
 «Менен аулақ жүр», - деймін.
 Уылжыған өрікпін,
 Бау-бақшаға көрікпін.
 Қара өрік: Қара деген атым бар,
 Менен де дәм татындар.
 Дәрі орнына жүруге
 Кейде менің хақым бар.
 Алындар баққа ектіріп,
 Сақтандар ұзақ кептіріп.
 Шаймен ішкен сусындар,
 «Па, шіркін-ай!» - деп тұрып.

Жақсы мен жаман

Р.Тышқанбаев

Жақсы бала құлақ сап
 Айтқаныңды ұғады.
 Төсегінен тұра сап
 Таза ауаға шығады.
 Жақсы бала ол анық,
 Істемейді шалалық.
 Тап-таза боп жуынып,
 Алады ол таранып.
 Жаман бала құрысып,
 Өз-өзінен тырысып,
 Түске дейін жатады,
 Шешесімен ұрысып.

Не деу керек?

Әнуарбек Дүйсенбиев

Апаң сенің базардан
 Алма сатып әкелді,
 Ең үлкенін, жақсысын
 Саған таңдап әперді,
 Не деп барып жеу керек?

Балалар жүр көшеде,
 Естіледі шу-айғай.
 Сен де шықтың, көршінді
 Қағып кеттің байқамай,

Сен не деуді ұмыттың?

Әжен, түскі тамаққа
Қант-кәмпитті салды мол.
Жұрттан бұрын ыдысқа
Әй-шәйі жоқ салдың қол,
Жөн еді не айтқаның?
Добын апар Назардың, -
Деді ағаң, бармадың,
Тапжылмадың, сазардың,
Аға тілін алмадың,
Сен қай сөзді айтпадың?

Ойыншықтар

Қадыр Мырза Әли

Асыққанда,
Сасқанда
Түсіп қалған дорбаңдай.
Екі аяғы аспанда
Құлап жатыр қорбаңбай.
Ойыншық ит қарап тұр,
Жаны жоқ қой – үрмейді.
Моторы жоқ трактор
Сүйремесең – жүрмейді.
Көзі қайда қыранның?
Мүйізі сынған бұғылар ...
Жүк көтерген кранның
Күші жоқ та, жүгі бар.
Үйреншікті ізбенен
Келеміз біз сәріде.
Ойнағанда бізбенен
Жан кіреді бәріне!

Мен тәртіпті баламын

Өтебай Тұрманжанов

Моншадан келгенде
Суық суды ішпеймін.
Шалшық суды көргенде
Бәтеңкемен кешпеймін.
Тұрысымен төсектен
Сұрамаймын нанды да.
Үйге қонақ келгенде

Көп мазаламаймын да.
 Мен тілалғыш баламын,
 Мен тәртіпті боламын.

Мектеп

Несінбек Айтөв

Сарғыш тартып күллі алап,
 Жеміс пісті,
 Күз келді.
 Шақырады мұңдалап
 Мектебіміз біздерді.
 Көзінен нұр төгілерер,
 Балалық шақ - алтын күн.
 Өз үйіңдей көрінер
 Өз мектебі әркімнің.
 Саяхаттап мектепке,
 Таныстық жер сәнімен.
 Мектебіміз бірақ та
 Әсем екен бәрінен.

Кім күшті

Күресе де білетін,
 Тіресе де білетін
 Алтай бала бәрінен
 Күштімін деп жүретін.
 Қызарса да құлағы,
 Тарқамайтын құмары.
 Абайсызда бір күні
 Мұзға тайып құлады.
 Көз алдына бұлт қонып,
 Кірпігіне шық толып,
 Ісіп кетті шекесі,
 Күдірейіп, күп болып.
 Мұз дегенің мықты екен,
 Қалай ұрып жықты екен,
 Білейінші - мұндай күш
 Бұған қайдан бітті екен!
 Әй, мұз, дейім, мұз, дейім,
 Бәрін айтып тізбейін.
 Сенен күшті бар ма осы?
 Бар болса, мен - іздейін.
 - Не дегенің, шырақ-ау,
 Менен күшті Күн - анау.
 Тастаса бір сәулесін,
 Тас-талқаным шығар-ау...

Теңізді де кешеді,
 Таудан тауға көшеді,
 Алтай бала, ақыры,
 Күнге барды, деседі.
 - Қандай өзің көрікті ең,
 Тұрмын Жерден келіп мен.
 Сенен күшті бар ма осы,
 Тастай мұзды еріткен?
 - Соған, балам, сендің бе?
 Анау бұлтты көрдің бе,
 Сол күштірек, бөгесе,
 Өте алмаймын мен мүлде...
 Тарқамайды құмары,
 Тау басына шығады.
 Будақ-будақ бұлттардың
 Бала жөнін сұрады.
 Бұлттар келіп топталып,
 Айтуға енді оқталып
 Жатқанда, жел кенеттен
 Қуып-айдап, кетті алып.
 - Жел, әкеттің бұлтты айдап,
 Күн сәулесі шықты ойнап.
 Сен екенсің ең күшті,
 Таба алмап ем қатты ойлап.
 Ортекедей орғыған
 Масаттанды жел бұған.
 - Қозғалтшы енді, батырым,
 Мына тауды орнынан!
 Жел олай бір жүгірді,
 Жел былай бір жүгірді.
 Қозғалмасын білді де,
 Құзға барып жығылды.
 - Деген біреу Жел күшті,
 Желдің өзі жер құшты.
 Бәрінен де, Асқар тау,
 Сен екенсің ең күшті.
 - Жоқ! - деді тау,
 - Менен де
 Күшті мынау Емендер.
 Тұрса дағы денемде,
 Тамыры оның тереңде!
 - Мұз да қалды далада,
 Құз да қалды далада.
 Күн де қалды көгінде,

Түк болмады Желің де,
Ең күштісі, Еменім,
Сен екенсің, тегінде.
- Әлі сен жас баласың,
Әрнеге таң қаласың.
Қажет етсең менен сен
Қағаз жасай саласың.
Мұз, күн, бұлт, жел, қара орман
Адам үшін жаралған.
Бәрін соның қорғайтын -
Күшті ешкім жоқ адамнан!

Көктем өрнегі

Ермек Өтетілеуұлы

Қар еріді, су ақты,
Күндер келді шуақты.
Байтақ дала келбеті
Түкті кілем сияқты.
Көкке бояп өңірді,
Көктем келді көңілді.
Бау-бақшада, орманда
Құстар әні төгілді.
Жаңбыр жауып басылды,
Күлімдейді көкте күн.
Кемпірқосақ асылды
Өрнегіндей көктемнің.

Жазда

Сағи Жиенбаев

Көлім, көлім, көлім деп,
Қаз да келді маймаңдап.
«Шомыл, шомыл, шомыл» деп,
Жаз да келді жайраңдап.
«Тыру, тыру, тыру» деп,
Келді ұшып тырналар.
«Құру, құру, құру» деп,
Жүр жылқышы ағалар.
Өзен-көлдің жағасы
Гүлмен ою ойғандай.
Тырналарға қарашы
Жіпке тізіп қойғандай.
Ал, жүріңдер, балалар,
Қырға шығып көрейік.
Қызғалдақты терейік,

Құшақтап ап келейік.

Қыста

Сағи Жиенбаев

Тағы да қыс түсті де,
Тон жамылды қырқалар.
Қайың, терек үстіне
Қона қалды ұлпа қар.
Адырға бар, жарға бар,
Алыпты қар бүркеніп.
Қарға, қарға, қарғалар
Қар үстінде жүр тоңып.
Көрінбейді бетеге,
Көрінбейді ай тегі.
Үйге кіріп кете ме,
Мына боран қайтеді.
Ауланы тез күрейік,
Аққаланы үйейік,
Есігінен қораның
Кіре алмасын бораның.

Жаңа жыл келді

Сағи Жиенбаев

Аспан жерге төгеді,
Ақ күмісін уыстап.
Жаңа жылда келеді,
Бізге қарай жылыстап.

Өлең де әзір, ән де әзір,
Ойын да әзір, бәрі де әзір.
Кел, Жаңа жыл біздерге,
Кел, Жаңа жыл, Жаңа жыл!

Қиял

Қадыр Мырза Әли

Барар едім бақшаға,
Жаяу жүрер жоқ шама.
Мені мұнда, көке, сен
Ұшақпенен әкелсең!
Нең кетеді, немене
Алып келсең кемемен!
Көңіл үшін желікпе
Машина да көлік пе?!

Қыс*Қадыр Мырза Әли*

Көктемде әнші құстар кеп қонатын,
 Колхоздың айналасы бақ болатын.
 Қонақ қыс ала келіп базарлығын
 Кигізді ұлпа қардан ақ халатын.
 Түтеген бораны да ере келіп,
 Тулайды алай-дүлей дөнгеленіп.
 Таң ата саябырлап тыным алып,
 Тұрады таңғажайып түрге еніп.
 Айнала бір де қара дақ көрінбей,
 Қанатын ызғарлы жел қақты ерінбей.
 Кіршіксіз күміс қарға көз тұнады
 Басталмаған оқушы дәптеріндей.

Ата*Сырбай Мәуленов*

Айтады ертең жан атам
 Ақ сақалын салалап.
 Құмарымды таратам,
 Жер мен көкті аралап.

Балбұлақ*Нұрхан Жанаев*

Балбұлақ ағады,
 Таңдайын қағады.
 Сөйлейді сылдырлап,
 Бөпемдей былдырлап.

Шырша*Есентай Ерботин*

Жасыл шырша төрдегі,
 Дейді: «Бәрің көр мені!»
 Кеткен әсем құлпырып,
 Ойыншықтар тұр тұнып.

Түрлі түсті шамдары –
 Түнде ғажап жанғаны.
 Көргендерді елітеді
 Керемет бір ертегі.

Наурыз*Бауыржан Жақып*

Қарды ерітіп жылғасы,
 Наурыз келді жыл басы.
 Шуақ төкті жарық күн
 Мейрамында халықтың.
 Бата беріп атамыз,
 Бата беріп анамыз.
 Тәтті болып жасалған
 Наурыз дәмін татамыз.

Көктемде*Қасым Аманжолов*

Көктем, көктем, көктем де,
 Құстар келіп жеткенде.
 Қуанып бір қаламыз,
 Әнмен қарсы аламыз.

Жаз келді*Жұбан Молдағалиев*

Жайқалып жапырақ,
 Құлпырып қызғалдақ.
 Тұратын көз тартып,
 Жаз келді, күн шуақ.

Өрік гүлдеп*Тұманбай Молдағалиев*

Әкеледі бағымызға көрікті,
 Көктем шыға гүлдегені өріктің.
 Аппақ гүлдер жауып өткен ақ қардай
 Сәл маужырап күн көзіне еріп тұр.
 Ақ гүл басып кеткендей бір қала ішін,
 Беріледі қуанышқа дала шын.
 Сол гүлдерді жел сілкілеп түсірсе,
 Мен аяймын нәзік өрік ағашын.

Жеміс тойы*Әдібай Табылды*

Күзгі шақта Алша, жаңғақ...
 Біздің бақта Ал, үз таңдап.

Түрлі түсті Енді көп іс:
Жеміс пісті: Жина жеміс.
Анар, алма, Қойма толсын,
Алмұрт, алуа. Тойлар болсын.

Апорт

Оразақын Асқар

Апорт деген алманың
Таттың ба, сен, бал дәмін?
Апорт деген тәтті алма,
Өседі ол бақтарда.
Алатауда өседі ол,
Оған тең жоқ деседі ел.

Шие

Әнуарбек Дүйсенбиев

Мен шиемін, шиемін,
Күннің көзің сүйемін.
Қышқыл шырын менде бар,
Төмен басты иемін.

Алма

Рза Қунақова

Пісіп тұрған алмамын,
Тамсандырар бал дәмім.
Жерге сілкіп түсірме,
Ісіп кетер маңдайым.

Алмұрт

Рза Қунақова

Тіл үйірген алмұртпын,
Таңсығымын бар жұрттың.
Жақсы өсіре алмайды
Қараса егер салғырт кім.

Өрік

Рза Қунақова

Көктем келе бүрлеймін,
Ең алдымен гүлдеймін.
Шілде болмай пісемін,
Дастарқанға түсемін.

Бақшада*Әдібай Табылды*

Ала шапан киініп,
 Теңкиіпті қарбыздар.
 Жесең, тілді үйіріп,
 Сусыныңды қандырар.
 «Еңбек түбі - зейнет» қой,
 Мен де қарбыз жинадым,
 Атам сыйға береді,
 Құшағыма сыйғанын.

Бір апта

Дүйсенбіде доп ойнадық қорада,
 Сейсенбіде серуен құрдық далада.
 Сәрсенбіде сурет салдық сәнді етіп,
 Бейсенбіде би биледік әндетіп.
 Жұма күні жидек тердік қыратта,
 Сенбі күні кино көрдік клубта.
 Жексенбіде үйде болып дем алдық,
 Осылайша өте шықты бір апта.

Құлыншақ*Сапарғали Бегалин*

Қиығындай құрақтың,
 Қиығы екі құлақтың,
 Үкідей кекілі желбіреп,
 Бүліштей ерні үлбіреп,
 Томағадай сауыры,
 Аш бөрідей бауыры,
 Толқынды бұйра жал-құйрық
 Шопса құлын құдиып,
 Шаншылып күлте құйрығы,
 Құлын жердің жүйрігі.

Ойыншықтар*М.Әлімбаев*

Жүрмейсің бе абайлап,
 Болмасаңшы ұрыншақ!
 Асыр салып көп ойнап,
 Ақсап қалдың құлыншақ!

Ашытпайды көзінді,
Шомыла ғой, балақай!
Қарашы енді өзіңе,
Аппақ болдың, алақай!

Түсті түймең үзіліп,
Неге қадап алмайсың?
Тұр ғой әне ине-жіп,
Неге ұқыпты болмайсың?

Мектебіне ертемен
Баратұғын бала аз ба?
Апарамын ертең мен
Машина тұр гаражда.

Шырылдама, әндетпе,
Бұлбұлым, ертең жырларсың.
Папам келді қызметтен,
Ұйықтап біраз демалсын.
Тиіспе, күшік, қоянға,
Тентектікті қойыңдар!
Кикілжің жоқ араңда,
Тату-тәтті болыңдар!

Қуыршақ

Ұлықбек Есдәулет

Жетелесем – жүрмейді,
Қуыршағым жалқау,
Ешбір тілді білмейді,
Аузын ашқан аңқау.

Жуынбайды жуынсақ,
Бұл не деген қуыршақ?
Тығылмайды тығылсақ,
Бұл не деген қуыршақ?
Бір,
Екі,
Үш,
Төрт,
Бес,
Қуыршақтың тұсауын кес!

Қуыршағым, қаз-қаз,
Қыдырайық аз-маз.

Аспаз

Нұрсұлтан Әлімқұлов

Біздің гүл бақшада
Бар әсем асхана.
Бар онда аспазшы,
Ақкөңіл, жақсы аға.
Әлде майқұймақ па,
Көже ме, сорпа ма,
Әлде балқаймақ па,
Тұрады ортада.
Тәп-тәтті тамағы,
Ағай - ас маманы.
Пісіре білгенге
Астың жоқ жаманы.

Ләйлә мен мысық

Оразақын Асқар

Іздеп жүрсек Ләйләні
«Қайда кетті бұл?» - десіп.
Отыр екен жайланып,
Мысығымен сөйлесіп.
Десек: «Ақыл қосады
Мысығына бұл не деп?»
Шарды аузына тосады:
- Ал, мияуым, үрле! – деп.

Мысық

Ләйлә бүгін төсектен
Өксіп жылап тұрған-ды.
Мұны бірден есіткен
Ағасы кеп сұрады.

- Денең аздап ысыпты,
Ауырды ма бір жерің?
- Бір әдемі мысықты
Алғым келіп жүр менің.

- Көз жасына болайын,
Түсіп жатқан домалап.
Мысық іздеп табайын,
Жылай ма екен соған да.

- Мысық іздеп шаршама,
Жүр ғой бақтың ішінде,
Соны ұстап берші, аға,
Көрдім жаңа түсімде.

Халық ауыз әдебиетінен

Шөре-шөре, лағым,
Тентек болма, шырағым!
Секендеме, демінді ал,
Селтендемей құлағың.

***

Кіп-кішкене, момақан,
Қошақанды ұнатам.
Сүйеді апам «қозым» деп,
«Қошақаным өзің» деп.

***

Әукім-әукім, әукешім!
Қасиыншы әукесін.
Енең әне келеді,
Ақ мамасын береді.

***

Ботақаным – бөбегім,
Қара көзің мөлдіреп
Қызықтырмай қоймайды,
Жібек жүнің үлбіреп,
Қарасам көз тоймайды.

Беске дейін санау

Ә. Табылдиев

Бірді бірге таяп қой.
Екеу болар қос таяқ ,
Цифры оның тап мына
Ұқсайды бір аққуға.
Екі мен бір – болар үш,

Цифры оның – ұшқан құс.
 Үш пен бірің төрт екен.
 Төртеу санның көркі екен.
 Төрт аяқпен жануар,
 Стол, төсек... тағы бар..
 Төрт аяқпен нық тұрар,
 Төрт бірлікті ұқтырар.
 Бес дегеннің цифры,
 Қарап тұрсаң оп-оңай.
 Үштің басын қайырып,
 Қоя салған жай бұрап.

Бой сергіту өлеңдері

Бала, бала, балақан (*қолдарын көтеріп*)
 Кәне, қайсы алақан? (*алақандарын көрсету*)
 Саусақтарың әйбәт (*саусақтарын қимылдату, ойнату*)
 Былай, былай ойнат.

***

Аю, аю тұршы (*орындарынан тұру*)
 Бетіңді жушы (*екі қолымен бет жуу*)
 Айнаға қарашы (*айнаға қарау қимылы*)
 Шашыңды тарашы (*шаш тарау қимылын жасау*)

***

Күнге қарайық (*шеңберге тұру*),
 Шашымызды тарайық (*бастарын жоғары көтеру*).
 Керіліп, дем алайық (*күнге созылу*),
 Бойымызды жазайық (*қолды белге қою*).

***

Сылдырлайды мөлдір су
 Мөлдір суға қолыңды жу (*қол жуу қимылын жасау*)
 Жуынсаң сен әрдайым
 Таза бетің, маңдайың (*бетін, маңдайын сипау*)
 Тазалықтың досы –
 Су дегенің осы.

***

Орнымыздан тұрайық
 Аяқты нық басайық (*бір орында жүру*)

Бір отырып, бір тұрып (тізе бүгіп отырып, тұру)
Біз демалып алайық (орнына отыру)

***

Орнымыздан тұрамыз (мәтінге сәйкес іс-қимылдар жасату)
Қолды белге қоямыз
Иілеміз оңға бір
Иілеміз солға бір
Жоғары қолды созамыз
Аяқтың ұшында тұрамыз
Бір отырып, бір тұрып
Біз тынығып аламыз

***

Оң қолымда бес саусақ (оң қолының саусақтарын көрсету)
Сол қолымда бес саусақ (сол қолдың саусақтарын көрсету)
Бәрін қоссақ – он саусақ (екі қолының саусақтарын қосу)
Оң аяқпен секіремін (екі аяқпен кезек секіру)
Сол аяқпен секіремін (орында жүру)
Екі аяқпен жүгіремін

***

Саусақтарым дем алып (орындарынан тұрып)
Қайта сурет салады (саусақтарын қимылдату)
Аяқтарым секіріп (қолдарын белге қою)
Қуаттанып қалады (орындарында секіру)

***

Бала, бала, балақан (қолдарын көтеріп)
Кәне, қайсы алақан? (алақандарын көрсету)
Саусақтарың әйбәт (саусақтарын қимылдату, ойнату)
Былай, былай ойнат.

***

Біз аяқпен топылдаймыз (мәтінге сәйкес іс-қимыл жасату)
Біз қолмен шапалақтаймыз
Баспен біз шайқаймыз
Қолды жоғары көтеріміз
Одан кейін түсіреміз
Одан кейін ақырын
Орнымызға жүгіреміз

***

Аю, аю тұршы (орындарынан тұру)
 Бетіңді жушы (екі қолымен бет жуу)
 Айнаға қарашы (айнаға қарау қимылы)
 Шашыңды тарашы (шаш тарау қимылын жасау)

***

Оң қолымда - бес саусақ (оң қолды созып, саусақты көрсету)
 Сол қолымда – бес саусақ (сол қолдың саусақтарын көрсету)
 Беске, бесті қосқанда (екі қолды біріктіру)
 Болады екен он саусақ (он саусақ көрсету)

***

Қане, қайсы алақан, (орындарынан тұру)
 Біз– кішкентай. (балапан) (алақандарын көрсету)
 Аралардың нәрі (гүлдің қимылын көрсету)
 Бау-бақшаның сәні. (гүл)
 Тік, тік, тік пісте, (ағаштай бір орында теңселу)
 Қысы-жазы бір түсте. (шырша)
 Менің тұрақты мекенім,
 Сәнді етіп жүремін. (үй)

***

Бір дегенде тұрайық, (мәтінге сәйкес іс-қимылдар жасау)
 2, 3, 4 – алақанды соғайық,
 Оң жаққа бұрылып,
 Сол жаққа бұрылып,
 Бір отырып, бір тұрып,
 Біз жүгіріп алайық.
 5 дегенде асықпай,
 Орнымызды табайық.

***

Оң қолымда бес саусақ, (мәтінге сәйкес саусақтарды көрсету)
 Сол қолымда бес саусақ.
 Оларды атап шақырар,
 Әрқайсысының аты бар.
 Бас бармақ,
 Балан үйрек,
 Ортан терек,
 Шылдыр шүмек,
 Кішкене бөбек.

***

Орнымыздан тұрамыз (орындарынан тұру)
 Екі қолды созамыз (қолдарын екі жаққа сермеп)
 Құс боп қанат қағамыз (құстың қанаттарын келтіру)
 Бір отырып, бір тұрып
 Орнымызды табамыз

***

Тауық, тауық тұрады – қыт – қыт- қыт (тәрбиешінің басында тауықтың атрибуты)

Серуенге шығады қыт-қыт-қыт

Балапандар тізіліп – шик- шик – шик (балаларда балапандардың атрибуты)

Артына еріп тұрады (бірінің артынан бірі тізіліп тұрып, қимылдар көрсетеді)

Балапандар тыңдайды

Алысқа бармаңдар

Дәндерді теріңдер

Шик – шик – шик

***

Үлкен шеңбер құрайық (мәтінге сәйкес іс-қимылдар)

Құсша қанат қағайық

Бір отырып, бір тұрып

Тынығып біз алайық

***

Алақай-ау алақай (орындарынан тұру)

Қандай жақсы көктем ай (алақан соғу)

Нұр жамылды далалар (қолдарын жоғары көтеру, бұлғау)

Келді ауылға көп торғай (құсша қанат қағу)

***

Үлкен шеңбер құрайық (шеңберге тұру)

Қазша қанат қағайық (қолдарын жайып көтеріп, түсіру)

Аққуша мойнымызды созайық (мойындарын оңға, солға созу)

Құсша жерге қонайық (қолдарын түсіріп, жай тұру)

Үлкен үйді жасайық.

***

Екі қолды жоғары (мәтінге сәйкес іс-қимылдар көрсету)

Сәл көтерсек болады
 Енді оны бөгелмей
 Түсірейік төменге
 Міне былай ...
 Қарайық
 Құстай қанат қағайық
 1,2
 1,2
 Жаттығайық бір келкі.

***

Алақай-ау алақай (орындарынан тұру)
 Қандай жақсы көктем ай (алақан соғу)
 Нұр жамылды далалар (қолдарын жоғары көтеру, бұлғау)
 Келді ауылға көп торғай (құсша қанат қағу)
 Ал, балалар тұрайық (мәтінге сәйкес іс-әрекеттер жасау)
 Алақанды ұрайық
 Бір отырып, бір тұрып
 Біз тынығып алайық
 Қарлығашқа ұқсайық
 Кәне қанат жазайық
 Ұшып, ұшып алайық
 Орнымызды табайық

***

Топ, топ, топ, топ басайық (шеңберге тұру)
 Жалаудан күн жасайық (жалаушаларын көтеру)
 Жаса, жаса, алтын күн (бір орында аяқты нық басып жүру)
 Жаса, жаса, алтын күн

***

Санайық жаңаша, (шеңбер құру)
 Бір, екі, үш! (мәтінге сәйкес іс-қимылдар жасату)
 Желбіре жалауша,
 Достықта біздің күш.

***

Орнымыздан тұрамыз
 Қолды белге қоямыз
 Бұрыламыз оңға бір

Бұрыламыз солға бір
 Біздер тату баламыз (бір – бірімен қол ұстасу)
 Гүл – гүл жайнап жанамыз (қолдарын жоғары көтеру)

***

Секірейік, жүгірейік (бір орында секіру, жүгіру)
 Қу анайық, күлейік (бір-біріне қарап күлімсіреу)
 Отырайық, дем алайық (жүресінен отыру, дем алу)
 Дем алып – ап, жүрейік (тұру, бір орында жүру)

***

Достарым көп бақшада (шеңберге тұру)
 Көңілдіміз бақшада (қолдарын жайып)
 Достықты біз сүйеміз (бір-біріне қарап, жымию)
 Бірге күліп жүреміз

***

Бала, бала, балақай, (орындарынан тұру)
 Қол соғайық, алақай! (қолдарын соғу)
 Бір, екі, үш деп айтайық, (бір-біріне қолдарын созу)
 Саусақтарда тартайық. (бір орында жүру)
 Жалқау бала болмайық,
 Қолды қысып, ойнайық

***

Сағаттың тіліндей (орындарынан тұру)
 Иіліп оңға бір (аяқты алшы қою)
 Сағаттың тіліндей (қолды белге қойып)
 Оңға бір, солға бір (оңға, солға иілу)
 Сағатқа қарап-ақ
 Жаттығу оңай-ақ

***

Денсаулықты сүйеміз (орындарынан тұру)
 Шынығамыз күнде біз (қолдарын екі жақа созу)
 Бір-екі-үш! (білектерін бүгіп, күштерін көрсету)
 Бір-екі-үш!
 Бұлшық етте міне күш!

***

Ішке тартып ауаны, (орындарынан тұру)

Демінді алшы тереңнен. (мұрынмен демалу)
 Денсаулықтың жауабы,
 Қайталасаң менімен.
 Дөңгеленіп тұрайық (шеңбер құру)
 Керегені құрайық (бір-біріне қолдарын созу)
 Уықтар болып иіліп (қолдарын биікке көтеріп, шаңырақ жасау)
 Киіз үйді құрайық.

***

Қылқаламды қояйық (мәтінге сәйкес іс-қимылдар жасату)
 Орнымыздан тұрайық.
 Қолымызды созайық,
 Оңға қарай иіліп.
 Солға қарай иіліп,
 Белімізді жазайық.

МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕР, ЖҰМБАҚТАР, ЖАҢЫЛТПАШТАР

Мақал-мәтелдер

Отан елдің анасы,
 Ел ердің анасы.

Отан от басынан басталады.

Отан оттан да ыстық.

Отансыз адам — ормансыз бұлбұл.

Отан үшін еңбек етсең,
 Халқыңның сүйген ұлы боласың.

Отаны бірдің жүрегі бір,
 Жүрегі бірдің тілегі бір.

Отанын сүйген: отқа жанбайды, суға батпайды.

Қыс азығын жаз жина.

Еңбек түбі – зейнет.

Еңбек ет те, міндет ет.

Көп еңбегі — көңілді.
Еңбек ет те мақтан,
Ойнап-күл де шаттан.

Еңбегіне қарай — құрмет.
Жасына қарай — ізет.

Еңбек — өмірді ұзартады,
Ұят бетті қызартады.

Оқу – инемен құдық қазғандай.

Оқымаған бір бала, оқыса екі бала.

Оқу – білім бұлағы.

Оқығаныңды айтпа, тоқығаныңды айт.

Оқу – білім азығы,
Білім – ырыс қазығы.

Білім басы – бейнет, соңы – зейнет.

Ақыл азбайды,
Әділдік тозбайды,

Ақыл айнымас, алтын шірімес.

Ақыл айтсаң батыл айт.

Ақыл — арман, ой — өріс.

Талап - талмас қанат.

Ынта болса адамда,
Қиын іс жоқ ғаламда.

Жан қиналмай жұмыс бітпес,
Талап қылмай мұратқа жетпес.

Ақылы жоқтың — арманы жоқ.

Әлін білмеген әлек.

Шын – бір сөз, өтірік – мың сөз.

Ақыл жастан,
Асыл тастан.

Шешеге қарап қыз өсер,
Әкеге қарап ұл өсер.

Әкеден – ақыл, анадан – мейір.

Ата – бәйтерек,
Бала – жапырақ.

Аға әдепті болса, іні әдепті,
Апа әдепті болса, сіңлі әдепті.

Жығылып жатып сүрінгенге күлме.

Досы көпті жау алмайды,
Ақылы көпті дау алмайды.

Татулық – табылмас бақыт.

Жолдасы көптің – олжасы көп.

Күлме досыңа –келер басыңа.

Жақсымен жолдас болсаң –жетерсің мұратқа.
Жаманмен жолдас болсаң-қаларсың ұятқа.

Ас адамның арқауы.

Таңғы асты тастама.

Сыйлап берсе суын іш.

Тату үйдің тамағы тәтті.

Ас тұрған жерде ауру тұрмайды.

Ат адамның қанаты,
Ас адамның қуаты.

Өле жегенше, бөле же.

Ас қадірін білмеген аштан өледі,
Ат қадірін білмеген жолда қалады.

Дәнді шашпа, нанды баспа.

Ас атасы - нан.

Ас иесімен тәтті.

Жұмбақтар

Сары қозы, көк қозы,
Қарындары тоқ қозы.
Күздігүні көп қозы,
Қыстыгүні жоқ қозы.

(Қауын-қарбыз)

Сырт еткіздім түймені,
Жарқ еткіздім бөлмені,
Шоқтан қолым күймеді.

(Электр шамы)

Темір қайшы – қос қайшы,
Шығыршықсыз бос қайшы.
Еңбеккерге дос қайшы,
Еріншекке қас қайшы.
Өтпейді бір бос күні,
Ол? (Сағаттың қос тілі)

Есек те емес, ат та емес,
Екеуіне жат та емес.

(Қашыр)

Түймесін бассаң,
Сәулесін шашқан.

(Электр шамы)

Қалқиған ұзын құлағы,
Елеңдеп қорқып тұрады.

(Қоян)

Күші десең, күші бар.

Тісі десең, тісі бар.
Торуылдап ауылды,
Түнде жортар ісі бар.

(Қасқыр)

Туған жердің белбеуі,
Шұбатылып қалыпты,
Керемет-ау кернеуі –
Тасты кесіп, жарыпты!

(Өзен)

Үлп-үлп етіп тымағы,
Желп-желп етіп құлағы,
Суды кешіп тұрады.

(Құрақ)

Жасыл ине киімім,
Жайлаймын тау биігін.
Жаңа жылды тойласаң.
Төріңдемін үйіңнің.

(Шырша)

Төрт аты бар,
Төрт пілі бар.
Шайқас алаңын
Біліп ал.

(Шахмат)

Басып озып құсты,
Қанатын қақпай ұшты.

(Самолет)

Өркеші бар, түйе емес,
Не ақ отау – үй емес.
Бір орнында тұрғаны,
Не болады бұл, кәне?

(Тау)

Үстіңдегі көйлегі
Түрлі-түсті, не керек.
Қызықтырар көргенді,
Мұның аты...

(Көбелек)

Басы да екеу,
Аяғы да екеу.

(Қайшы)

Қолтығыма кіреді,
Қызуымды біледі.

(Градусник)

Арқырап бұлағы,
Гүрілдеп тұрады.
Сырты – жаз, іші – қыс,
Кеппейді қырауы.

(Тоңазытқыш)

Ешкім де жемейді,
Тәтті екен демейді.
Сарғайып піседі,
Үзіліп түседі.

(Жапырақ)

Қара таудай буралар,
Қара бұйра шудалар
Бура жерге шөгеді:
Бұлау терін төгеді.

(Бұлт пен жаңбыр)

Самұрық құс самғады.
Көктен өтіп,
Айға жетіп,
Жеңілдеді салмағы.

(Космос кораблі)

Ұшында бір тамшы
Уы бар сұр қамшы.

(Жылан)

Шыңдары шырқау
Көшіп жүр бір тау.

(Түйе)

Ағаштың бүрін
Талшық қып жүрмін.
Қар астын үңгіп

Үй қылған...

(Құрмын)

Жүргенде – байпаң,
Тұрғанда – маңғаз,
Кеудесі қайқан,
Мен болам паң...

(Қаз)

Дос үйіне түстің бе? –
Түгел соның үстінде.

(Дастарқан)

Алдында бір нәрсе әкеп берсе, тегі,
Оңын сол, солын оң ғып көрсетеді.

(Айна)

Алыстан көрдім көк белді,
Жарқырап жатқан көп көлді.
Жақындап едім жоқ болды.

(Сағым)

Киіміммен суға түстім,
Бірақ әлі құрғақ үстім.

(Судағы бейне)

Жеп көріп ем өзін мен,
Жас шығарды көзімнен.

(Пияз)

Қысы-жазы өзгермес,
Көрсен де күні-түнімен.
Қанша аяз болса да,
Айрылмайды гүлінен.

(Шырша)

Баласының саны жоқ,
Ал өзінің жаны жоқ.

(Инкубатор)

Өзі – көзі,
Көзі – өзі.

(Күн)

Бірі — ағаш кесу құралы,
 Бірі — шырынды бал Бұлағы. (Ара)
 Сәбиге сәнді үй,
 Әжеге ән-күй.

(Бесік)

Бесікке іледі,
 Әнін де,
 Дәмін де,
 Сәбилер біледі.

(Сылдырмақ)

Ұқсайтын шеңберге
 Қабырғасы жиылып, керіледі,
 Жиһазы мол кең бөлме,
 Төбесінен жұлдыздар көрінеді.

(Киіз үй)

Жаңылмастан жетеуі,
 Кезек қызмет етеді.
 (Аптаның 7 күні)

«Бәрі нешеу»
 Асан, Айша екеуі,
 Қос қуыршақ,
 Бір құлыншақ,
 Екі ойыншық
 Құстай ұшып,
 Үйден шықты.
 (Жетеу)

Дүкеннен көп сабын алдым,
 Оның және қабын алдым.
 Екі дептер бір қарындаш,
 Тіс ысқышты тағы алдым.
 Есептеші сонда бәрі
 Қанша болды қолда бәрі?
 (Алтау)

Туысқан бес кісі,
 Бірінен-бірі кіші
 Бәрінің аты бір
 Ең кішісі шеткісі
 (бес саусақ)

Бес балада бір бешпет,
 Бір киініп, бір шешпек.
 Оң жағымда бес сарбаз,
 Сол жағымда бес сарбаз.

(он саусақ)

Табақта бес алма,
 Қолымда екі алма.
 Қосқанда барлығы
 Болады неше алма?

Бір алма апама,
 Бір алма атама.
 Екі алма беремін
 Мамам мен папама.
 Нешеуі қалады табақта?
 (үшеу)

Бір үйде біз нешеуіміз
 Кел санайық екеуіміз:
 Бас бармағым – әкем,
 Балаң үйрек- апам,
 Ортан терек- ағам,
 Шылдыр шүмек,
 Титтей бөбек сен
 Бір үйде біз нешеуіміз?

Жаңылтпаштар

Асан бақша жақтан.
 Ақ сабақ асқабақ әкелді,
 Басқа жақтан,
 Басқарақ асқабақ әкелді.

Ала-ала алашалар,
 Тамаша олар,
 Оған кім таласа алар.

Доп теп,
 Дөптеп.

Сұр інген сүрінген бе,
 Сүрінген сұр інген бе.

Бұлаң бұлаң еткен бұл аң,

Бұлаң десем екен қылаң.

Біреуі көрікті кісі,
Біреуі бөрікті кісі.
Көрікті кісі – зорықты,
Бөрікті кісі – қорықты.

Тақпақ жаттап,
Айтсақ жақсы-ақ.
Жатқа тақпақ,
Жатта тақ-тақ.

Қондық жаңа қонысқа,
Қалың екен жоңышқа.
Қоныстағы жоңышқа,
Оралады қонышқа!

Кермеде тұр қырық
Кір қыстырғыш,
Қырық кір қыстырғышқа
Қырық қыз келіп,
Кір қыстырды.

Ата мен әже, ана да,
Алма мен алмұрт тереді,
Ауырға Арман бала да,
Арбамен тасып береді.

Баланың жаман баға алмағаны,
Мұғалім ағаның жаман болмағаны.

Қоғанбай қомағай ма?
Жоқ, ағай
Қоғанбай қомағай емес,
Зор ағай.

Есім есі кетіп есінеп отыр екен.
Ол несіне.
Есі кетіп есінеп отыр екен.

Жағажайды жағалай,
Жүгіреді Қамажай.

Сен өлше, ол өлшер,

Сол өлшем, сол мөлшер.

Омар ора алар,
Омар ора алмаса,
Орал ора алар.

Омартаға балалар барар,
Балаларды аралар талар.
Алашаларды
Таба алса, алар.

Үміт түбіт түтті,
Түбітті түтіп бітті.

Арқада алты арқар бар,
Қырқада қырық арқар бар.
Қырық арқарда ақ арқар бар.
Алты арқарда марқа арқар бар.

Әбдіреде әбігер әтеш отыр.
Әбігер әтеш отырған
Әбдірені әжем ашып жатыр.

Гүлім гүлге қарап күлімдеді,
Көгілдір гүлге қонған аралар гуілдеді.

Ғарышкер ұшты ғарышқа.
Ғарышқа ұшты ғарышкер.
Айтшы, ғарыш алыс па?

Ескекті ескекші еседі,
Ескекші ескекті еседі.

Зура зурнада ойнайды,
Зурнада бір ғана Зура ойнайды деме,
Зара да, Зере де зурнада ойнайды.

Пай-пай-пай,
Жайылып жүр тай.
Ай-ай-ай,
Ұшып кетті торғай.

Хан баласы ханзада

Болды ғашық ханшаға.
Алып ханнан хабар,
Ханшайымды табар.

Қаһарлы айдаһар
Шаһарға келіп,
Қаһарланар.

ӘҢГІМЕЛЕР

Бір уыс мақта

Ы.Алтынсарин

Бір кішкентай қыз әкесінің шапанын жамап отыр екен, шешесі қасына отырып, ақыл айтты:

- Балам, дүниедегі жаратылған жәндік-жансыздардың ешқайсысының да керексіз болып, жерде қалатыны болмайды, - деп. Сол сөзді айтып отырғанда, қыз бала киімін жамап болып, жердегі мақтаның қиқымын терезеден лақтырып, далаға тастады:

-Әже, осы қиқымның еш нәрсеге керегі бола қалмас,- деп.

Шешесі:

-Балам, сол да жерде қалмайды,- деді.

Осылайша сөйлесіп, терезеден қарап отырса, манағы мақтаны жел көтеріп ұшырды, мұны бір торғай көріп қуып барып, мақтаны тұмсығына тістеп қанаалып, ұшып кетті. Қыз әжесінен:

-Манағы мақтаның қиқымын бір торғайалып кетті, оны неғылады? - деп сұрады.

Әжесі айтты:

-Көрдің бе, балам, күн айналмай манағы айтқан сөздің келгенін. Ол кішкентай мақтаны торғай ұясына төсеп, жас балапандарына мамық етеді,- деді.

Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш

Ы.Алтынсарин

Атасы он жасар ұл баласымен далада келе жатып, баласынан сұрады:

-Анау өрмекшіні көремісің, не істеп жүр?

-Көремін, өрмек тоқып жүр.

-Анау құмырсқаны көремісің?

-Көремін, ауызында бір нанның уалшығы бар, жүгіріп кетіп барады.

-Жоғарықара, аспанда не көрінеді?

-Жоғарыда қарлығаш ұшып жүр, аузында кесек тістеген шөбі бар.

Сонда атасы айтты:

-Олай болса, шырағым, ол кішкентай жәндіктер саған әбірет. Өрмекші маса, шыбынғаузақ құрып жүр, ұстап алған соң, өзіне азық етуге.

Құмырсқа бала-шағаларына тамақ аулап, бір нанның уалшығын тапқан соң өзіжемей, аузына тістеп, қуанғаннан, үйіне жүгіріп қайтып барады. Қарлығаш балапандарына ұя істеуге шөп жыйып жүр. Жұмыссыз жүрген бір жан жоқ. Сені де құдайтағала босқа жүруге жаратпаған, жұмыс жұмыстауға әдеттенуге керек,- деді.

Аурудан аяған күштірек

Ы.Алтынсарин

Сейіт орман үстінде жүгіріп бара жатқанда, бір арбалы келіп, аңдаусыз соғып кетіп, аяғын сындырыпты. Ойбайлап жылап жатқан баланы көріп, шошынғаннан шешесі есінен танып қалыпты. Мұны көрген соң, Сейіт жыламақ түгіл, сынған аяғын орнына салып, тоңып жатқанда да дыбысын шығармай, қабағын да шытпай жатты. Сонда сынықшы кісі:

Аяғың ауырмай ма, қабағыңды да шытпайсың, - деп сұрады.

Сейіт шешесі шығып кеткен соң демін алып, сынықшыға сыбырлап айтты дейді:

Ауырмақ түгіл жаным көзіме көрініп тұр, бірақ менің жанымның қиналғанын көрсе, анам да қиналып, жүдемесін деп, шыдап жатырмын, - деді.

Құстың ұясы

Спандияр Көбеев

Балалар ойнап жүріп, ағаштың ішінен бір құстың ұясын көрді. Бұл ұяның ішінде екі балапан отыр екен. Балалар балапанды алып үйіне әкелді. Әкесі баласына айтты: «Бұл балапанды ұядан неге алдың,- деп. - Шешесіз балапандар тұра алмайды: балаларынсыз шешесі қайғырады, далада құр өліп қалады ғой»,- деді.

Балалар балапанды аяп, ұясына апарып қойды.

Құлын, қозы, лақ

Мәдіхат Төрежанов

Жаз. Өрісте лақ, құлын, қозы кездесе кетті. Іші пысқан олар бірігіп ойнамақ болды. Әуелі нендей ойын ойнайтынын талқыға салды. Сөзді ақ лақ бастады.

- Ойынның қызығы тауға шығу. Тастан-тасқа секіріп ойнау. Әрі қан тарайды, әрі миың тынығады.

Қошақан лақтың сөзінн жаратпады.

-Секіріп шошандап ойнау ойын емес. Ойынның қызығы кошкарша сүзісіп ойнау. Әрі күшің толады. Әрі ойының қанады.

-Сендердің ойындарың көңілге қонбайды. Ойнаған соң шапқылап жарысайық. Тұра қалып тебісейік,- деді құлын.

Қуыршақ

Мәдіхат Төрежанов

Сәлия өзінің құрбысы Әлиямен бірге көл жағасына келді. Сәлия құмға саз балшық араластырып қуыршақ жасады. Онысы әп-әдемі болып шықты. Шыбықтан аяқ-қолын орнатты.

-Мына қуыршақ қалай, Әлия? Адамға ұқсай ма? – деді Сәлия құрбысына.

- Өзің шеберсің ғой. Әдемі екен. Маған да бір қуыршақ жасап берші!

Сәлия қуыршағын кептіріп қойды да, Әлияға арнап қуыршақ жасауға кірісті. Бұл қуыршақты да жасап бола бергенде, кенет дауыл тұрып, көл бетінде толқындар ойнай бастады. Отырған тұстарына толқын келіп қалған соң, екі қыз жағадан әрірек барып тұрды.

Жел саябырлап, көл сабасына түсті. Сәлия орнына келіп, қуыршағын қарап еді, толқын тып-типыл етіп жуып кетті.

Сәлия жылап жіберді.

Сен неге жылайсың? Оған сенің нең шықты? Менің әкем дүкеннен сатып әперген қуыршағымды да толқын алып кетті. Мен жыламай-ақ тұрмын ғой, - деді Әлия оны жұбатып.

- Мен еңбегімнің еш болғанына жыламаймын.

- Жыламашы. Ренжімеші. Ана қолыңдағы маған деген қуыршақты өзің ал, маған бермей-ақ қой!

- Жоқ. Мен екі айтпаймын. Мұны сен ал!- деп, Сәлия жылауын қойып, қуыршақты Әлияның қолына ұстата берді.

Торғай мен қарлығаш

Ахмет Байтұрсынов

Торғай жыланның жұмыртқасын тауып алып, ұясына салып басып жүріпті. Бұлай істеп жүргенін Қарлығаш көріп, Торғайға айтыпты:

-Мұның не бейшара? Ақылың алмасқан ба? Мұнан не қайыр, не жақсылық күтіп жүрсің? Өскен соң жамандығы ең әуелі өзіңе тиеді. Айтпады деме! Басыңа тигенде білерсің.

Торғай Қарлығаш сөзің тыңдамай, жылан жұмыртқасын баса беріпті. Күні толған соң жұмыртқадан жылан баласы шығыпты. Өсіп үлкейіп, жылан болып алып, әуел бастан Торғайдың өзің шағып өлтіріпті. Сонда Қарлығаш көріп айтыпты:

- Айтқаным келмей қалмас, кербәкқан тілімді алмас.

Жыланның басы мен құйрығы

Ахмет Байтұрсынов

Жыланның басы мен құйрығы таласыпты:

-Алда жүру қайсымызға тиіс, - деп. Басы айтты:

-Сен қалай алда жүресің, көзің жоқ көруге, құлағың жоқ естуге? Саған ерсек, біз не оңамыз? Құйрығы айтыпты:

-Көзім жоқ, құлағым жоқ болғанмен, күш менде ғой. Ағашқа оралып жатып алсам, сен қайда барасың? Орныңнан да жылжи алмассың.

-Мықты болсаң да мен саған ере алмаймын, - деп бас айтыпты.

-Мен де саған ермеймін, - деп құйрық айтыпты. Екеуі айырылып, бет-бетімен кетіпті. Құйрық көпке бармай-ақ бір жарыққа түсіп, шыға алмай сонда қалып, сасып-шіріп жоғалыпты.

Қоян зары

Ахмет Байтұрсынов

Екі қоян кездесіп, мұңдасыпты:

-Бізден сорлы дүниеде жан бар ма? Адам да, аң да, ит те, құс та - бәрі де бізге мықты. Бәрінен де қорқамыз. Тиінше ағашқа шыға алмаймыз, тышқанша ін қаза алмаймыз. Тісіміз өткір, тістеуге бата алмаймыз. Көбіне жым болатынымыз осы қорқақтығымыз. Мұнан былай осы қорқақтықты қояйықшы, - десіпті.

-Солай десіп тұрғанда, қамыс сылдыр ете қалады. Қорқуды қоямыз деп тұрған батырлар тырағайлап екеуі екі жаққа қаша жөнеледі.

Адал дос

М. Төрежанов

Екі дос көше бойымен жайбарақат әңгімелесіп келе жатты. Оның біреуі Аблан да, екіншісі Абыз. Абыздың денсаулығы нашар, көп жүгіре алмайтын.

Бір үйдің жанынан өте бергенде дәу қара төбет арсылдап, тура алдарынан шыға келді.

Абыз:

- Аблан, қаш, әне ит келіп қалды! - деп қатты қорқып, айғайлап жіберді. Аблан жерден бір шыбық алып, итке қарсы ұмтылды. Ашулы ит Абланның шалбарынан бірнеше рет жұлқылап та үлгерді. Үлкендер келіп, Абланды құтқарып алды.

Абыз Абланның жанына келіп:

- Мен қаш дегенде неге қашпадың? Қашып кеткенінде шалбарыңды ит жыртып тастамас еді, - деді.

- Мен қашатын болсам, сен тұтылатын едің. Өйткені сен қатты жүгіре алмайсың ғой. Сені иттен қорғайын деп, әдейі қалып қойдым, - деді Аблан.

- Дос деген осындай болар, - деді олардың сөзін естіген үлкендер сүйсініп.

Бозша торғай

Нымгет Ғабдуллин

Ерте тұрған Омар атай үй сыртындағы бақшаны аралап келе жатты. Түні бойы жаңбыр жауған. Жер саз. Омар атай бір топ жусанның ығында бүрісіп отырған кішкентай құсты көрді. Ұшуға жарап қалған бозторғайдың балапаны. Тұмсығының жиектері сап-сары. Өзіне әбден жаңбыр өткен. Екі қанаты салбырап, дір-дір етеді.

Балапан Омар атайға жасқана қарады. Қорқып кетті. Салбыраған қанатын жиюға шамасы келмей, сүйреткен бойы бір түп жусанды сырт айнала берді. Бірақ жүгіріп кете алмады. Жығылып қалды. Омар атай бозша торғайды жерден көтеріп алды. Алақанына қойып аз ғана уақыт қызықтай қарады. Әрі тоңған, әрі қорыққан кішкене құс қалшылдап тұр.

Омар атай бозша торғайды үйіне әкеліп, күн сәулесі түсіп тұрған терезе жақтауына отырғызды. Алдына ыдысқа салып жем әкеп қойды. Бозша торғай жем жемеді. Омар атайға жалт-жалт қарай берді. Омар атай оның сырын сезіп, жымыып қана күлді де, тысқа шығып кетті. Сәлден кейін терезеден сығалап қарап еді, кішкене құс жемді теріп жеп жатыр екен. Үсті де құрғап кеуіпті. Бозша торғай ыдыстың ернеуіне ұшып қонды.

-Ә, әлденіп алдың ба? Өзіңе дос екенімді білген шығарсың? - деп қойды атай. Омар атай ептеп келіп терезені ашты.

Бозша торғай ыдыстың ернеуіне қонды. Көтеріліп барды да, әуеде қалықтап тұрып әндете бастады.

Шие тергенде

Мәдіхат Төрежанов

Әмина әже немерелері Жанат пен Қанатты ертіп, шие теруге орманға келді. Көп ұзамай-ақ бітік шиеге кезікті. Жанат терген шиесін қолындағы ыдысқа жинай берді. Қанат шиені тойғанша теріп жеп, сонан соң өз бетімен ойнап кетті.

Таза ауада әрі жақсы демалып, әрі шиеге тойып, балалар үйлеріне көңілді оралды.

Жанат жинаған шиесін атасына беріп жатып:

- Ата, мына шиені әдейі сіз жесін деп орманнан теріп әкелдім,- деді.

Көп жаса, Жанатжан! - деді атасы бір шиені аузына салып. Өскенде сен мені асырайды екенсің.

- Өзің де же, Жанат,- деді ол бір кезде.

- Ата, біз шиені орманда тойғанша жедік.

- «Ас иесімен тәтті» дейді. Сен көмектеспесең, жалғыз өзім тауыса алатын емеспін.

Жанат шиені алып, бір-бірлеп аузына салды.

Қанатжан, сен неге отырмайсың? - деді атасы босаға жақта тұрып қалған Қанатты көріп, - Жанаттың шиесінен же. Қатты ұялған Қанат көзі жасаурап, үйден шығып кетеді.

Құмырсқа мен көгершін

Спандияр Көбеев

Бір күні құмырсқа шөлдеп, су ішуге өзенге түсті. Оны толқын соғып, суға кетіп қала жаздады. Сол мезгілде аузында тістеген бұтағы бар бір көгершін суға кетіп бара жатқан құмырсқаны көріп, бұтағын оның үстіне тастай берді. Құмырсқа бұтаққа жармасып, толқынмен судың шетіне шығып, ажалдан құтылды.

Тағы бір күні манағы көгершін өзеннің жағасына қонып, бір аңшының құс аулауға құрып қойған ауының астындағы бидайды теріп жей бастады. Аңшы ауды басып қалып, көгершінді ұстап алуға даярланып тұрғанын құмырсқа көріп, өрмелеп келіп оның аяғын шағып алды. Аңшы ауды қоя бергенде, көгершін көтеріліп ұшып кетті.

Жақсылыққа – жақсылық деген осы!

Тәртіпсіз лақ

Нәсіреддин Сералиев

Кеш. Аула төрінде, үлкен терек көлеңкесінде кітап оқып отырғанмын. Кенет тарс-тұрс дыбыс шығып, басымды көтердім.

Қарасам, көршімнің біріншіде оқитын баласы өзінің лағын ышқынта қуалап жүр.

Бір кезде жетті-ау лаққа. Мүйізінен ұстап алып, бас-көз демей төпеп жатыр. Осы кезде үйден әжесі шығып, оның қылығын көрді де:

- Әй, Төлтай, ұрма лақты! - деп айқайлады. Күтпеген жерден шыққан дауыстан селк ете түскен Төлтай лақтан айырылып қалды. Төніп келген әжесінен қашпай, тымырайып тұр. - Неге ұрасың? Ой, тәртіпсіз!

- Лақ тәртіпті ме? Неге еккен ағашымды құлатады?.. - деп ренжіді Төлтай.

Қараймын, әлгінде ғана терезе алдына отырғызып жатқан жас ағашы құлап қалыпты. Оны көрген әжесі:

- Жә, екеуің де оңып тұрған жоқсыңдар... - деді де, қолын сілтеп жөніне кетті.

- Маған ұрсады, лақтың қылығын көрмейді, - деп, бұртындаған Төлтай құлап жатқан ағашты қайта тұрғызып жатты.

ЕРТЕГІЛЕР

Ат пен есек

(халық ертегісі)

Бір кісі бір ат, бір есекке жүк артып, жолмен қалаға келе жатты. Есек жүгін ауырлап шаршап, атқа: «Жолдасым, менен біраз жүк алшы, мен көтере алмай, өлуге келемін», - деді. Ат жәрдем етпеді.

Жолшыбай есектің халі бітіп, жығылып өлді. Сонан соң иесі есектің барлық жүгін және терісін сыпырып алып, атқа артты. Сонда ат айтты: «Күнә менде, егер есектен біраз жүк алсам, бұл оқиға болмас еді. Енді, міне, сорлап, есектің барлық жүгін де, терісін де әкеле жатырмын».

Түлкі мен қоян

(ертегі)

Бір күні болдырып келе жатқан Түлкі жортып жүрген Қоянды көрді. Өтірік ауырған болып ағаш жанына сұлай кетеді де, қасына шақырады.

- Қоянжан-ау, Қоянжан, неге сонша жортасың? Менен неге қорқасың? Бала жастан бірге өскен, тоғайдың дәмін бір жеген көрші емес пе едік. Мен ауырып жатырмын. Жақынырақ келсеңші, қоштасайық, - депті.

Сонда Қоян:

- Екі құлағым сөзінде тұр, екі көзім өзіңде тұр. Сіз етті жақсы көреді дейді жұрт. Сол рас па? – депті.

- Рас болғанда қандай? Тіпті, ет жемесем басым ауырады.

- Міне, осыңыз жаман ғой.

- Иә, соған өзім де қынжылып жатырмын. Кеше бір тауық жеп едім, оған жаным ашып, жылап та жібердім. Өйткені ол да тірі жүргісі келеді ғой. О, шіркін тіршілік! – депті.

Қоян:

- Сіз оны өлтірмей тұрып, ойланып көрдіңіз бе? – депті.

Сонда Түлкі:

- Мен дәл сол жерде ойлануды ұмытып кетіппін. Жаныма батып, ауырып жатқаным да соның өкініші, - дейді.

- Ұмытшақ болған жаман ғой. Мен де содан қорқамын, сондықтан да жортамын, - деп Қоян тұра жөнеліпті.

Бауырсақ

(орыс халқының ертегісі)

Бір шал мен кемпір болыпты. Бірде шал жалынып:

- Кемпір-ау, маған бауырсақ пісіріп берсеңші, - дейді.

- Неден пісірейін? Ұн жоқ қой.

- Әй, кемпірім-ай! Қойманың түбін қырнап көрсеңші, бауырсақтық ұн табылып қалар.

Кемпірі қойма түбін қырып-қырып екі уыс ұн табады да, қаймаққа шылап, қамыр илеп, майға бауырсақ пісіреді. Оны терезенің алдына суытып қояды.

Бауырсақ суып тұрып тұрып, бір кезде домалай жөнеледі. Домалап келіп терезе алдындағы орындыққа, орындықтан еденге, еденнен дәлізге, дәлізден аулаға, ауладан сыртқа, одан әрі домалай береді, домалай береді.

Бір кезде оған Қоян жолығып:

-Бауырсақ, Бауырсақ! Мен сені жеп қоямын! – дейді.

- Қоян, сен мені жеме. Мен саған өлең айтып беремін, онан да соны тыңда.

Әжей қойма қырнаған,
Екі уыс ұн жинаған.
Балқаймаққа шылаған,
Пісіріп маймен сылаған,
Суытып та сынаған,
Бауырсақпын зулаған!
Атайдан да құтылдым,
Әжейден де құтылдым.
Қоян сенен құтылу
Қиын емес бұл маған!

Бауырсақ алға қарай домалай жөнеледі, қоян аңырап қала береді.

Бауырсақ орман ішіндегі соқпақпен зымырап бара жатса, қарсы алдынан қасқыр шыға келеді:

- Бауырсақ! Мен сені жеп қоям!

- Сен мені жеме, мен саған өлең айтып берейін.

Бауырсақ әндете жөнеледі:

Әжей қойма қырнаған,
Екі уыс ұн жинаған.
Балқаймаққа шылаған,
Пісіріп маймен сылаған,
Суытып та сынаған,
Бауырсақпын зулаған!
Атайдан да құтылдым,
Әжейден де құтылдым,
Қояннан да сытылдым,
Қасқыр, сенен құтылу,
Қиын емес бұл маған!

деп, Бауырсақ домалай жөнеледі. Қарсы алдынан қорбаңдап аю шығады. Ол:

- Әй, Бауырсақ! Мен сені жеп қоямын! – дейді.

- Жоқ, сен мені жеме, мен саған өлең айтып берейін, - деп жауап береді Бауырсақ.

Әжей қойма қырнаған,
Екі уыс ұн жинаған.

Балқаймаққа шылаған,
 Пісіріп маймен сылаған,
 Суытып та сынаған,
 Бауырсақпын зулаған!
 Атайдан да құтылдым,
 Әжейден де құтылдым,
 Қояннан да сытылдым,
 Қасқырдан да құтылдым,
 Маймақ, сенен құтылу
 Қиын емес бұл маған!

Бауырсақ домалай жөнеледі, аю оның ізіне үңіліп қала береді.

Бауырсақ зымырап бара жатса, қарсы алдынан түлкі шыға келеді:

- Амансың ба, Бауырсақ! Көргендерге ұнайды, жүзің қызыл шырайлы!

Бауырсақ мақтағанға мәз болып, өлеңін айта бастайды. Түлкі болса құмарта тыңдаған боп, қыбырын білдірмей, бауырымен сырғып, оған жақындай береді.

Әжей қойма қырнаған,
 Екі уыс ұн жинаған.
 Балқаймаққа шылаған,
 Пісіріп маймен сылаған,
 Суытып та сынаған,
 Бауырсақпын зулаған!
 Атайдан да құтылдым,
 Әжейден де құтылдым,
 Қояннан да сытылдым,
 Қасқырдан да құтылдым,
 Аюдан да сытылдым,
 Түлкі сенен құтылу
 Қиын емес бұл маған!

Әдемі өлең екен! – дейді түлкі. – Айналайын-ай, қартайған шағым ғой, құлағымның мүкісі бар. Кәне, менің мына тұмсығыма шық та, өлеңінді тағы бір шырқап жіберші.

Бауырсақ өлеңін мақтағанға мәз болып, түлкінің тұмсығына қарғып шығады да:

- Әжей қойма қырнаған – деп өлеңдете бастағанда түлкі бауырсақты «ап» деп бір-ақ асапты.

Шалқан

(орыс халық ертегісі)

Баяғы бір заманда шал мен кемпір болыпты. Олардың бақшасы бар екен. Бірде шал шалқан отырғызады. Шалқан үп-үлкен боп өседі. Бір күні шал шалқанды жерден суырып алмақшы болады. Ары тартады, бері тартады. Бірақ шалқанды шығара алмайды.

Шал көмекке кемпірін шақырады. Кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Бірақ орнынан қозғалта да алмайды.

Кемпір көмекке немере қызын шақырады. Немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Тағы да суырып шығара алмайды.

Немере қызы итін шақырады. Ит қыздың етегінен, немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары тартады, бері тартады. Шалқанды суыра алмайды. Енді ит көмекке мысықты шақырады. Мысық иттің құйрығынан, ит қыздың етегінен, немересі кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстап, ары жұлқиды, бері жұлқиды. Шалқан шықпайды.

Мысық болса, тышқанды шақырады. Тышқан келіп мысықтың құйрығынан, мысық иттен, ит немересінің етегінен, қыз кемпірден, кемпір шалдан, шал шалқаннан ұстайды. Олар тарта-тарта ақыры шалқанды суырып шығарады.

Түлкі мен әтеш

(халық ертегісі)

Теректің бұтағында отырған әтешті көріп, түлкі жылмаң етіп жетіп келеді.

- Е, бауырым, ағаш басына шығып не қарап тұрсың, жерге түсіп сәлемдеспейсің бе? – деді дауысын құбылтып.

Әтеш сасып қалды. «Сен қудан қалай құтылсам екен?» - деп күбірледі.

- Нағашымды қарап тұрмын, келемін деп еді.

Түлкі: «Бұл жалғыз болмады, нағашысы да бар екен ғой, бұйырса, түстік жаман болмайтын болды», - деп, іштей қуанып кетті.

- Нағашын қашан келуші еді?

Қазір келуге тиісті, - деп, алдындағы шаң басқан қара жолға үнілді. Түлкі де сол жаққа қарады. Будақ-будақ шаң көрінді. Әтеш қанатын қағып-қағып қалып: «кө-кә-ре-ку», - деп шақырып ала жөнелді.

- Бауырым, не көрдің, неге қуандың, «кө-кә-ре-куің» қандай сөз?

- «Алақай, алақай» дегенім ғой.

- Сонша қуанатындай нағашын көрінді ме?

- Көрінді.

- Онда жақсы болды ғой.

- Сізге оның несі жақсы, нағашы менікі емес пе?

- Нағашың келсе, маған да теріс болмас, сәті түссе, нағашына жиендікті сенен бұрын менің жасап жіберуім ғажап нәрсе емес.

- Кімге кімнің жиендік жасайтынын нағашым келген соң көреміз, - деп әтеш маңғазданды.

- Сен неге мықтымсынасың, сонша нағашын кім еді?

- Нағашым – кәдімгі аңға салып жүрген Сұр төбет емес пе? Ол жөнінде естімеп пе едіңіз?

- Естуім бар, келе жатқан соның өзі ме?

- Әне, келіп те қалды, дәл соның өзі. – Кө-кә-ре-ку, кө-кә-ре-ку!

- Түлкі жылысып, тоғайға бет алды.
- Түке, нағашыммен дидарласып, дәмдес болыңыз.
- Рақмет, асығыс едім.
- Қайда?
- Түскі намазға.
- Түскі намаз уақыты әлі бола қойған жоқ қой.
- Кешегі қазасы бар еді... Әтеш күлкіге булығып қала берді.

Құмырсқа

(ертегі)

Бір құмырсқа өз илеуінде тобынан бөлініп, сол мандағы ара, қоңыз секілді жәндіктермен дос болыпты.

Жем іздеп шыққан құмырсқа жол үстінен бір дән тауып алыпты. Жалғыз өзі әрі бері әуреленіп, дәнді орнынан қозғалта алмапты. Сонан соң көмек сұрау үшін әлгі қанатты достарын іздейді.

Бір уақытта гүлден-гүлге қонып, шырын жинап жүрген араға жолығады.

-Досым, бір дән тауып алып едім, жалғыз өзім көтере алмағаным. Маған көмектесіп жіберші, - деп өтінеді.

-Көрмей тұрсың ба, мен де жұмыс істеп жатырмын ғой, - деп, ара көнбей қойыпты.

-Солайы солай ғой, мейілі, - деп, құмырсқа әрі жүріп кетіпті. Ол енді қоңызды тауып алады.

Ол мән-жайды айтып, көмек сұрапты. Сен үшін өз еңбегімді еш қыла алмаймын, - деп, қоңыз ызындап ұшып кете барады.

Достарынан күдер үзген құмырсқа мұнайып қайтып келе жатады. Жолда өзінің илеулестерімен ұшырасып қалады. Олар мұның түрін көріп:

- Не істеп жүрсің? - деп жөнін сұрайды.

Жалғыз құмырсқа өзінің басынан кешкенін айтып береді:

- Жалғыздық деген сол, - деп, илеулестері жұбатады да, құмырсқаның дәнін көтерісіп, әрі алып кетеді. Құмырсқа үйіріне қайта қосылады.

"Жаңа достың қадірі ескі досқа жетпейді" деген екен сонда кәрі құмырсқа.

Екі қаз, бір бақа

(ертегі)

Ерте заманда екі қаз су таба алмай жүреді. Ыстық шілденің күнінде бір көлшікке келіп қонады. Ол көлшікті көптен бері мекен етіп жүрген бір бақа бар еді. Бақылдап, екі қазды жолатпапты. Көлшігін қызғанып, екі қазға су ішкізбейді. Екі қаз бақадан су сұрап жалынады.

-Бұл суы аз көлшік. Сендерден кейін суы таусылады. Сендер ұшып кетесіңдер. Сонда мен бейшара қанат-құйрығым жоқ, қайда барамын, - дейді бақа.

Қаздар айтады:

- Егерде осы көлшік суалса, сізді біз алып ұшып, бір жақсы көлге жеткізелік, — дейді.

Бақа бұл сөзге көніп, үшеуі шарттасып, осы арада бірге күн кешеді. Бір күні көл суалып, қалған суы сасып кетеді. Екі қаз уәде бойынша ағаш алып келіп, бақаға:

- Мынадан тісте де, аузыңды ашпай, жағыңды қарыстырып тұра бер, - дейді.

Екі қаз ағаштың екі шетінен аяқтарымен мықтап ұстап, бақаны аспанға алып ұшады. Бақаның көк үстіне шыққанға көңілі өседі. Жердегі бақалардан өзін жоғары санап, масаттанады. Сөйтіп, аспанда екі қазбен бірге ұшып бара жатып, бір үлкен шаһардың үстіне келеді. Шаһар халқы көкке қарап, қайран қалады:

- Бұл не зат?

Біреулер: «Қасиетті бақа» десе, енді біреулер: «Бақа емес, басқа зат» деседі. Жұрттың таңданысын көрген бақа мақтанып: «Атымды айтпай, кім екенімді білдірмей кеткенім болмас» деген оймен қарап тұрған елге:

- Бұл мен - бақамын! - деп аузын ашқаны сол еді, жерге қарай құлдилап, ат базардың ортасына тарс етіп құлап түседі.

Жарыстырып базарға салып жүрген аттар бақаның белінен басып кетеді.

Екі қаз:

- Ақымаққа жақсылық етіп болмас! - деп, өз бетімен ұшып кетеді.

Мысық неге тамақ ішкен соң жуынады?

(Литва халық ертегісі)

Күндердің күнінде бір торғай ұшып келіп, бір шаруаның қорасына қонады да, шашылған дәндерді жей бастайды. Мұны көріп, қожайынның мысығы бір мүйістің тасасында тұрып ториды. Аңдып отырған мысық бір мезетте шоршып барып торғайды бас салады. Қанатын қапсыра тістеп тұрып:

- Енді бір жақсылап тоятын болдым, - дейді.

- Ей, мысық мырза, ұялсаңызшы! Жуынғанды ұмытып барасыз ғой, өзі.

Өзіңіздің қожайыныңыз да, оның әйелі де дүниедегі бүкіл адам атаулы ең алдымен жуынады, содан кейін барып тамақ жейді, - деді торғай.

- Оның да дұрыс екен-ау, - деп, мысық жақсылап жуынып, сүртіну үшін алдыңғы аяғын тұмсығына апарды. Сол кезде торғай ұзақ ойланып жатпай бір жағына жып береді. Қанатын қағып, ұшады ды кетеді! Мысық ыза болып қалады. Содан бері қарай мысық атаулы тамақ жегеннен кейін жуынатын болған екен.

Ақылды лақ

(ертегі)

Бұзау, Тоқты, Лақ үшеуі ел көшкенде жұртта қалып қояды. Бірігіп, бастарына қос тұрғызып алады. Қосы бір бұлақтың бойында екен. Қасында

бәйтерегі бар. Бұлардың хабарын естіп, бір Аю оларды жемекші болады. Қостың қасына келеді. Лақ Аюды көріп, алдынан жүгіріп шығады. Қосына әкеліп, есік ашып енгізеді. Үйге кірген соң, Тоқты мен Бұзау Лақтан:

- Аюға не береміз? - деп сұрайды.

Сонда Лақ айтады:

- Басқы аюдың басын ас, соңғы аюдың төсін ас. Болмаса осы аюдың өзін ас! – дейді.

Сонда Аю «Бұлар аю жейді екен» деп ойлап, тұра қашады. Қашып келе жатқан Аюға Қасқыр жолыға кетеді.

- Қайдан қаштың? - деп сұрайды.

Аю:

- Мына жердегі Тоқты, Лақ, Бұзауға барып едім. «Өзімді жеймін» деген соң әрең қашып құтылдым, - дейді.

- Ендеше екеуіміз бірігіп баралық – дейді Қасқыр.

- Мен бармаймын, - дейді Аю.

- Сенің денең бәрінен де үлкен, олардан несіне қорқасың. Мұның ұят емес пе? Мен сенен кіші болсам да бара жатырмын ғой, - деп таңдана қарайды Қасқыр.

- Мен қорбаңбаймын, баяу жүремін. Ал сен жылдам жүгіресің. Керек кезде қашып үлгересің, - дейді Аю.

- Олай болса, кел, бірге байланып барайық, - деп ұсыныс жасайды Қасқыр.

Екеуі келісіп, Қасқыр бір жіп тауып әкеледі. Бір жақ ұшын Аюдың мойнына байлап, бір жағын өзінің мойнына байлап алады. Қосқа жақындағанда Лақ шығып:

- Қасқыр, ол аюға тоймаймыз! Қарызыңды онымен өтей алмайсың! - деп айғай салады.

Бұл сөзді естіген Аю: «Қасқыр мені оларға әдейі алдап әкеле жатыр екен ғой» деп ойлайды. Қатты қорыққан ол қайта қаша жөнеледі. Қасқыр буынып жығылып, жарты жолда қалады. Бұл Қасқырға екінші Қасқыр келіп:

- Сен неғып жатырсың? - деп сұрайды.

- Мен неғып жатайын, Аю сүйретіп кетті, - деп бастан-аяқ жөнін айтады.

Сонымен қасқырлар бірігіп, қайтадан барады. Оларды көрген Бұзау, Тоқты, Лақ бәйтерекке шығып кетеді. Лақ ағаштың бас жағына, Тоқты ортасына, Бұзау астыңғы жағына орналасады. Сол ағаштың түбіне қасқырлар келіп бал ашып: «Жейміз бе, жоқ па?» - деп тұрғанда бұтақ сынып, Бұзау жерге құлап түседі. Қулаған бұзаудан қорыққан қасқырлар бет-бетіне қаша жөнеледі. Бұзау, Тоқты, Лақтың иесі күзде келіп, қосты тауып алады.

Ақымақ қасқыр

(орыс халық ертегісі)

Өрісте жайылып жүрген қойдың ішінен бір арық қой жалғыз бөлініп қала беріпті. Қалың шидің арасынан бір қасқыр шыға келіп: - Е, сүйген асым,

қайдан жүрсің? Издегенде, мұндай кездестіре алмас едім, бұйырған дәмге сөз жоқ! Енді сені жеймін, - дейді.

Қой:

- Жейтін болсаң, ажалым жеткен екен. Бірақ өзің де мал танығыш едің ғой, қарны қампиған, аузында бір тісі жоқ, бір асым еті жоқ, тұла бойы шандыр мені қайтесің. Мені босат, қоралы қойға қайтайын, семіз қой әкеліп алдыға тартайын. Жылы-жұмсақты сен жемегенде, кім жейді? – дейді.

«Жылы-жұмсақ» деген сөз қасқырды қызықтырады. Қойды босатып қоя береді. Қасқыр жұтынып, қойдың семіз бағланын күтеді. Қой да, бағлан да жоқ, қасқыр түніледі. «Қой баласы момын ғой, алдауды білмеуші еді. Сірә, оны ешкі антұрған азғырған шығар. Барып көрейін!» деп жорта жөнеледі.

Бір белеске шығып, төңірекке қараса, алдында қызылшаны күрт-күрт шайнап, бір ешкі жүр екен. Көп қой да, қойшы да алыста екен. «Издегенім сен едің!» деп қасқыр ешкіні бас салады.

«Жанымды алып қалуға себеп болар ма екен» деп ешкі мынаны айтады: Атан да, анан да жақсы еді ғой. Қой тұрғанда, олар ешкіні жемеуші еді. Мен қарапайым ешкі емеспін, тойда билеп, торқа киген ешкімін! - деп судырлатады.

Ешкі билейді дегенді естіген емеспін. Ондай өнерін болса көрсет, - дейді қасқыр.

Ешкі:

- Ендеше көз аудармай, аяғыма қара да тұр, мен бір билеп көрсетейін, - дейді де, ешкі олай-бұлай секіре-секіре, жалт беріп, көп қойдың арасына кіріп кетеді. Сол арада қойшы да келіп, ешкі аман құтылады.

Екі әтеш

(ертегі)

Ертеде бір кемпір-шалдың құс дегенде асырап отырған екі әтеші бар екен. Қоолдарына түскен жемдерін соларға беріп, бағып-қағыпты. Бір күні кемпір құсына жем шашады. Қарындары ашқан әтештер дүрсе қоя береді. Әрқашан бірге жүрген досынан шұбар әтеш жемді қызғанып, шекесінен одырая қарайды.

- Шіркін, мынаның бәрін жалғыз өзім жеп, тыңқия бір тойсам-ау, - дейді.

Сөйтеді де шұбар әтеш қасындағы сұр әтешті қайта-қайта шоқып, жем жегізбей, мазасын алады. Сұр әтеш бір рет елемеген болып, екінші рет абайламаған болады. Тіпті тоймаған соң, ақырында ызаланып, ол да шұбар әтешті шоқып алады. Осыдан соң, екі әтеш жүндері үрпий, бірімен-бірі төбелесе кетеді. Екеуінің де үсті-басы жұлым-жұлым болады. Бұлар өстіп қызылшеке болып жатқанда, көршінің шібилері келіп, жемді түгін қалдырмай жеп кетеді.

Үш торай

(ағылшын халық ертегісі)

Баяғыда ағалы-інілі үш торай болыпты. Ағасы - Наф-Наф, інілері - Нуф-Нуф және Ниф-Ниф екен. Сарғайып күз түседі.

- Тастан үй соғып, үшеуіміз бірге тұрайық, - деп, Наф-Наф інілеріне ұсыныс жасайды.

- Саған керек пе, сен сал! - деп екеуі тіл алмай қояды.

Біраз уақыт өткен соң күн суытып, Ниф-Ниф ойлана бастайды. Сөйтіп, «Мен бәрінен де ақылдымын» деген оймен өзіне сабаннан үй тұрғызып алады. Енді міне, қақаған қыста қыстап шығатын баспанасы бар. Нуф-Нуф да өзін ақылды санайтын. Ол өзіне солқылдаған көк шыбықтардан үй тұрғызады. «Ауыр тастардан үй салудың қажеті не? Міне, үй мәселесі оңай шешілді!» - деп, ол өзінше мәз болады. Бір күні Ниф-Ниф пен Нуф-Нуф серуенге шығады. Кенет екеуінің алдынан араны ашылып, жем іздеген аш Қасқыр шыға келмесі бар ма. Екеуі қаша жөнеледі. Олар Ниф-Нифтің сабан үйіне келіп тығылады.

Екі торай сабан үйде қорыққандарынан дір-дір етіп отырады. Қасқыр жүгіріп келіп:

- Кәне, шығындар! Мен «фф-у» деп үрлесем, мына үйлерің шашылады да қалады! – дейді.

Торайлар үндемей отыра береді.

Қасқыр кеудесін толтыра ауаны жұтып алып, ал кеп үрлесін. Сабан үй бір сәтте-ақ желмен ұшып кетеді. Торайлар сопиып далада қалады. Олар Нуф-Нуфтың үйіне безе жөнеледі. Ағайынды екеуі көк шыбықтан тұрғызылған үйге келіп тығылады.

- Шығындар! Мен қазір бұл үйді бір қойып, тас-талқанын шығарамын! - дейді ашуға мінген Қасқыр.

Торайлар дыбыстарын шығаруға шамалары келмей, үндемей отыра береді. Қасқыр бар күшімен үрлеп еді, үй әрі-бері шайқалады, бірақ құлай қоймайды. Қасқыр алдыңғы аяғымен үйді дәлдеп тұрып теуіп жібереді. Сол кезде шыбық үй қирап қалады. Торайлар жан дәрмен ағаларының үйіне жүгіре жөнеледі.

Олар Наф-Нафқа келеді. Ол інілерін үйіне кіргізіп, есіктің ілгегін жауып үлгереді. Есігі мықты, қабырғасы қалың үйде торайларға келер қорқыныш жоқ еді.

Қасқыр оларды қайткен күнде де қолға түсіруді ойлайды. Үйдің қабырғалары тастан, есігі мықты ағаштан жасалған. Әрине, мұндай үйді оңайшылықпен қирата алмайсың.

Қасқыр тас үйдің кең мұржасын көріп, сол арқылы түспек болады. Ол шатырға шығып, мұржаға түседі.

Торайлар осыны күтіп отыр еді. Қасқыр мұржа арқылы тура пеш үстінде қайнап тұрған қазанға топ ете түседі. Ыстық суға күйген Қасқыр атып шығып, орманға қаша жөнеледі.

Міне, содан бастап ағалы-інілі торайлар не істесе де ақылдасып, бірлесе тірлік істейтін болыпты.

Түлкі мен тырна (орыс халық ертегісі)

Түлкі мен тырна дос болыпты. Бірде түлкі:

Маған қонаққа кел, қымбаттым! Мен дәмді тамақ пісіріп қоямын, - деп тырнаны үйіне шақырыпты.

Тырна түлкіге қонаққа келеді. Түлкі ботқа пісіріп, жайпақ табаққа салып, тырнаның алдына қояды.

Тамақ ал! Өзім пісіріп едім, - дейді.

Тырна жайпақ табақты тұмсығымен шоқып-шоқып, ештеңе өндіре алмайды. Ал түлкі болса, ботқаны тілімен жалап өзі-ақ тауысады.

Бәрін жеп болған түлкі:

- Айып етпе, үйімде бұдан өзге тамақ жоқ, - дейді.

Тырна:

- Осыған да рақмет. Енді сен маған қонаққа кел, - дейді.

Келесі күні түлкі тырнаның үйіне келеді. Тырна салқын көже дайындап, оны мойны тар құмыраға құйып, дастарқанға қояды.

Түлкі келгенде тырна:

- Же, қымбаттым, қысылма, - дейді.

Түлкі құмыраны ары айналып, бері айналып, ішіндегісін жей алмайды. Құмыраға басы сыймайды. Ал тырна ұзын тұмсығымен шоқи береді. Сөйтіп, бәрін жеп алады да, түлкіге қарап:

- Ренжіме, қымбаттым. Бұдан өзге тамағым жоқ, - дейді.

Бір аптаға тойып қайтқысы келген түлкі ренжіп, үйіне аш қайтыпты...

«Не ексең, соны орасың» деген осы.

Әтеш пен тоты (ертегі)

Ерте, ерте, ертеде, ешкі құйрығы келтеде, аң мен құстардың ішіндегі ең әдемісі, сымбаттысы әтеш болыпты. Сондықтан ол өте тәкаппар екен. Жүрген кезде маңғазданып, сылаңдай басады. Қоқырайып жүреді. Бірде-бір аңмен не құспен сөйлеспейді. Жалғыз серігі Тотықұс болыпты. Тоты байғұстың үстінде жібі түзу жөнді киімі жоқ екен. Бір күні Тотықұс әлгі кербез Әтешке келіп:

- Досым, мен бүгін қонаққа бармақ едім. Жөнді киімім де жоқ. Мына түріммен қалай барамын. Мені сенің досың, деп білетін ел мазақтайды ғой. Маған үстіндегі әдемі киіміңді бере тұршы, - деп қиыла жалыныпты.

Әтеш досының сөзіне сенеді. Үстіндегі әдемі киімдерінің бәрін шешіп береді. Тотықұс жасанып тұрып киініп алады. Қай мезгілде келетінін айтады.

- Егер мен кешіксем, дауыстап шақыр. Келмей жатсам, тағы да шақыр. Дауысыңды естін, - дейді.

Сөйтіп, Тотықұс әсем киініп, тойға кетеді. Бірақ ол қайтып оралмайды.

Әтеш ол естісін деп үсті-үстіне шақырады. Ешқандай хабар болмайды. Содан күні бүгінге дейін Әтеш әдемі киімін киіп кеткен Тотықұсты іздеп, таң қылаң бергеннен күн батқанға дейін айғайлап шақыра береді екен.

Айна (*ертегі*)

Бір күні кірпі, қоян, керік орманда келе жатып, ағаштың артынан бір нәрсенің жылтырағанын байқады. Олар сол затқа қарай жақындап келіп, мұқият қарайды.

-Өзінің үсті-басы тікенек, кішкентай ғана көздері бар, бұл кім? – деп сұрады кірпі.

- Кәне, көрейінші, - дейді қоян. - Жоқ, оның мүлде тікенегі жоқ, құлағы ұзын, көзі қызыл, мойны қысқа ғой.

- Мен де көрейінші, - деп керік килігеді. - Жоқ, оның мойны қысқа емес, ұзын, құлағы тікірейген, бойы биік, - деп таңғалыпты.

Тазша бала (*ертегі*)

Ертеде бір шал мен кемпір болыпты. Олардың үш баласы, бес ешкісі бар екен. Бір күні үлкен баласы басқа жерден пайда кәсіп қылуға талап етіп, өзіне тиген енші ешкісін сойып алып, етінен кемпір мен шалға бір түйір де берместен, арқалап кетіпті. Жүріп-жүріп, бір өнерші байдікіне келеді. Бұл байға өнер үйренуге ол жігіт жалданыпты. Өнерші бай бек қатты жауыз адам екен, ол жалданған жігітті бір сандыққа салып қойып, аштан өлтіріпті. Үйінде қалған ортаншы баласы, бұ да өнер үйренбекке талап етіп, о да ағасының кеткен жолымен кетіп, ол да өнерші байға келіп жалданыпты. Өнерші бай оны да ағасынша аштан өлтіріпті. Үшінші ұлы Тазша бала, о да ағаларындай өзіне тиген енші ешкісін сойып, жарты етін әке-шешесіне беріп, олардан рұқсат алып, қалған етті арқалап кетіпті.

Келе жатса, бір қора қойға ұшырапты. Бұл қора қойдың қойшысына жолығып сұраса, бұл қойлар өнерші байдікі екен. Ол Тазшадан:

- Балам, қайда барасың? - деп сұрайды.

Тазша бала:

- Өнер үйренуге барамын, - дейді.

Сонда шал тұрып айтады:

- Балам, бұл сөзіңді бөтен ешкімге айтпа. Өзіңе өтірік айтпа, жатқа (бөтендерге) шыныңды айтпа деген, - депті.

Сонан соң бала шалдың бұл айтқаны рас екен деп ойлап, өнерші байға барыпты. Байдың үйіне қонып, ертең жүрейін деп жатқанда, өнерші бай Тазшадан сұрайды:

- Балам, қайда барасың, жолың болсын?

Тазша бала:

- Мен өзіңдей ер баласы жоққа еншілес бала боламын, - деп жауап береді.

Сонда өнерші бай айтады:

- Балам, сен біздікінде қал, маған бала бол, біздің бір ақ құнан қойды сойып, той қылып, асық жілігін етімен өзің жеп той, мен өзім жолаушы барамын, - дейді де, өзі жолына кете береді.

Тазша бала:

- Қош, әке, жақсы бол! - деп, үйінде қала беріпті. Бұл өнерші байдың үйінде бір қызы бар екен. Ол Тазша балаға:

- Аға, сен асық жіліктен өзің жемей, керегенің басына іліп қой, сонда бір ақ тазы келіп, жілікке ұмтылар, сен балтаны лақтырып тазыны өлтір, - дейді.

Мұнан соң Тазша бала ақ құнан қойды сойып той қылып, көршілерін шақырып, асық жілігін өзі жемей, қыздың айтқанын қылып, керегенің басына іліп қояды. Айтқанындай-ақ тазы келіп, етті жілікке ұмтылады. Тазша балтамен жіберіп қалыпты, бірақ балтасы тазыға тимей, ит қашып құтылып кетіпті.

Өнерші бай үйіне келген соң, Тазша баланың мұндай істерді істегенін біліп, қатты ашуланып, сандыққа салып қамап тастайды.

Бұл байдың бағанағы қызы, әкесі жоқта сандығының түбін тесіп тамақ беріп, Тазшаны тойдырып тұрыпты.

Бірнеше күн өткен соң, Тазшаның өз әкесі балаларын іздеп шығып, өнерші байдікіне келіп:

- Бір Тазша деген балам бар еді, соны көрдіңіз бе? - деп сұрады.

Өнерші бай:

- Көргенім жоқ, - деп жауап берді.

Бұлардың сөйлесіп тұрған сөздерін Тазша үйде сандықта естіп жатыр еді. Бай әлгіндей дегенде, Тазша:

- Әке, мен мұндамын! - деп, сандық ішінен айғайлапты.

Даусынан баласын танып, байдың сандығынан шығарып алып, Тазша мен әкесі үйіне қайтыпты. Тазша жолай әкесіне айтады:

- Әке, мен бір қара құнан қой болайын, мойныма жіп тағып, жетектеп барып, базарға жақсы бағаға сат. Бірақ жібінді алып қал, - дейді.

Баласы сол жерде қара құнан қой болады. Әкесі мойнына жіп тағып, базарға апарып сатып, жібін алып, үйіне қайтады.

Ертеңіне баласы өз қалпына түсіп қайтып келіп, әкесіне айтады:

- Әке, мен бір қара жорға ат болайын, мені базарға апарып сат, пұлымды ал. Бірақ шылбырымды алып қал, - депті.

Баласы айтқанынша ат болып, әкесі базарға апарып сатып, шылбырын алып, үйіне қайтты.

Ертеңіне Тазша тағы өз қалпына түсіп, үйіне келіп айтады:

- Мен бір тайлақ болайын, сен мені базарға апарып сат та, пұлымды ал. Бірақ бұйдамы алып қалып, үйге қайта бер, - деді.

Тазша айтқанынша тайлақ болып, әкесі базарға сатайын деп жетектеп келе жатса, алдынан баяғы өнерші бай шығыпты. Ол айтады:

- Маған мынау тайлағыңды сат, - деп.

Тазшаның әкесі айтыпты:

- Тайлағымның бағасы жүз тілла.

Сонда өнерші бай бұлардың айласын біліп, жаман оймен тайлақты жүз тіллаға сатып алыпты да, үйіне жетектеп келеді. Қызын шақырып алып: «Мынау тайлақты ұстай тұр», - депті де, өзі үйден пышақ алуға жүгіріп кетіпті. Қыз әкесінің жаман ниетін біліп, үйден пышақ ала шыққан екен. Әкесі үйге кірген кезде тайлақтың бұйдасын пышақпен қиып, босатып қоя беріпті.

Өнерші бай үйінен шығып, қашып бара жатқан тайлақты көріп, қуыпты. Тазша сонда түлкі болып қашыпты, өнерші бай тазы болып қуыпты. Өнерші бай жете берген кезде, Тазша үйрек болып ұшыпты, бай қаршыға болып қуыпты. Біраздан соң Тазша бала торғай болып қашыпты, бай қырғи болып соңына түсіпті. Тазша торғай қалпында шаңыраққа ұшып келіп қонып отырғанда, бай қырғи келіп таяна береді. Тазша тары болып домалапты. Онда өнерші бай тауық болып, шоқиын дегенде, Тазша мысық болыпты да, өнерші байды тырнап өлтіріпті. Сөйтіп, оның қызына үйленіп, барша мұратына жетіпті.

Қу түлкі

(халық ертегісі)

Жолбарыс бір түлкіні ұстап алады. Түлкі:

-Сен мені жей алмайсың! Мен осы орманға қожалық етуге келгенмін, - дейді құйрығын бұлғандатып, тұмсығын көтеріп. Жолбарыс түлкіге олай бір, былай бір қарап, сенбей:

-Мүмкін емес, - дейді.

Сенбесең менімен бірге орманға жүр. Ондағы барлық аңдардың менен қалай қорқатынын өз көзіңмен көр, - дейді.

Жолбарыс бұған келіседі. Түлкі жолбарыстың алдына түсіп, тандана жүріп отырады. Жолбарысты көрген аңдар мен құстардың зәресі ұшып, тым-тырақай қашады. Аңдар індеріне тығылады, құстар аспанға ұшады. Ал қу түлкі тұмсығын онан сайын көтере түсіп:

-Ал, енді көзін жеткен шығар! Менен қорықпайтын тірі жан бар ма? - деп мақтанады. Алданған жолбарыс:

-Иә, сен шынында да айбарлы екенсің, - деп жайына кетеді.

Түлкі мен қасқыр

Бұрынғы уақытта қасқыр мен түлкі жолдас болыпты. Бір жерге келгенде қасқыр түлкіге айтты:

Менің басым ауырып барады, тамырымды ұстап берші, - дейді. Сонда түлкі тамырын ұстап тұрып, айтады:

Басың қатты ауырып тұр екен, олай-бұлай жүгіріп, құйрығыңды көк мұзға қой! - дейді.

Сонда қасқыр олай-бұлай жүгіріп келіп, құйрығын көк мұзға қойып еді, құйрығы жабысып, сонымен қасқыр сол жерде қалады.

Ақсақ құлан

(қазақ аңызы)

Ертеде біреудің құла тұлпары болыпты. Сол тұлпардың тұқымын көбейтемін деп, тұлпардың қасына бие қосып, екеуін теңіздің ортасындағы адам жүрмейтін аралға апарып тастапты. Тұлпар қасқырға да, адамға да алдырмайды екен.

Арада біраз жылдар өтіп, тұлпардың тұяғы көбейіп, бір үйір жылқыға жетеді. Осы тұлпардың аралда деген хабарын естіген ұрылар құланы үйірімен алып кетпекші болып, аралға барады. Әуелден мінезі тентек, оның үстіне көп жылдан бері адам көрмей жатырқап қалған тұлпар ұрыларды көре салып, шабуылға шығады. Алдына келгенін тістеп, артына келгенін теуіп, ұрыларды жолатпайды. Айғырмен арпалысып, әбден шаршаған ұрылар алдырмайтынына көздері жетіп, тұлпарды амалсыздан садақпен атады. Оқ құланың аяғынан тиіп, ақсатады. Жараланған ақсақ құлан бұрынғыдан да қатуланып, ұрыларды таптауға шығады. Әлсіреген қарақшылар бір шұңқырға түсіп, жан сақтамақшы болады. Мұны көріп ашуланған ақсақ құла айғыр өзінен өрбіген бір үйір тұқымын бастап, ұрылардың үстінен таптап өтіп, оларды жаншып кетеді. Сөйтіп тұлпар үйірімен жауын талқандап, тыныш өмір сүріпті.

Шал мен дәу*(халық ертегісі)*

Ерте, ерте, ертеде, бір кемпір мен шал өмір сүріпті. Олардың баласы болмапты және өздері кедей екен. Шал аң аулап, екеуі сөйтіп күндерін көріпті. Бір күні шалдың құрып қойған торына бір қарға түсіп қалыпты. Бұл да бір кәдеге жарар деп үйіне алып келсе, қарғаның аузы ашылмайды.

Бұнысы қалай? - деп қарғаның тұмсығына қараса, жіппен тұмшаланып байланып қойыпты.

«Обал болған екен» деп шал жіпті шешіп жібергенде, қарға «қарқ» етеді де, аузынан бұрқыраған бу шығады. Сол заматта бу алып дәуге айналады.

-Ей, шал! Сен мені құтқардың. Сол үшін мен саған бала боламын. Сен маған әке боласың, дүниенің бар байлығын мен саған тасып беремін - дейді әлгі дәу.

Сөйтіп, дәу шалға бала болып, солардың үйінде тұрып жатыпты. Батыр баласы, айтқанындай, бірнеше айлап жол жүріп кетеді де, түрлі жиһаздар, көздің жауын алатын асыл тастар, үйір-үйір жылқы мен қора-қора қой әкеліп отырады. Осыдан кейін шал тез байып кетеді. Бірақ бұларды қайдан алатынын сұрауға батылы бармайды. Баласынан сезіктеніп жүргенде ауылға көріпкел диуана келеді. Шал көріпкел диуанаға барып баласының қайда, не істеп жүргенін айтып беруін сұрайды.

Көріпкел ойланып-ойланып:

- Балаң алыста, халықты шауып, байлығын тартып алып жүр екен, - дейді.

Бір күндері артынып-тартынып, мол олжамен дәу де жетеді. Баласымен әңгімелесіп отырып, шал:

- Осы, балам, сен шынымен қарғанын ішінен шықтың ба? -деп сұрайды.

- Иә, әке, қарғанын ішінен шықтым, - деп кеңкілдеп күледі дәу.

Шал жорта сенбеген болып:

- Ойпырым-ай, шырағым, сенің кереметтігіңді көрейін, кәне, қайтадан кіріп көрші, - деп бұрынғы қарғаның аузын тосады.

Ақымақ дәу шалды сендірмекші болып, бұрқыраған буға айналып, қарғанын ішіне кіріп кетеді. Шалдың күткені де осы еді. Дереу аузын жаба қойып, жіппен байлайды да, қарғаны отқа тастап өртеп жібереді.

Содан бері шал мен кемпір өздерінің баяғы алаңсыз күндерін кешкен екен.

Түлкінің жолбарысты, аюды, қасқырды алдап жегені

(қазақ ертегісі)

Баяғы өткен заманда түлкі, қасқыр, жолбарыс, аю, тышқан жолдас болыпты. Бұлар бірнеше күн жол жүріпті. Күндердің күнінде бұлардың қарындары ашады, аштықтан өлетін болады. Сонда түлкі былай деп айтады:

- Достарым, аштан өліп, босқа қырылып қалмайық. Біреумізді жейік. Аю жолдастарына қарап:

- Кімді жейміз, - деп гүрілдейді.

Сонда түлкі былай дейді:

- Аю біздің Ахамыз – Ахамызға кім тисін.

Жолбарыс біздің Жөкеміз – Жөкемізге кім тисін.

Түлкі біздің Төкеміз – Төкемізге кім тисін.

Қасқыр біздің Қахамыз – Қахамызға кім тисін.

Тышқан біздің неміз, немізді жейміз.

Сол кезде аю, жолбарыс, қасқыр, түлкі бәрі жабылып тышқанды жеп қояды. Аю, жолбарыс, қасқыр, түлкі тышқанды жеген соң, қайтадан жолға шығады. Бірнеше күн өтеді. Олардың тағы да қарны ашып, өлердей болады. Бір жерге келіп тоқтайды. Қасқыр түлкіге қарайды. Сонда түлкі былай дейді:

Қасқыр біздің Қахамыз – Қахамызға кім тисін.

Жолбарыс біздің Жөкеміз – Жөкемізге кім тисін.

Аю біздің Ахамыз, Ахамызды асамыз! Жолбарыс, қасқыр, түлкі бәрі жабылып аюды бас салады. Сөйтіп, бәрі аюды жеп тойып алады.

Тағы да бірнеше күн жол жүреді. Бір күні қарындары ашып, шұрылдайды. Аштан өлердей болады. Жолбарыс түлкіге қарайды.

Түлкі құйрығын бұлаңдатып:

- Жолбарыс біздің Жөкеміз – Жөкемізге кім тисін.

«Қасқыр біздің Қахамыз, Қахамызды жеп жатамыз», - дейді.

Сонда жолбарыс қасқырды бас салады. Оған түлкі қосылады. Сөйтіп жолбарыс пен түлкі қасқырды жеп қояды. Арада тағы бірнеше күн өтеді. Жолбарыспен түлкінің қарындары ашады. Түлкі жолбарыстың алдында бір

көзін жұмып жатады. Бірдеңенің шайнап, жеп жатқандай болады. Сонда қарны ашып, өлердей болған жолбарыс түлкіге:

- Әй, түлкіжан, сен не жеп жатырсың? – деп сұрайды.

Сонда айлакер түлкі:

- Мен бір көзімді ойып алып, соны жеп жатырмын, - деп жауап береді.

Сонда жолбарыс:

- Онда менің де бір көзімді ойып бер, мен де жейін -дейді.

Түлкі жолбарыстың бір көзін ойып, жолбарыстың қолына береді. Жолбарыс өзінің бір көзін жеп жатады. Ертеңгісін екі дос жолға шығады. Күні бойы аш жүреді. Кеш болғанда бір жерге келіп тоқтайды. Түлкі жолбарыстың алдында екі көзін бірдей жұмып жатады. Бірдеңені жеп, шайнап жатқандай болады. Жолбарыс түлкіден не жеп жатқандығын сұрайды. Түлкі:

-Қарным ашқан соң, екінші көзімді ойып алып жеп жатырмын, - деп жауап қайтарады.

Жолбарыс:

-Олай болса менің екінші көзімді де ойып берші, - дейді түлкіге. Ертеңіне екі дос тағы да жолға шығады. Бір жерге келіп тоқтайды. Түлкі жолбарыстың құлағының түбінде бірдеңені шайнап жеп жатқандай үн шығарады.

-Әй түлкі, жеп жатқаның немене? – деп сұрайды жолбарыс.

-Мен енді қарным ашқан соң, енді құйрығымды жеп жатырмын, -деді, сонда жолбарыс түлкіге:

-Олай болса менің құйрығымды да ойып алып бер, - дейді.

Түлкі жолбарыстың құйрығын ойып алып еді жолбарыс өліп қалды. Ал қу түлкі жолбарысты бірнеше күн азық қылып өз мұратына жетіпті.

Түлкі мен қасқыр

(қазақ ертегісі)

Бұрынғы уақытта қасқыр мен түлкі жолдас болыпты. Бір жерге келгенде қасқыр түлкіге айтты:

- Менің басым ауырып барады, тамырымды ұстап берші, - дейді.

Сонда түлкі тамырын ұстап тұрып, айтады:

- Басың қатты ауырып тұр екен, олай-бұлай жүгіріп, құйрығыңды көк мұзға қой! — дейді.

Сонда қасқыр олай-бұлай жүгіріп келіп, құйрығын көк мұзға қойып еді, құйрығы жабысып, қасқыр сол жерде қалады.

Ағайынды үш қыз

(Татар ертегісін аударған Ә.Дүйсенбиев)

Қарағайы

Қаулап өскен өлкеде

Ағайынды
Үш қыз бопты ертеде.
Үшеуінің
Әдемі екен ажары,
Анасының
Солар еді базары;
Жетімдіктің
Тақсіретін тартқызбай,
Өсіріпті
Қанаттыға қаққызбай.
Ерке болып
Бой жетіпті бірі де;
Тарықпапты
Салтанат пен сәніне.
Ана байғұс
Қыспады,
Барлығын да
Бақытты етіп ұстады.
Қыздар енді
Жасы жеткен шақтарда
Тұрмыс құрып,
Бет-бетімен аттанды.
Бөлек-бөлек
Үй болады өзінше,
Түске енді олар,
Ана байғұс көз ілсе.
Талай күндер
Өтті сөйтіп арада,
Сағынады,
Сарғаяды кәрі ана,
Төсек тартып
Жатып қалды ол бірде.
Қыздар келмей
Таусылыпты дегбір де.
Келді кемпір
Енді мынау ақылға;
Тысқа шығып,
Ақтиінді шақырды.
Ана сонда
Былай деді шағынып:
- Мен қажыдым
Қыздарымды сағынып,
Бүйте берсем
Өліп қалар қаупім бар.

Бір-бір сүйіп
 Басылмады-ау мауқым да.
 Сен оларға
 Барып айтқын:
 - Келсің!- де,-
 Қарт кісіге
 Келіп сәлем берсін де.

II

Сонда Ақтиін
 Кетті орманды арадап,
 Таныс еді
 Оған түгел бар алап.
 Асып таудың
 Биігінен,
 Құзынан,
 Кемпірдің ол кезікті үлкен қызына.
 Айтты ананың
 Амандығың,
 Саулығың,
 Сағынғаның
 Айтты туған ауылының.
 Анасының
 Аңсағанын
 Жеткізді,
 Шақырғанын
 «Дереу жетсін!»
 Деп қызды.
 Ал бұл қыздың, -
 Қолында қос леген, -
 Көлге кетті
 Түріп алып білегін;
 -Легенді
 Тазалап мен алайын,
 Ол кемпірге
 Сонан соң-ақ барайын, -
 Деп жайраңдап
 Тарта берді ол суға.
 Сонда ақ тиін
 Булықты да ашуға:
 -Легенде басың қалсын! –
 Деп еді,
 Қыздың сонда
 Қолындағы қос леген

Қыздың дереу асты-үстіне жабысты.
 Екеуінің ортасында ол қабысты.
 Тасбақаға
 Айналыпты ол сол кезде.
 Кетті Ақтиін
 Қыздарды іздеп енді өзге.

III

Кетті Ақтиін
 Орман ішін аралап,
 Оған таныс
 Мынау
 Жатқан бар алап.
 Асып таудың
 Талай биік құзынан,
 Кемпірдің ол
 Келді екінші қызына,
 Анасының
 Аманатын жеткізді.
 Шақырғанын:
 «Дереу жетсін!»
 Деп қызды.
 Өрмек тоқып
 Отыр еді мына қыз,
 Шабаланды:
 -Жау шапса да
 Шыдаңыз.
 Бұл кілемді
 Апарушы ем
 Базарға,
 Енді міне,
 Жұмыс қалды аз алда.
 Мен анама
 Содан кейін барамын,
 Жолдан қалмай
 Жүре бергін, қарағым!
 Сонда Ақтиін
 Қарғып шығып
 Еменге:
 -Сол өрмекте
 Басың қалсын!- дегенде
 Өрмекшіге ол
 Демде айналып кетеді,

Тор-өрмек боп,
Қалған екен мекені.

IV

Кетті Ақтиін
Тағы орманды аралап,
Таныс еді
Оған түгел бар алап.
Асып таудың
Нешеке шың-құзынан,
Кемпірдің ол
Келді кенже қызына.
Анасының
Аманатын жеткізді.
Шақырғанын:
«Дереу жетсін!»
Деп қызды.
«Көтермеппін
Қартайғанда жүгінді»,
Деп осы қыз
Жолға түсіп жүгірді.
Тұрды Ақтиін
Риза болып мынаған,
Қыз қылығы
Бұған әбден ұнаған.
Ақ батасын,
Ақ тілегін
Жаудырды:
-Нұр бөлесін
Мәңгі сенің
Ауылыңды!
Тіршілігің
Тәтті болсын қашанда,
Қолғанат бол
Кедей-кемтар нашарға.
Кенже қызы
Келісті өмір сүріпті,
Айналасы
Бақ-дәулетке тұныпты,
Заманы өтіп
Ол қартайған шағында,
Отырғызған
Өзінің гүл бағында,

Айналыпты ол
 Әсем алтын Араға.
 Бұл аралар
 Содан енді тараған,
 Әлі күнге
 Еңбектенер ел үшін,
 Елге берер
 Еңбегінің жемісін.

Жеті өнерпаз *(Қазақ ертегісі)*

Баяғы өткен заманда байлығы жұрттан асқан бір хан болыпты. Бұл ханның ұлы болмапты, жалғыз-ақ ай десе аузы, күн десе көзі бар Қаншайым атты бір қызы болыпты. Қыздың сұлулығы сондай, қараған адам есінен танып қалады екен. Күндердің бір күнінде Қаншайым қыз қырық қыз нөкерімен сейіл құрып, суға түсуге барады. Суға түсіп бола берген кезінде Қаншайымды көктен бір қарақұс келіп, көтеріп кетеді. Қырық қыз шулап қала береді. Бірнеше күнге дейін ханға естіртуге ел-жұрт бата алмайды. Бір ақсақалды шал келіп естіртеді. Хан есінен танып, тағынан құлап түседі. Ел-жұрты кетіп, тыныштық үйде хан есін жиып, бақсы-балгер, қожа-молда жинайды, қызды олардың бірі де біле алмайды, бәрінен де жәрдем болмайды. Тек ханның уәзірі Назар келіп, ханмен ақылдасып, былай дейді:

-Мұхиттың ар жағында балықшы Сәлім деген бар, оның жеті өнерпаз баласы бар. Бір тапса, солар табады. Жаныма бес жүз әскер қосып беріп, темірден кеме соққыз да мені соған жібер.

Хан табанда барлық айтқан керегін дайын қылып, бас уәзірді аттандырады. Назар сумен жол жүріп, бір айда аман-сау мұхит теңізінің ар жағындағы Сәлім шалға жетеді. Барса, жеті өнерпаз балалары жоқ, шалдың өзі ғана отыр екен. Сәлім шал әскермен келген Назардан қорқып кетеді. Назар уәзір Сәлім шалға мән-жайының бәрін баян етеді, ханның алтын мөрін басып, өтініп жазған хатын береді, әдейі іздеп келгенін айтады. Сол арада Сәлім шал балаларын шақырып алып:

-Айлық алыс, шет жерден сендердің өнеріңді естіп жетіпті. Нәсіп болса барыңдар. Егер тапсаңдар, дүние-мүлкімен қызын береді. Өнерді ішке сақтамай, сыртқа шығарыңдар! - дейді.

Сонымен жеті өнерпаз ханның бас уәзірі Назарға еріп жүреді. Бұлар бірнеше күн жол жүріп, бір-екі күн қалғанда сүйінші сұрауға Назар ханға бір кісі жібереді. Ол барып сүйінші сұрағанда хан аямай сүйінші беріп, алдынан бес жүз ошақ қаздырып, той жасайды. Аман-сау жеті өнерпазды алып Назар да келеді.

Хан жеті өнерпазды көріп, қатты қуанып, бала кайғысының бәрін ұмытқандай болады. Бірер күн тыныққан соң, хан қасына жеті өнерпазды ертіп баяғы қызды көтеріп әкеткен қарақұстың қасына келеді. Қарақұс қызды алып аспанға ұшады.

Жеті өнерпаздың ішіндегі үлкені аспанға ұша біледі екен, барлығын сол бастап, қызды көтеріп ұшқан қарақұстың көлеңке ізіне түсіп қуады. Бұлар көкте жеті күн, жеті түн ұшады, сегізінші күн дегенде құсты көреді. Бір дарияның жағасында құс отыр, қыз шашын тарап тұр екен. Қуғыншылардың дабыл қағып ұшқан екпінінен қорқып, қарақұс қызды алып, тағы да аспанға ұшады. Сонда қуғыншылар: «Қыздан айырылды», - деп жылайды.

Жігіттердің үлкені екіншісіне: «Өнеріңді істе», - дейді. Екіншісі асқан мерген екен, құстың екі қанатынан көздеп атқан оғы оның екі санын жұлып түседі. Аспанда шыр айналып келіп, қыз суға түскенде, үшіншісі сушыл екен, суға сүңгіп, қызды алып шығады. Қыз жұтқан суын қайта құсып, аман түрегеледі. Бұлар енді судан құрғаққа шыққан кезде, бір үлкен айдаһар бәрін лебімен жұтып барады екен.

Енді бұлардың төртіншісі асқан ұста екен, қолындағы екі тасын бір-біріне соғыстырып қалғанда бес шақырым жерден қорған соғылады екен. Ол тасын қолына алып соғыстырып еді, бес шақырым жерден қорған соғылды. Әлгі айдаһар қорғанның сыртынан оралып жатып қалады. Бірнеше күн тас қорғанның ішінде бұлар да жатады. Айдаһар тас қорғанды сыртынан орап алып, қысып сыға бастайды. Бұлар қысылып өлер болған соң, бесіншісі де өнерін істейді.

Бұлардың бесіншісі жер астынан жол салғыш екен, қолындағы асыл тасын шаққанда, бес шақырымдай жер астынан жол салынып шығады екен. Айдаһар сол күйінде таста оралып жатып қалады. Бұлар жер бетіне шыққан соң, еліне апаратын жолдың қай жақта екенін біле алмай, айласы таусылып, адасады. Бұлардың алтыншысы жол болжағыш екен, оқу оқып көзін сипаса, бір күндік жерден жол көреді екен.

Алтыншысы өнерін істеп, бір күндік жердегі жолды табады. Бірақ өздері арып-ашып, шаршаған, жаяу жүре-жүре табандары тесілген, тамақтары және жоқ, аш әлсіреп қалады.

Жетіншісі тағам жасағыш екен. Қойнындағы бір асыл табағын алып, жолдастарын күніне үш мезгіл тамаққа тойдырып отырады. Бұлар бірнеше күн жол жүріп, ханның ауылына жетеді, бәрі де аман. Қаншайым қызды да аман алып келеді. Сонан соң хан ат шаптырып той істейді. Хан елжұрты болып, жеті өнерпазға қатты риза болады. Хан жеті өнерпазға риза болғандықтан:

-Қызымды біреуің жолдас қылып алыңдар, - дейді.

Сонда тұрып жеті өнерпаздың ең үлкені:

-Бәріміз де істеген өнерімізді айтып өтелік, қайсымыздікі артық болса, сол алсын, - дейді.

Хан мақұл көреді. Сонда ең үлкені тұрып:

-Бұл қызға менің істеген өнерім бәрінен басым. Мен болмасам бұл қыз жоқ еді, - деп жеті күн қарақұстың ізімен аспанда ұшқанын айтады. - Сондықтан қыз маған тиісті, - дейді ол. Екіншісі:

-Сенің өнерің таусылып, қызды қарақұс аспанға алып бара жатқанда мен атпасам, қыз жоқ еді. Сондықтан қыз маған тиісті, - дейді. Үшіншісі тұрып:

-Сен аспаннан қызды атып түсіргенде мен судан сүңгіп алмағанда, қыз жоқ еді. Сондықтан қыз маған тиісті, - дейді. Сонда төртіншісі тұрып:

-Мен тастан қорған соқпағанда, бәріңді де айдаһар жұтып қоятын еді, қыз да, сендер де жоқ едіңдер. Сондықтан да қыз маған тиісті, - дейді.

-Мен болмасам, бәрің де тастың астында қырылып өлер едіңдер, сондықтан қыз маған тиісті, - дейді бесіншісі. Алтыншысы тұрып:

-Бәрің де жол таба алмай адасатын едіңдер. Бұларды адастырмай, жол тауып берген мен емес пе? Қыз маған тиісті, - дейді.

Ақырында жетіншісі тұрып:

-Менің табағымнан ас жемесендер, бәрің де аштан өлер едіңдер. Сондықтан қыз маған тиісті, - дейді.

Бәрі де өздерінің өнерін айтып, ханға жүгінеді. Хан білгіштерін жинайды. Сонда бір қария тұрып:

-Бұл жетеуінің бәрінің де өнері бірдей, бірақ қызды сүңгуірге қосыңыз, өйткені ол қызды басқалардан бұрын барып құшты ғой. Ал, қалған алтауына алты ханның қызын әперіп, алты жерге уәзір сайлаңыз, - дейді.

Хан қызын сүңгуірге қосып, қалған алтауына алты ханның қызын әперіп, алты елді билетіпті. Сөйтіп, жеті өнерпаз мұратына жетіпті.

Батпан құйрық

(қазақ ертегісі)

Қарны ашқан қасқыр тамақ іздеп, арсалаңдап келе жатады. Сол кезде түлкі жолығады.

-Қасеке, жолың болсын! Қайда жортып барасың? - деп сұрайды түлкі жылмаңдап.

-Түкем, қарным ашты. Тамақ іздеп барамын.

-Қасеке-ай, менің де қарным ашып келе жатыр еді, өзің кездестің. Жолым болады екен. Бірге іздейік.

-Ал, түке, ендеше баста, - дейді қасқыр. Қасқыр мен түлкі жорта жөнеледі. Бір мезгілде төңкеріліп жатқан қойдың тегенедей құйрығына тап болады. Қуанғаннан қасқырдың екі көзі сексеуілдің шоғындай жайнап кетеді.

Оп-оңай табыла қалған тамаққа таңырқап, түлкіден сұрайды:

-Түке, түке, бұл неғылған батпан құйрық, тегіннен тегін айдалада жатқан құйрық?! Түлкі ойлаған боп, қипаңдай жауап қайырды:

-Апырмай, қасеке-ай, бір алаңғасар базарға барған шығар. Арзан бағаға алған шығар. Қанжығасына бос байлап, содан түсіп қалған шығар.

-Ай, түке, сонда да мен осыныңнан қауіптеніп тұрмын.

-Қасеке, сен қауіптеніп, қорқатын болсаң, мен-ақ жей салайын, - деп, түлкі құйрыққа ұмтыла бергенде:

-Токта, токта! - деп, қасқыр арс ете қалады. Түлкі жалт беріп, құйрығын бұлғандатып, шоңқып отыра кетеді. Ашқарақ қасқыр былқылдақ құйрыққа ауызды салып кеп жібереді.

-Қасеке, мені де ескерсейші! Олжаға ортақ емеспіз бе? - деп, түлкі өтірік мүләйімсиді. Қасқыр оған ала көзімен ажырая қарап, тісін ақситып:

-Был-жыр-рра-ма...- дейді де, қойдың тегенедей құйрығын төрт-ақ асап, толғап-толғап, қылғи салады. Қарны тойып, қарық болған қасқыр аузын кере қарыс ашып, ыңыранып, бір керіліп алады да, жорта жөнеледі.

Іші біліп, мұртынан күліп, қасқырдың соңынан келе жатқан түлкі:

-Апырай, қасеке-ай, әлгі май құйрықтан тым болмаса бір асам дәм татырмадыңыз-ау, ә?! - деп, күңкілдейді.

-Түке-ау, мұрныға майдың иісі барғаны да жетпей ме! - деп, қомағай көкжал қарқ-қарқ күледі. Біраздан кейін қасқырдың көзі алақтап, тілі салақтап, жанын қоярға жер таппай, дөңбекшиді де қалады.

-Е-е... құйрық жейтін батырмысың, жан бергелі жатырмысың?! - деп, түлкі қусықылықтай кеп күледі.

Емің бар ма, түлкіжан-ау... Түкешім, аясаңшы ағанды, - деуге қасқырдың тілі әрең келіпті. У барған ішке су барса, тез өлтіретінін білетін түлкі:

-Удың емі су болады, қасеке. Су ішсең, жаның қалады, сәтін салса, - дейді. Қасқыр бар қалған күшін жинап, суды тілімен жалап-жалап алады да, қалпақтай ұшып түседі.

-Міне, саған батпан құйрық, айдалада тегіннен-тегін жатқан құйрық! - дейді де, түлкі өз жөніне кетеді

Ақылды етікші

(қазақ ертегісі)

Бұрынғы өткен заманда бір патша болған екен. Оның әрбір тәртібін халқы екі етпей уақытымен орындап тұрады екен. Бір күні бұл патша: «Менің әрқашан халық пайдасына еткен әмірім орнына нақпа-нақ келіп тұрады және халқым да мені жақсы көреді. Сондықтан да мен олардың пайдасын ойлаймын. Енді мен осы халқыма зиянды бір әмір таратайын. Халқым тыңдап, орнына келтірер ме екен? Жоқ, келтірмес пе екен?» - деп ойлап уәзірлеріне:

-Халыққа тегіс хабарландырыңдар: «Ешкім басына пайда қылмасын!» - деп, әмір қылады. Бұдан соң уәзірлер бұл әмірді халыққа естіртіп болып, патшаға:

-Халқыңыз әміріңізді нақпа-нақ айтқаныңыздай орнына келтіретін болды, - дейді. Патша уәзірлеріне еш жауап айтпайды. Түн болған соң үстіне бөтен, ескі киім киіп, әмірінің қалай орындалғанын көру үшін көшеде жүрсе, шеттегі бір үйде шам жанып тұр екен. Патша қайыр сұраған кісі болып, шам жанып тұрған үйге келсе, үйдің ішінде бір етікші етік тігіп отыр екен. Етікші қайыршыны көріп тұра келіп, бір кішкене нан береді. Сонда қайыршы:

-Сен патшаның әмірін тұтпаған не қылған адамсың? «Ешкім басына пайда қылмасын және шам да жақпасын», - дегені қайда? - дейді. Сонда етікші: «Сенің онда не жұмысың бар? Сондай әмір қылып отырған патша да ақымақ. Себебі, мен жарлы адаммын. Күнде төрт теңге пайда қыламын да, төрт теңге зиян қыламын. Міне, мен сонымен күн көріп отырмын. Патша ақылды болса, осыны білер еді», - дейді.

Патша бұған жауап қайтармастан үйіне келеді де, ақылды төрт уәзірін шақырып алып: Сіздерді басқалардан ақылы көп деп, өзіме уәзір қылып едім. Енді менің сіздерден сұрайтын сауалым бар. Күніне төрт сом пайда, төрт сом зиян қыламын. Сол пайдам мен зияным не? Үш күн ішінде соны табыңдар. Таба алмасаңдар, бастарыңды аламын! Өздерің таппасаңдар да табатын кісі таппасаңдар, жазадан құтыласыңдар! - депті. Уәзірлер үш күннің ішінде өздері де шеше алмай және табатын кісі де таба алмаған соң, енді патшаға көрінбей, қашпақшы болып жүргенде, баяғы етікші уәзірлерге келіп:

-Мен патшаның сұраған сауалын тапсам, сіздер маған не берер едіңіздер? - дейді. Уәзірлер төрт мың ділда бермекші болады. Етікші уәзірлерден төрт мың ділданы санап алып, олармен бірге патшаға барады да:

-Тақсыр, мен етік тігіп, әр күні төрт сом пайда, төрт сом зиян қылам. Ол былай: бір сомды қарызға беремін. Бір сомды ескі қарызымды төлеуге беремін, бір сомды құдыққа тастаймын, бір сомды әйеліммен екеумізге жұмсаймын, - депті.

Сонда патша:

-Әйеліңмен екеуіңе жұмсалған ақшаға бәріміз де түсінеміз, қалған үш сомның жұмсалған орнын анықтап түсіндір, - депті. Бұл сөзге етікші былайша жауап қайырыпты:

-«Бір сомды қарызға беремін», - дегенім: «Қартайғанда өзімді асырар», - деп балама беремін. «Бір сомды ескі қарызыма беремін» - дегенім: өзімді жасымда асыраған кәрі әкем мен шешеме беремін. «Енді бір сомды құдыққа тастаймын» - дегенім: күйеуімен тұрмай, қайтып келіп отырған қызым бар, соған беремін дегенім, - депті. Сонда патша: «Бұл етікші ақылды адам екен», - деп, өзіне уәзір қылған екен.

ҰЛТТЫҚ ОЙЫНДАР

Айгөлек

Айгөлек – халқымыздың ұлттық ойындарының бірі. Ойын шарты бойынша ойнаушылар екі топқа бөлінеді. Олардың сандары да, жас шамалары да бірдей болулары керек. Екі топтың екеуінің де ойынды бастаушысы болады. Аралары 10-15 метрдей жерде қол ұстасып, қатарласа тұрған осы екі топ біріне-бірі сөз тастап, күш көрсетіп, өнер жарыстыра бастайды. Екі жақтың ойын бастаушылары орталарынан бір қыз бен бір баланы шығарып, олардың қолына бір ақ тас, бір қара тас береді. Олар екі тасты ешкімге көрсетпей, уысына қысып тұрады да:

- Сен қай қолдағы тасты қалайсың? - деп сұрайды. Бастаушылардың біреуі мен: «Оң қолдағы тасты қалаймын», - дейді, екіншісі сол жақ қолдағы тасты алады. Қайсысында ақ тас болса, сол ойын бастайды.

Бірінші топ:

Айгөлек-ау, айгөлек,

Айдың жүзі дөңгелек.
Күші мығым, қуатты,
Екпіні желдей өршіген
Шепті бұзар ер керек.

Екінші топ:

Айгөлек-ау, айгөлек,
Айдың жүзі дөңгелек,
Күші мығым, қуатты,
Екпіні желдей өршіген
Саған қандай ер керек?- дейді.

Алдыңғы топ:

Айгөлек-ау, айгөлек,
Айдың жүзі дөңгелек,
Күші мығым, қуатты,
Екпіні желдей өршіген
Бізге ... (Ерсін) ер керек,
- деп бір ойнаушының атын атайды.

Ол тобынан шығып, бір-екі адым ілгері басып:

Айгөлек-ау, айгөлек,
Айдың жүзі дөңгелек.
Сайысқанда саспайтын,
Самала күнге бастайтын,
... деген ер шыққан,
Топ бұзуға мен шыққам,

- деп сол жүгірген бойы қарсы топты жарып өтпек болады. Ол екпінді, күшті болса, топты жары өтіп, өзі қалаған бір қызды, не бір жігітті жетектеп өз тобына алып келеді. Егер ол топты жарып алмаса, сол топта өзі қалып қояды. Ендігі шақыруды екінші топ бастайды. Сөйтіп, ойын жалғаса береді. Ойында дөрекілік көрсетуге, жұптасқан жұдырықты жүгіріп келе жатқан ойыншыға қарсы қоюға болмайды. Жүгірген ойнаушы да ойын ережесін сақтауға тиіс.

Асық ойыны

Асық ойыны - қазақ халқының дәстүрлі ойыны. Асық ойыны күндіз де, түнде де ойналады. Күндізгісі – мергендікке, түнгісі – ептілікке баулиды. Иіргенде түскен қалпына қарай асық – алшы, тәйке, бүк, шік деп, ал атуға арнап арнайы қорғасын құйылып жасалғаны – сақа, жақсылары – оңқай аталады. Асық ойынының мынадай түрлері бар: құмар, тәйке, омпы, алшы, хан (хан ату), т.б.

Алшы ойыны

Бұл ойында тігілген асықтарды атуға жарамды сақа тандап алынады. Сақа болатын асық салмақты, ірі болуға тиіс. Ол көбінесе еркек қойлардың, не қошқарлардың асығы болып келеді. «Алшы ойыны» сақаның салмақты да алшы тұрғыштығына байланысты. Бұл ұту үшін өте қажет.

«Алшы ойынын» ойнаушыларға шек қойылмайды. Ойын басталар алдында, ойын жүргізуші, барлығының сақаларын жинап алып, ойында әркімнің кезегін белгілеу үшін, яғни, кімнен кейін кім асық ату керектігін анықтау үшін, сақаларды иіреді. Иірген кезде кімнің сақасы алшы түссе, сол бірінші, тәйке түссе екінші, бүк түссе үшінші, шік түссе одан кейін асық ататын болады. Атқан кезде сақасы мен асығы бір жақты түссе, атқан асығын алып, әрі қарай ата береді. Енді бірде асық атқан кезде сақасы алшы түсіп, асық кез келген жағында жатса да асықты алады, тағы атады, ал сақа мен асық екеуі екі түрлі түссе, онда алмайды. Ол атуды тоқтатып, кезекті келесі ойыншыға береді. Екінші ойыншы өз кезегінде сақасын иірген кезде тәйке түссе, онда өзінен кейін кезекте тұрған ойыншы көмбеде тұрып оның тәйке түскен сақасын атады, тигізсе, сақа иесі ойыннан шығып қалады, тигізе алмаса, өзі ойыннан шығады. Кезек алу үшін сақаларын иірген кезде бүк, шік түскен ойыншылар өз кезектерімен көнге тігілген асықты ата береді. Осы ретпен көндегі асықты атып тауысқанға дейін ойнайды да, асықтарын қайта тігіп, ойынды жалғастыра береді.

Алшы – асықтың иірілгенде тегіс табаны жерге тиіп түсуі. Ойын кезінде оған бірінші дәрежелі мән беріледі.

Тәйке (таба) – асықтың иірілгенде шұңқырлау табаны жерге тиіп, тұрық түсуі. Ол екінші дәрежелі мәнге ие.

Бүк (бүге) – асықтың иірілгенде дөңес жоны үстіне қарап, етпетінен жатық түсуі. Ол үшінші дәрежелі мәнге ие.

Шік (шіге) – асықтың иірілгенде шұңқыр құрсақ жағы үстіне қарап, шалқасынан жатық түсуі. Ол төртінші дәрежелі мәнге ие.

Үштабан

Үштабан ойнау үшін тақыр жерге көлденең сызық сызылады да, оған әр ойыншы бір бірден арасын сиректеу етіп кеней тігеді. Содан соң ойнаушы балалардың барлығының сақаларын біреуі жиып иіреді. Кімнің сақасы шықса сол бірінші болып сақасын көннен алысырақ жерге иіреді. Сақасымен тігулі кенейді атып, үштабаннан артықтау жерге жіберуі керек үш табаннан кем, я болмаса сақасы кенейге тимей кетсе, ойынды сақасы шыққан келесі ойыншы бастайды. Ойын көндегі кенейді ұтып біткенше созылады.

Омпы

Асық ойынының бір түрін «Омпы» деп атайды. Омпы – асықтың тұмсығымен жер тіреп, тік шаншылып түсуі. Бұл ойынды көбінесе бозбалалар ойнайды. Оны таза ауада жазық алаңда, не үлкен бөлмелерде ойнауға болады. Ойнаушылардың санына шек қойылмайды. Ойынның мақсаты - асық ұту. Ойнаушылар арасы 20 қадам екі көн сызады да біріншісіне төрт бұрыш жасайды (оның көлемі өзара келісіледі) дәл ортасындағы сызыққа әрбір ойыншы өздерінің асықтарын тигеді. Тігілген асықтардың ортасына бір асық мұртынан «Омпы» тұрғызады. Ойнаушылар екінші белгіленген жерден бірінің артына бірі тұрып әркімнің өз кезектері бойынша, қолдарындағы сақаларымен «омпыны» ата бастайды. Егер кімде-кім омпаға тигізсе және оны төрт бұрыштың шетіне шығарса, онда көндегі асықты түгел алады. Ал омпыға тимей, жанындағы асықтарға тисе, оны да төрт бұрыштың шетіне шығара алса, онда сол атқан асығын ғана алады. Асық таусылған сайын, көнге асық қайтадан тігіліп отырылады. Ойын жалғаса береді.

Асықты тігіп ойнау

Бір топ бала, жастар жиылып келіп, тегіс жерді таңдап алады да оны тазартып, ортадан төрт бұрышты сызық сызады. Сол төрт бұрышты ортасынан тең етіп екіге бөледі. Әр жағының қашықтығы балалардың жас мөлшеріне қарай белгіленеді. Сонда 1-1,20 см немесе 1,5 метрге дейін болады. Мұны «көн» деп атайды. Сонда ойнаушылардың өзара келісімі бойынша көннен 4-5 метр не одан да көп мөлшерде асық ататын орын белгіленеді. Оны сызықпен белгілейді. Ойыншылар осы жерден тұрып көндегі асықты ататын болады. Ойынды кім бірінші болып бастайтынын сақа иіру арқылы анықтайды. Сақасы алшы түскен ойыншы бірінші болып ату кезегін алады.

Ойыншы асыққа дәл тигізіп, оны көнбе сызығынан шығарса, оны алады да, сақасы түскен жерден қайта атады. Сөйтіп көннен шығарғандарын ала береді. Егер оның сақасы көндегі асыққа тимей кетсе, асықты келесі ойыншы атады. Ал тігілген асықтарды бұзып, бірақ көннен шығара алмаса, қалған ойыншылар асықтарды сол жатқан қалыбында атып, көннен шығарып алуға тиіс. Ойын көндегі асықтар бойынша біткенше ойнала береді. Көндегі асық біткен соң, ойынға қатынасушылар бір-бірден көнге қайта асық тігіп, ойын қайта басталып, жалғаса береді.

Алтыатар ойыны

Көндегі кенейлердің бір шетіне түпте қалған (сақасы шықпаған) баланың сақасы тігіледі. Кенейдің арасында саңлау болмай тіркестіріле қойылады. Көннің екі жағына 1м жерден су (сызық) ал 5-6 м жерден қарақшы белгілейді. Кімде кім түптегі сақаны жұлып кетсе (судан шығарса) бүкіл кенейді сол алады. Ал сақаға тимей кенейді ұшырса, оның судан шыққаны ғана соныкі

болып табылады. Ату саны-6 рет. Алғаш сақасы шыққан бала, қалғандары одан кейінгі кезекте атады. Алты рет атыстан қалған кенейдің бәрі түпте қалған баланікі болып есептеледі.

Атбақыл

Асықпен ойналатын ойындардың бірі — «Атбақыл» немесе «Көтеріспек» деп аталады. Ойынға екі-екі баладан қатысады, қалғандары көрушілер болады. Ойынға қатынасушылар кез келген жерді таңдап алады да, өздері тұрған жерлеріне белгі соғады. Сол белгі соққан жерден біреуі қолындағы асығын (не топайын, сиыр асығын, «топай» деп атайды) алыстата иіріп тастайды. Екінші ойыншы қолындағы асығымен оны атады. Егер де ол тигізсе, бірінші ойыншы оны сақасы барып түскен жерге дейін арқалап барады. Енді екінші ойыншы сақасы түскен жерде тұрып, асығын алыстата иіріп тастайды. Бірінші ойыншы оны атады. Тигізсе, сақасы жатқан жерге дейін екінші ойыншы арқалап апарды. Егер асыққа тимей кетсе, келесі ойыншы атады. Ойын осылайша жалғаса береді де, ойыншылардың өзара келісімі бойынша тоқталады.

Хан талапай

Бұл отырып ойналатын, негізінен қыз балаларға арналған ойын. Оған төрт-бес үміткерден қатысады. Ойын үшін он асық таңдап алынады. Он бірінші асықтың ерекше өзге түске (қызыл, не көк) боялған болуы шарт. Бір-бірден асық иіріледі де, қорытынды бойынша ойыншылардың кезектері анықталады. Бұдан соң алғашқы ойыншы қос уыстай ұстаған бар асықты ортаға иіруі керек. Қалған ойыншылар өзге асықтардан ерекшеленген «ханға» көз салады. Себебі, хан алшы түссе, барлығы тарпа бас салып, ортадағы асықтарды, хан талапай жасауы тиіс. Хан кімнің қолында кетсе, келесі үйірі кезегі соған беріледі екен, хан мен бірге қолына ілінген асықтардың санына қарай ұпай жазылады.

Хан алшы түспеген жағдайда иірген ойыншы шашылған асықтардың бүгі мен бүгін, шігі мен шігін, алшысыменалшысын, тәйкесі мен тәйкесін бір-біріне соғып, бір-біріне тимей қалғанша ұпай жинайды. Көздеген асығы үшінші бір асыққа тиіп кетсе немесе бөгде асықты қозғап қалса да, ойынның бұзылғаны. Онда кезек келесі ойыншыға беріледі. Осы ретпен әр ойыншы жинаған асығының санына қарай ұпай жинайды. Межелі ұпай санын (100, 40) ойын жүргізуші алдын ала белгілейді. Межеге бұрын жеткен ойыншы жеңімпаз болып саналады.

Ескерту: Асықтарды бір-біріне тигізу кезінде қолмен сүйретіп апаруға, орнынан қозғап түзетуге болмайды. Ойынның соңына дейін ханға бірде-бір асық тимеуі керек. Себебі ол – хан.

Хан алшы

«Хан алшы» - қазақ халқының ұлттық ойындарының бірі асық ойынының бір түрі. Ойынға 5 немесе 10 бала қатысады. Көп асықтың ең ірісі қызыл түске боялады. Бұл асық «Хан асығы» болып саналады. Асықтар тізіп қойған соң, ойын бастаушы «Хан асығымен» оларды көздеп, құлатады. Құлаған асықтарды жинап алады. Егер «Хан асығы» бүк, шік, тайқы қалыптарымен түссе, ойын бастаушы жақын құлаған асықтарды ата береді.

Егер ойын бастаушы асықтарды қолымен құлатып алса немесе басқа асықтарымен атса, онда ойынды келесі бала жалғастырады. Ең соңында, «Хан асығы» кімнің қасында қалса, сол бала жеңіске жетеді. Келесі ойынды жеңіске жеткен бала жалғастырады.

Ақсерек-көксерек

Бұл ойынды ойнау үшін балалар екі топқа бөлінеді, қолдарынан ұстап тұрады. Ара қашықтық 20-30 қадам.

1-ші топ.

Ойынды бастайды

Ақсерек-ау, ақ серек,

Бізден сізге кім керек.

2-ші топ.

Ақсерек-ау, ақ серек,

Жаман-жаман бала ... (бала аты) керек.

Аты аталған бала келесі топқа дейін жүгіріп барып ортасынан ұстасқан қолдарды ажыратып кету керек. Егер өтіп кетсе сол топтан бір баланы тобына алып қайтады, өте алмаса сол топта қалады. Ойын осылай жалғаса береді.

Соқыр теке

Балалар дөңгелене тұрады. Топ ішінен бір баланың көзі байланады.

Балалар: Бота, бұзау, қозы, лақ,

Қайда кеткен құлыншақ,

Соқыртеке бақ-бақ,

Мені ізден тап-тап - деп өлеңмен айтады.

Содан кейін Соқыр теке (көзі байлаулы бала) балаларды қуалайды немесе балалар оның жанына келіп түртіп қашады. Соқыр теке ұстап алған баланың көзі байланады да ол «соқыр теке» рөлін атқарады. Ойын осылай жалғаса береді.

Тақия тастамақ

Ойынға бірнеше бала қатысады. Балалар шеңбер жасап отырады. Жүргізуші шеңбердің сыртын айнала жүгіріп жүріп, біреуінің артына білдіртпей тақияны тастап кетеді. Егер біреу сезіп қойса, жүргізушіні қуып жетуі керек. Ал, жүргізуші қуған баланың орнына тұра қалуға тырысады.

Жүргізушіге жете алмаған бала айыбын төлейді, өнер көрсетеді.

Күш сынаспақ

Бұл ойын стол үстінде екі баланың білек сынасуымен орындалады. 2 бала шынтақтарын столға тіреп, қол бастарын айқстырады. Кім білекті столға жықса, сол бала жеңіске жетеді. Ағаш аттың үстінде аттың басын ұстап тұрып 2 білектен тартысып сынасуға да болады. Бірақ баланың қауіпсіздігі қатаң бақыланады.

Арқан тарту

Бұл екі топқа бөлінген балалармен немесе екі баламен ойналады. Арқанның екі жағынан екі бала немесе екі топқа бөлінген балалар тартысады.

Қай топ арқанды өз жағына тартып алып келсе, сол топ жеңіске жетеді.

Екі бала тартысқанда қай бала өзіне қарай арқанды тартып екінші баланы құлатса, құламаған бала жеңіске жетеді.

Сақина жасыру

Ойынды бастаушы және сақина жасырушы бала белгіленеді. Қалған ойыншылар жерге отырып тізелерінің үстіне алақандарын жаяды. Бастаушы жабулы қолын әрбір ойыншының алақанына салысымен, ол бала алақанын жаба қояды. Бастаушы бір баланың алақанына сақина салысымен, ойыншылардың біреуінен-«Сақина кімде»-деп сұрайды. Ол сақинаның кімде екенін білсе, сол баламен орнын ауыстырады. Ал білмесе, ол өз өнерін көрсетеді. Ойын басқарушы ойынды осылай жалғастыра береді.

Қуыр-қуыр қуырмаш

Оң қолдың бес саусағын бір жерге түйістіреді де, сол қолымен оны бүрмелеп қапсыра ұстайды. Содан соң екінші балаға:

- ортаңғы саусағымды тапшы, - дейді. Екінші балаға қарап байқап отырады да, міне, -деп бір саусақтың басынан шымшып ұстап тұрады. Егер екінші бала

жасырушының ортаңғы саусағын дәл тапса, ұпайды бірінші бала тартады. Ұтқан бала ұпай алу үшін мына ережелермен сөздерді жақсы білуі керек.

Бас бармақтан бастап шынашаққа дейін, саусақтардың атын түгел атап береді: басбармақ, балан үйрек, ортан терек, шылдыр шүмек, кішкентай бөбек.Бес саусағын түгел жұмады. Тағы да бас бармағыннан бастап, былай деп 5 саусақты түгел жазады.

Сен тұр қойыңа бар.

Сен тұр түйеңе бар

Сен тұр жылқыңа бар

Сен тұр сиырыңа бар

Сен кішкентай әлі жас екенсің

Қазанның қаспағын қырып же де, жыламай отыра тұр.

Енді осы шынашақтың өзін алақан шұңқырына бүгіп тұқырта ұстайды да:

Қуыр-қуыр, қуырмаш

Балапанға бидай шаш

Әжең келсе есік аш

Қасқыр келсе мықтап бас

Шынашақты шыр айналдырып, баланың алақанын қытықтайды. Осыдан соң:

Мына жерде қой бар

Мына жерде жылқы бар

Мына жерде түлкі бар

- деп баланың білегінен қолтығына дейін түртіп, ең соңында мына жерде күлкі бар – деп қытықтайды.

Аударыспақ

«Аударыспақ» - өте көне дәуірден келе жатқан қазақ халқының ұлттық спорт ойыны. «Аударыспақ» –қазақ халқының арасында кеңінен таралған ойын. Балалар екі жақ басы берік тұғырға бекітілген биіктігі бір-бір жарым метрдей (балалардың жасына қарай), ұзындығы 70-80 сантиметрдей ағаш аттарға мінеді. Бір-біріне қапталдас орналасқан ағаш аттардың ара қашықтығы екі жақтан созылған қол жететіндей болса жеткілікті. Оларға мінген шабандоз балалар бір-біріне қарама-қарсы отырып қол ұстасады.Төрешінің белгісімен бірін-бірі тартып, не итеріп, әйтеуір қай айласын, не күшін асырғаны қарсыласын ағаш аттан аударып түсуі шарт.Аяқты жерге ағаш атқа тіреуге болмайды. Онда ойын шарты бұзылады. Ойын алаңының айналасына құм немесе жұмсақ кілем төселуі керек.Қай топ жеңсе сол топ жеңімпаз атанады.

Теңге ілу

Ойынға қатысушылар тепе-тең екі топқа бөлінеді.Әр қайсысы жеке-жеке шыбықтан ат мінеді. Ойын кезгі басталатын жерге сызық сызылады.Одан әрі 20-30 метрдей жерден тереңдігі бір қарыстай екі шұңқыр қазылады. Шұңқырға он-оннан теңге салынады.Содан соң екі топтан екі сайыскер шығады. Сызыққа

келіп қатарласып тұрады.Бастаушының белгісі бойынша шыбық аттарын құйғытып, шаба жөнеледі.Сол беттерімен әлгі шұңқырға жетіп қол соғып жібереді де, теңгені іліп алып, әрі қарай шауып кете барады, шұңқыр тұсында бөгелуге болмайды. Ұпай әр сайыскердің іліп алған теңгелерінің санына қарай есептеледі.Қай топ көп ұпай жинаса, сол топ жеңеді.

Көтермек

Ортаға екі ойыншы бала шығады.Бір-біріне арқаларын беріп тұрады. Белгі бойынша кім бірін-бірі арқада көтеріп алса, сол бала жеңіске жетеді.

Жеңіске жеткен бала ойында қала береді де басқа балалармен бірге күш сынасады.

Қыз –қуу

Балалар арасынан бір ер бала,бір қызды ағаш атқа мініп қуады.Бала қызға жетіп қолынан ұстаса ол жеңіске жеткені.Кейде қызды 2 бала да қуады, қай бала бұрын жетіп қыз қолын ұстаса, сол бала жеңіске жетеді. Ал қуып жете алмаған жағдайда өлең айтып немесе би билеп өнерін көрсетеді.

Түйілген орамал

Ойын жүргізуші ойынды өзі бастайды.Ең алдымен балаларды айналасына жинап алады да «1,2,3» - деп дауыстайды.Осы кезде балалар жан-жаққа бытырай қашады.Ал ойын жүргізушісі қолында түйілген орамалы бар баланы қуалайды.Ол орамалды басқа біреуге лақтырады, қағып алған бала қаша жөнеледі.Осылайша ойын жүргізіледі,түйулі орамалды алғанша қуалай береді.Ұсталған ойыншы көпшілік ұйғарымымен ортада тұрып өнер көрсетеді. Одан кейін ойын жүргізуші ауыстырылады. Ойын ойнап болған соң балалар шеңбер жасап тұрады.

Әуе таяқ

Балалар екі топқа бөлінеді.Әр топта 5-тен 10-ға дейін ойыншыболады.Екі топқа екі таяқша (жұмсақ таяқша)беріледі,жерге түзу сызық сызылады.Ойыншының біреуі ортаға шығады да бір алақанына зат жасырып,екінші қолының жұдырығын бірдей жұмады.

Екінші ойыншы зат жасырылған қолды тапса,ойынды бастаушы сол болады.Сөйтіп қолындағы таяғын жоғары лақтырады.Осы кезде қасындағы ойыншы да таяғын лақтырады, қасындағы баланың таяғын қағып түсіруі шарт.Таяқты қағып түсірген бала өз тобына ұпай әкеледі.

Қара құлақ

Ойынға 5-10 бала қатысады. Олар оңаша жерге топталып өз араларынан бір баланы қазық етіп белгілейді. Қазық тұрған жерінде қозғалмай тұрады. Басқалары әрі кетеді. Содан кейін ойынға қатысушылар қазықты алыстан қоршап бірте-бірте жақындай түседі.

Таяп келіп мынау кім? –деп бір-бірінен сұрасады. Біреуі ой бұл қарақұлақ қой!-деп қаша жөнеледі. Қалғандары да –қарақұлақ, қара құлақ!-деп бытырай қашады. Қарақұлақ біреуін ұстау үшін тұра қуады. Ұсталған бала қарақұлақ болып, ойын әрі қарай жалғасады.

Санамақ

Көпшілік қатысады. Ойынның шарты: ойын бастаушы қатысушы бір адамды ортаға алып шығады. Ол адам бір тектес атау сөзден жаңылмай, кідірмей аттап жүріп айтуы керек. Тоқтамай қателеспей айтып шықса, жүлде алады. Егер қателессе ойыннан шығады. Мысалы: жаңылмай 10 ақынның немесе 10 өзеннің атын атауы керек.

Ақшамшық (сақина салу)

Бұл – қазақ халқының ерте заманнан келе жатқан дәстүрлі ойыны. Оны сақина салу, сақина тастау деп те айтады. Ойынға он-он бес адам қатысып, ортаға бір баланы немесе бір қызды шығарып, қолына сақина ұстатады. Ойын ережесі бойынша қыз-жігіттер үйде дөңгелене отырып, екі алақанын бір-біріне қабыстырып алға созады. Ойынды жүргізушінің алақанындағы сақинаны кімге салса да өз еркі. Ол барлық адамдардың алақанына сақина салған болады, «Тұр сақинам, тұр», - деп, немесе «Ақшамшығымды бер!» деп дауыстайды. Сол сәт сақина тасталған адам орнынан атып тұруға тиісті, «Сақина менде», - деп. Оны көршісі ұстай алмай қалса, жұрт алдында өз өнерін көрсетеді.

Ақсүйек

Ең алдымен, ойнаушылар өзара келісіп, жеңген топ үшін жүлде тағайындайды да, екі топқа бөлінеді. Топ басқарушылар ақсүйекті қайсысының лақтыратынын шешіп алу үшін кезектесіп таяқ ұстайды, таяқтың басына кімнің қолы бұрын шықса, сол ақсүйекті құлашы жеткенше лақтырады. Ақсүйек жерге түскеннен кейін ғана ойыншылар іздеуге шығады. Көмбеде топ басқарушылардан басқа ешкім қалмайды. Ақсүйекті тапқан ойыншы ешкімге білдірмей, көмбеге қашуға әрекет жасайды да, ал қарсыластары біліп қалса, қолма-қол тартып алуға тырысады. Сондықтан ақсүйекті алдымен тауып алған топтың ойыншылары біріне-бірі лақтырып, көмбеге қай топтың адамы бұрын жеткізсе, сол топ жеңіске жетіп, жүлдегер атанады. Келесі жолы ақсүйекті екінші топ лақтырады, сөйтіп ойын жалғаса береді.

Сиқырлы таяқ

Ойнаушылар қол ұстасып, дөңгелене шеңбер жасап тұрады. Қолында таяғы бар ойын жүргізуші шеңбердің ортасына келеді де, ойынның тәртібін түсіндіреді. Ойнаушыларды бірден бастап түгел нөмірлеп шығады. Ойынның шарты бойынша ойын жүргізуші қолындағы таяғын шеңбердің ортасында тік ұстап тұрады да, бір нөмірді атап, таяқты қоя береді. Аталған нөмір таяқты жерге құлатпай ұстап қалуы керек, ал таяқты ұстай алмай құлатып алса, онда айып тартады, яғни көптің ұйғаруымен ортаға шығып, өнер көрсетеді. Ойынға қатысушылардың бәрі бір-бір реттен міндетті түрде ойнап шығулары керек. Ал одан әрі ойынды жалғастыру-жалғастырмау ойнаушылардың өз еркінде. Ойнаушылардың саны көп болса, ойын қызықты өтеді.

Арқан тартыс

Бұл ойынның екі түрі бар. Біріншісі жазда көгал үстінде, екіншісі қыста қар үстінде ойналады. Жазда ойыншылардың саны 10 баладан кем болмаса, ойын қызықты болады. Ойынға ұзындығы 8-10 метрлік екі ұшы түйілген арқан әзірленеді. Оның тең ортасына белгі ретінде қызыл матаны байлап қояды. Ойынға қатысушы екі топтағылар өз жағында бойларына қарай сап түзеп, ойын бастауға белгі берілгенде арқанды өз жағына қарай тартады. Қыста он-он бес бала тартқанда үзілмейтін арқан таңдап алынып, үлкен адамның алақанының көлеміндей екі тақтайдың ортасынан өткізіліп, ортасына аққала үйіліп, екі жақ оны өзіне қарай құлату үшін тартады.

Тымпи

Тымпи – ойынға қатынасушылар шеңбер жасап, дөңгелене отырады. Бір баланы ойынды жүргізуге белгілейді. Ол: «Ал, ойынды бастаймыз, бәрің түгел тым-тырыс тымпи!» -деп бұйырады. Бұдан кейін бірде-бір ойыншы дыбыс шығармауы, үн қатпауы керек. Алайда бастаушы ғана сөйлеуге ерікті. Ол адам күлерлік қимыл-қозғалыспен әзіл-қалжың сөздерді айтып, қалай да біреуді күлдірудің амалын іздейді. Қалжың жыр да айтады. Ешқайсы шамданбайды. Өйткені ойынға қатынасушылардың аты қалжың өлеңге қосылмауы керек. Әзілі де, сықағы да өтпесе, бет-аузын тыржындатып, әр түрлі құбылтады. Қолайсыз қимылдармен құбылыстар жасап қозғалады. Жаңылыстыру үшін неше алуан сұрақтар қояды. Біреу абайсыз жаңылып сөйлесе не күліп жіберсе, айып тартады. Өлең айтады, ән салады не би билейді. Сондықтан ойынды жүргізуші тілмәр, әзілкеш, күлдіргі бала болуы керек.

Көрші ойыны

Көрші ойынын үлкен бөлмеде немесе таза ауада көгалды жерде өткізуге болады. Ойыншылар саны 10-нан 30-ға дейін болуы керек. Яғни екі топтың балаларын қосып ойнатуға да болады. Ойыншылар дөңгеленіп, екі-екіден шеңбер құрып отырады. Тағы бір бала ортаға шығып, жұп болып отырған ойыншылардың бір жұбына келіп, «Көршіңмен татусың ба?» - деп сұрайды.

Егер сұрақ қойған жұптың біреуі «Көршіммен аразбын» десе, онда сұрақ қоюшы бала оның қасындағы көршісін орнынан тұрғызып, соның орнына өзі отырады. Орнынан тұрған адам ортаға шығып басқа бір жұптан «Көршіңмен татусың ба?» деп сұрап, ойынды соза береді.

Ал егер ойыншы көршісімен «татумын» деп, қасында жұп болып отырған баланы жібергісі келмесе, онда сұрақ қоюшы адам оны жазалайды. Ол ән салады, би билейді, болмаса әңгіме, ертегі, жаңылтпаш айтып береді. Осылай ол көршісін алып қалады. Егер ойыншы бұл тапсырманы орындай алмаса, өз орнын сұрақ қоюшы адамға береді де өзі соның міндетін атқаруға кірісіп ойынды қайтадан бастайды. Сөйтіп, ойын жалғаса береді.

«Жаңылма» - ұлттық ойын

Бір топ бала көгалды алаңға жиналып, қол ұстасып, дөңгелене тұрады да, ортасынан санамақ айтып бір баланы ортаға шығарады. Шыққан бала өлең, тақпақ, әңгіме айтып тұрып кез-келген жерінде жата қалады, не болмаса құлағын ұстайды, басын сипайды, тағы сол сияқты іс-әрекеттерді жасайды. Оның өлең, тақпақ, әңгіме айтып тұрып істеген қимылдарын қайталай алмай қалған бала айыпты болып, өлең айтады, билейді, әңгіме айтып күлдіреді.

Ойын балаларды шығармашылыққа, ынтымақтастыққа, аңғарымпаздыққа үйретеді.

Білектесу

Бір столдың шетіне қарама-қарсы отырған екі бала оң қолдарының шынтағын столға тіреп қояды да, бірінің қолын бірі алақандастыра мықтап ұстайды. Сол жақтағы қолдарын әркім өзінің оң жақ қолтығына тығып алады. Осылай ұстасып алған екі палуан бала, ойын бастаушы команда берісімен, шынтақтарын сол орнынан қозғамай, қарсыласының тіреулі қолын шалқасынан түсіруге ұмтылады. Білегі тайып жантайған бала жеңіледі. Бұл білек күшінің жетілуіне көмектеседі.

Шалма

«Шалма» - ойынына екі бала қатысады да, қалғандары көріп, тыңдап отырады. Ойын үйде, аулада өте береді. Ойыншылар біріне-бірі қарсы қарап отырады да, дайын болған шалманы бірінің қолынан бірі алады. Алғашында екі

ұшын біріктіріп түйеді де, екі қолға, яғни төрт саусаққа кигізеді, ортаңғы саусақпен кезекпен іліп алады, сонда «ыңыршаң» шығады.

Екінші жағдайда, келесі ойнаушы басбармақ және сұқ қолымен ыңыршақтың екі жақ керегесінің үстінен астына қарай алып, «кереге» шығарады. Үшінші жағдайда керегені үстінен астына қарай алып, «шаңырақ» шығарады. Төртінші жағдайда шаңырақты екі шынашақпен айқастыра іліп алып, «астауша» шығарады. Бесіншіде «кереге» қайталанады, алтыншыда «шынтак» шығады. Енді әрі қарай жалғастырып ойнай берсе - «астау», «кереге», «шынтак», «астау», «кереге», «шынтак» болып қайталана береді.

Ойлы ойыншылар бұл бейнелердің жаңа көріністерін өзінше өрнектеп кеңейте беруге тырысады.

Бұл жас өспірімдердің тұрмыстағы үй жабдықтарын қалай пайдаланатындықтарын көз алдына елестетіп, соларды өзі жасағандай әсерлендіре түседі. Балалардың қиялын қозғап, шығармашылық ізденіске, ой-жүйелерін дамытуға үлкен көмек береді.

Сақ құлақ

Сақ құлақ - ұлттық ойын. Бұл ойынның әрбір қимылы сөйлеп жүріп орындалады. «Сақ құлақ» ойынын қазір көбінесе «Телефон» деп атап жүр. Біз оның ескі атауымен аталуын жөн көрдік. Қатысушылардың арасынан бір бала ойын жүргізуші болады. Ойнаушылар қаз-қатар түрегеліп тұрады немесе қатарласа отырады. Бірақ бір ойыншы мен екінші ойыншының арасы бір метрдей алшақ болуға тиіс. Ойынды бастаушы (I-ойнаушы) естілер-естілмес дауыспен бір-екі сөзді бірақ рет айтып қалады. Сол сөзді қағып алған екінші ойнаушы үшіншіге, үшінші төртіншіге, төртінші одан әрі тез-тез айтып, онан әрі жеткізе береді. Олардың бәрі сөздерді бір рет қана айтып, тым-тырыс отырады.

Айтылатын сөйлем екі не үш сөзден құралған шағын болуы керек. Оның бір мүшесі өз құрамындағы дауысты немесе сөз басындағы ұяң дыбыстардың естілу жөнінен екі ұшты, яғни басқа бір дыбысқа ұқсас сөз болуы қажет. Мысалы, тарғақ көрдім - жарғақ көрдім, борсық көрдім, т.б.

Ең соңғы ойнаушы ойын бастаушыға сыбырлап өзіне жеткен сөзді айтады. Егер сөз дұрыс жеткен болса, ойын тағы да үш рет басқа сөздермен қайталанады. Егер сөз бұзылып жеткен болса, бастаушы соңғы ойнаушыдан бастап I-ойыншыға қарай сыбырмен ғана тыңдап, сөзді бұзушы кім екендігін анықтайды. Сөз бұзған ойнаушы ең аяққа барып тұрады да, екі-үш ауыз жаңылтпашты қайталап дұрыс айта алмаса, ұпай тартады. Ұпай келісім бойынша не өлең айту, жұмбақ шешу немесе бір өнер көрсету (мысалы, сурет салу, үлгі қию, есеп шығару т. б.) арқылы орындалады.

Ойын жас өспірім балалардың зердесін дамытып, өнерге деген құштарлығын арттырады.

Кім жылдам?

Ежелгі ойындардың бірі - *Кім жылдам?* Ойын аулада, спорт залында, бөлмеде ойнала береді. Ойыншылар ойынға екі-екіден қатысады. Ортаға шыққан екі бала бір-біріне арқасын беріп, екі жаққа қарап тұрады. Аяқтарының арасын иықтарының деңгейімен бірдей етіп ұстайды. Сонан соң ойын жүргізуші екеуінің аяғының арасына ұзыннан-ұзақ белбеу тастайды да «бір, екі, үш» деп санайды. «Үш дегенде кім еңкейіп белбеуді бұрын алса, соның жеңгені. Бұл адамның өз денесін еркін меңгеріп, тез қимылдауының нәтижесінде жүзеге асады. Ойынға басқа ойыншылар шығады. Ойын жалғаса береді. Екінші кезекте әр жұптың жеңімпаздарымен арадағы жарыс болады. Ең соңында жеңген екі ойыншы қалады. Сол екеуінің қайсысы жеңіп шықса, сол жеңімпаз атанады.

Үш орындық ойыны

Үш орындық ойының кең бөлмеде, спорт залдарында ойнауға болады. Ол үшін ортаға үш орындық қойылады. Ойынға қатысушылардың санына байланысты орындықтың көбейе түсуі мүмкін. Ойын жүргізушінің берген белгісі бойынша ойыншылар ортада тұрған орындықтарды айнала жүгіреді. Ойын қыза бастағанда жүргізуші отырыңдар деген белгі береді. Сол кезде ойыншылар орындықтарға отырыса қалады. Ал орындыққа отырып үлгере алмағандар, ойыннан шығады. Енді орындықтың бірі алынып қойылады да, ойыншылар қалған орындықты айнала жүгіреді. Ойын бір орындық пен екі ойыншы қалғанға дейін, олардың бірі жеңіп шыққанға дейін жүргізіле береді. Сонан соң ойын қайта басталады да, артынан жеңімпаздар арасында өзара тартыс басталады. Жеңіп шыққан ойыншы ең жылдам ойыншы деп аталады. Әр топтың жеңімпаздарына мақтау сөздер айтылып, сыйлықтар беріледі.

Ойынға қатысушылардың жылдамдығы, жеңіске деген ұмтылысы артып, ерік, қайраттары шыңдала түседі.

Жүйріктер жеңеді

«Жүйріктер жеңеді» - ұлттық ойын. Ойынға қатысушылар көк және сары топ болып екі топқа бөлінеді. Бір төбенің үстіне ойыншыларға түгелдей жетерлік мөлшерде көк және сары таяқшалар тасталады.

Ойынды жүргізуші ретінде басқарушы тағайындалады. Ол төрешілік міндетті қоса атқарады. Төрешінің белгісі бойынша ойынға қатысушылар белгіленген көмбеге қарай тұра жүгіреді. Жеткен ойыншы өз командасының түсіне сай бір-бір таяқшаны алып кері жүгіреді де, сөре сызыққа әкеп қояды.

Қай түсті топтың ойыншылары өз командасының бояуына сәйкес таяқты белгілеген мерзімге көбірек алып келсе, сол топ жеңеді. Ойын балаларды белгілі бір мақсатта ұжымдық әрекет жасауға, шапшаңдыққа үйретеді.

Шүлдік ойыны

Жазық алаңда ойналатын жас өспірімдер ойынының бірі - «Шүлдік» ойыны. Ойынға екі басы үшкірленген ұзындығы бір қарыс шүлдік (ағаш) керек. «Шүлдікті» ойнау үшін үлкен шеңбер сызылады, ортасына шүлдік қойылатын шұңқыр қазылады, шүлдік шұңқырдың ішіне емес, үстінде жатуы керек. Әр ойыншының қолында ұзындығы бір метрдей таяғы болуы керек. Ойынға қатынасушылардың санына шек қойылмайды. Ойнаушылардың санына қарай екі топқа бөлінеді.

Бірінші болып кезек алған топтың ойыншысы «шүлдікті» қолындағы таяғымен жерден көтеріп алып, жерге түсірмей соғады да, таяғын шеңбердің үстіне тастайды. Ал екінші болып кезек алған ойыншы шүлдікті түскен жерінен алып, қайтадан соққан ойыншының таяғын көздеп, шеңберге қарай лақтырады. Лақтырған кезде таяққа тигізсе, я болмаса, шеңбердің ішіне түсірсе, онда соғушы ойыншы ойыннан шығып қалады. Шүлдікті бірінші болып жерден көтеріп, жерге түсірмей соққан кезде ойыншы тигізе алмаса, ол да ойыннан шығып қалады. Ал лақтырған ойыншы не таяққа тигізе алмай не болмаса дөңгелек сызықтың ішіне түсіре алмаса, онда бірінші ойыншы енді «шүлдікті» шекіп соғады, әр соққанда үш реттен соғады. Сөйтіп, «шүлдік» қай жерге барып түссе, сол жерден дөңгелек сызыққа дейінгі қашықтықты таяғымен өлшеп шығады да, екінші ойыншыға ұпай мөлшерін белгілейді. Бірінші ойыншы әлгі себептермен ойыннан шығып қалса, онда екінші ойыншы соғушы болады, ол шығып қалса, үшінші ойыншы соғушы болады. Ойын осылайша барлық ойыншы ойнап болғанша, жалғаса береді.

Ойынның шарты бойынша шекіген кезде «шүлдікке» тимей, таяғы жер қауып қалса, ұпайы күйіп кетеді. Шүлдікті екінші рет шекіген ойыншы, оны қолымен ұстап қойса, онда да оның ұпайы күйіп кетеді. Сондықтан «шүлдікті» тек үшінші рет шекігеннен кейін ғана ұстауға болады.

«Шүлдік» ойыны ойнаушылардың қолдарының бұлшық етін жетілдіріп, жылдамдыққа үйретеді, «Шүлдікті» сызықтың үстіне түсіруге ұмтылу арқылы көз мөлшері, дәлділік пен мергендік қабілеттері жетіледі.

Жапалақтар мен қарлығаштар

Жапалақтар мен қарлығаштар - ұлттық ойын. Ойын кең, жазық алаңда өтеді. Ойынға қатынасушыларға шек қойылмайды. Ойнаушылар екі топқа бөлінеді де бірінің арқасына бірі арқасын қаратып, екі сан құрып тұрады. Бір қатардағыларды жапалақтар, екіншісін қарлығаштар деп атайды. Орталарынан біреуін ойын жүргізуші етіп сайлап алады. Ол ойыншылардың арасынан жүріп отырып, сөзін үзіп-үзіп, созып сөйлейді: қар (үзіліс) -лы - ғаш немесе жа..., ал сөз аяғын айтпайды. Сонда аты аталған топ бытырап қаша жөнеледі де, аты толық аталмаған топ оларды қуады. Ұсталған ойыншы ұстаған топтың ойыншыларының қатарына қосылады.

Ойын тәртібі: қашушылар мен ұстаушылар алдын ала келісілген белгі бойынша ұсталғанын мойындайды. Ол үшін қашушы ойыншы қолын тигізсе болды. Қай топтың жеңгенін ойын соңында қайсысының саны көп болса, соған қарай шешеді.

МАЗМҰНЫ

1	Түсіндірме жазба	3
4	Өлеңдер	5
5	Мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар	39
6	Әңгімелер	50
7	Ертегілер	53
8	Ұлттық ойындар	80
9	Пайдаланылған әдебиеттер	142

Разработана на базе республиканского центра «Дошкольное детство»
Министерства образования и науки Республики Казахстан

Рецензенты:

А. Ж. Салиева, д.п.н.

М.И. Махамбетова, заведующая

С.Д. Дүйсенбенова, методист

Хрестоматия к общеобразовательной учебной программе дошкольного воспитания и обучения . Астана – 2016г – стр.

В данном сборнике детям дошкольного возраста предложены жанры произведений художественной литературы для чтения, заучивания, пересказывания.

Хрестоматия адресована педагогам системы дошкольного образования и родителям.

Хрестоматия рекомендации рассмотрены и рекомендованы Научно-методическим советом Республиканского центра «Дошкольное детство» МОН РК (протокол №5 от 5 июля 2016 г.)

Республиканский центр
«Дошкольное детство», 2016

Пояснительная записка

В данной хрестоматии материал отобран с учетом возрастных возможностей детей, в соответствии с принципом усложнения для развития ребенка дошкольного возраста. В процессе приобщения их к художественной литературе дети устанавливают разнообразные смысловые связи внутри произведения, различают жанры, появляется способность замечать отдельные выразительные средства языка.

Цель: сопровождение и обогащение образовательного процесса необходимым методическим материалом (фольклорным, художественным, прозаическим и поэтическим, из области искусства - произведениями писателей) работников системы дошкольного воспитания и обучения для непосредственного применения их в практику работы.

Задачи:

- обеспечение благоприятной социализации и усвоению детьми ключевых компетентностей, базирующихся на общечеловеческих и национальных ценностях;
- реализация педагогических принципов гуманизации, преемственности, последовательности, системности;
- обеспечение единства воспитательных, развивающих и обучающих задач, воспитания и обучения детей.

Одной из главных задач является заложить основу литературного развития детей, становления в них будущих читателей.

Составители данной хрестоматии делают акцент на художественной ценности отдельных произведений - образной выразительности стихотворения, неожиданном развитии сюжета в рассказе; предлагают создавать условия для сочинения детьми сказок по аналогии с народными и авторскими, проводить словесные игры с рифмами, составление сюжета по условию. Рекомендуемая литература представлена таким образом: фольклор; произведения писателей; поэзия.

Хрестоматия направлена на воспитание у детей интереса и любви к книге, умения ее слушать, понимать, эмоционально откликаться на воображаемые события, сопереживать героям. На протяжении всего дошкольного возраста воспитывается тяготение к постоянному общению с книгами, ориентировка в содержании и стиле произведений (сказочные, приключенческие, исторические, лирические, фантастические), воспитание у детей способности и умения эстетически воспринимать произведения литературы, развитием их художественно-речевой деятельности.

Ожидаемые результаты:

- приобщить детей к высокохудожественной литературе; - формировать запас литературных и художественных впечатлений;
- формировать у детей представление о характерной структуре, типичных персонажах и сюжетно-тематическую единицах литературных произведений (в частности, сказок) и способы их творческого применения;

- формировать у детей динамичные представления о развитии и изменении художественного образа, его многозначности и многосвязности;
- развивать отношение детей к книге как к произведению эстетической культуры (бережное отношение к книге, стремление самостоятельно и повторно рассматривать иллюстрации).

СТИХОТВОРЕНИЯ И ПЕСНИ

КОЛЫБЕЛЬНАЯ (казахская народная)

Баю-баю, беленький
 В белой колыбеленьке.
 Ты не плачь, малыш, не плачь.
 Дам я проса горсточку,
 Сахарную косточку,
 Перышки цапельки.
 Потерпи капельку.
 Баю-баю, деточка,
 Тоненькая веточка.
 В черный день и в черный час
 Будешь солнышком для нас.
 Баю-баю, беленький
 В белой колыбеленьке

Будут гости издали
 Ты барашка заколи,
 Сам отведай курдюка.
 Спи, мой беленький , пока.
 Баю-баю, беленький
 В белой колыбеленьке.
 Уложу на бочок,
 Потстелю потничок,
 Принакрою тонкой
 Вышитой пеленкой.
 Наша мать с беседушкой
 Вышла по соседущкам.
 Ты ен плачь, малыш, не плачь.

ТОП—ТОП-ТОП

Ну-ка солнце,
 Топ-топ-топ:
 Шаг, другой,

Довольно стоп.
 Ты достаточно светило,
 Много нынче походило.

Н. Жанаев

НАШИ ИГРУШКИ

Сейчас заведем мы игрушки.
 Запрыгают зайцы, лягушки.
 Козел и баран.

Забью в барабан,
 И дружно запляшут игрушки.

С. Маршак

ЗАЙЧИК

Скачет между травками
 Быстроногий зайчик.
 Смял своими лапками
 Белый одуванчик.

Полетели высоко
 Белые пушинки.
 Скачет зайчик долеко
 По лесной тропинке.

М. Клокова

МИШКА

Это мишка, медвежонок
 Мой дружок с самых пеленок
 Ведь с ним можно поиграть

Вместе книжку почитать
 А когда совсем устанешь
 На бочок и вместе спать.

Ю. Складорова

Мишка - плюшевый медведь
 Может громко зареветь.

Но я мишку не боюсь.
 Он рычит, а я смеюсь.

Е. Арс

МЯЧ

Мой веселый мячик
 Прыгает и скачет:
 Прыг-скок – в уголок,

А потом обратно.
 Вот как мы вечером
 Провели приятно!

Н. Радченко

Мячик в луже,
 мячик в луже,
 никому-то он не нужен.
 Прыгал, прыгал целый день,
 Всякий бил, кому не лень.

И с помытыми боками,
 ссадинами, синяками
 он теперь в большой беде-
 он один лежит в воде.

Кацо

ВОРОБЕЙ

Воробей, воробышек,
 Сядь к кормушке нашей,

Съешь побольше зернышек-
 И мороз не страшен

Х. Талгаров

ПЕТУХ

Петушок, петушок горластый,
 По утрам распевать горазд ты,

Под окном пропоешь трижды,
 Гребешком потрясешь-ишь ты.

А. Бахтыгереева

ЕЛОЧКА

Елка, елка, елочка,
Колкая иголочка,
Фонарики, огоньки,
Золотые светляки,
Пкшки-хлопушки,
Мельницы-веирушки,
Удочки, дудочки,

Караси да удочки,
Леденцы, бубенцы,
Два козла, три овцы,
Орех больше всех-
Всем орехам орех!
Музыка, танцы, весело, тесно.
Что кому достанется-неизвестно!

Е. Тараховская

ДОЖДИК

Дождик вдруг пошел с утра,
По домам вся детвора.

Сапоги надеть нам нужно,
Чтоб потом гулять по лужам.

А. Голенко

Дождик, дождик
С неба лей
На утят и гусей,
На грибочки, на цветы,
Не жалея водички ты

На котят и на мышат,
На зеленых лягушат,
На коровку , на коня
И, конечно, нга меня!

И. Евдокимова

КОШКИ И МЫШКИ

Отец и сын:
-Сильнее кошки зверя нет,-
Внушал отей мышонку -
От кошек – помни мой совет -
В сторонку, сын, в сторонку...
Махнул мышонок лапой.

Сказал мышонок: - Эх!
А я-то думал, папа,
ты сильнее всех...

М. Алимбаев

ИГРУШКИ

Эй, игрушки, хватит спать,
Выходите поиграть.
СМишка, барс и тигр, и слон,
Волк и лев, что так силен.

Эй, игрушки, хватит спать,
Выходите поиграть.
Орел, филин, голубок,
Соловей и мотылек.

Лиса, барсук, степной корсак,
 Заяц и сова, и рак.
 Соболь мой, жираф, кулан
 И олени, и джейран
 Мышка, черепаха, еж.

Верблюжонок и теленок,
 Жеребенок и ягненок.
 Мой щенок, цыпленок-крошка,
 Куколка-малышка, кошка.
 Все вставайте, хватит спать,
 Выходите поиграть!

Е. Утетлеуов

ГОВОРЯЩИЕ КАРТИНКИ

Чудо-книжку про зверей
 Принасли мальчишке в дар.
 Не нарадуется ей
 Наш веселый Алияр.

Но герои книжки вдруг
 Сталт открывать глаза.
 И, вступая в дружный круг,
 Вот что каждый рассказал.

Лев

Знают все, кто я таков,
 Царь зверей могуяий лев.
 Нрав суровый я имею
 Всех врагов я одолею!

Слон

Среди всех примет слона
 Главная – величина.
 Чтоб других не раздавить,
 Я стараюсь не спешить.
 А кто вышел поперек,
 Тот себя не поберег.

Тигр

Полосатый, хоцный тигр,
 Я родился не для игр.
 Днем и ночью в камышах
 Пролетаю, будто вихрь.
 Да, я очень страшный зверь.
 Тишине лесной не верь:
 Лишь врага увижу, вмиг
 На него из чащи – прыг!

Медведь

В ульи дикие влюблен
Я – сладостен из сладостей.
Лезу к ним, отбросив спесь,
Хоть и исцарапан весь.
Пока меда не найду,
Спать в берлогу не пойду.

Волк

Услыхав голодный вой,
Каждый скажет, что он мой.
У стоянки чабана
Часто песнь моя слышна.
А от злых его собак
Прячусь до поры в овраг.

Лиса

Я – лиса, пушистый мех.
Мне с глупцами просто смех.
Не заметит ротозей
Дерзкой хитрости моей.
Хвастунишку на беду
Вокруг пальца обведу!

Щенок

Я – щенок, кручусь волчком.
Ушки чуткие торчком.
Часто быстрый скотовод
На труки меня берет.

Кошка

Возле миски молока
Я игрива и ловка.
Выйдет мышка из норы-
Тут уж мне не до игры.
За добычею такой
Я лечу, как тигр, стрелой.

Петух

Я – веселый петушок.
Ненавижу лежебок.
Пою песню поутру,
Поднимаю детвору.

Цыпленок

Я – желтенький цыпленок.
Всем знакомый с пеленок.
Вслед за мамой хожу,
Всюду травку шиплю,
Зернышки нахожу.

Утенок

Я – утенок ныряющий,
Вразвалку вступающий,
Пушистый комочек,
Всем нужен я очень.
Постоянно крикаю
И еду ем всякую.

Гусь

Я – веселый белый гусь.
Летом мне противна грусть.
Беззаботнее ребенка
Распеваю песни звонко.
В жаркий день, когда мне надо,
На воде всегда прохлада.

Жеребенок

Целый день скачу везде я
С тонкой кисточкой на шее.
А когда я стану взрослым,
Буду скакуном я рослым.
И за свой галоп и рысь
Получу на скачках приз!

Теленок

Я – теленок молодой,
С пастбища иду домой.
Нос лижу я постоянно.
Вырасту – буренкой стану.
Детям очень для здоровья
Нужно молоко коровье.

Козленок

Я – козленок и, хоть мал,
Не боюсь высоких скал.
Всем пословицу знать надо
О козле, ведущем стадо.

Если кто лентяй и трус,
Знайте, с тем я не вожусь.

Ягненок

Хоть тихонею зовусь
Я – ягненок, сторонюсь
Всех козлят и забияк.
Из отары ни на шаг.
И хоть прав или не прав,
Но такой у меня нрав

Верблюжонок

Верблюжонок озорной.
Ойсылкара – предок мой.
Целый день не унываю,
Возле мамы я играю.
Но мне скучно одному-
Сразу рев я подниму.

Е. Утетлеуов

Бабушка

Мы – сыновья твоих сынов,
Твои внучата, бабушка.
И нам дороже всяких слов
Простое слово – бабушка.
Кто научил нас говорить?
Кто в жизнь нас вывел?-
Бабушка.
Как же тебя благодарить,
Родная наша бабушка?
Ты даришь нам добро и свет,
Седая наша бабушка.
Как дружный хоровод планет,
Вокруг тебя мы, бабушка.

С. Калиев

Мама

Только с работы мама пришла-
Дома заботы, дома дела.
Будто встречаю солнышко я,
К ней подбегаю: - Мама моя!

Мама строга, и мама нежна,
Солнышко – мама всем нам нужна.
В каждой квартире,
Каждому в мире

Наша воспитательница!

Кто учил нас распорядку,
Петь учил и танцевать.
Кто учил писать в терадке, аквелью рисовать?
-Это, -все мы дружно скажем,-воспитательница наша.
Кто всегда был снами рядом,
Чтоб в обиду не давать.
Кто учил нас звонко, складно
Наизусть стихи читать?
-Это, -все мы дружно скажем,- воспитательница наша.
Кто учил веселым играм,
Кто дружить нас научил.
Кто желал нам только мира,
Солнца вечного лучи?
-Это,- все мы дружно скажем,- воспитательница наша.
Может были не послушны,
Беспокойными подчас.
Что д, сегодня скажем дружно:
«Не сердитесь вы на нас».
Мы за все спасибо скажем
Воспитательнице нашей.

Круглый год

Наурыз – март – начало года.
Сәуір – апрель – цветет природа.
Мамыр – май – наседка в гнездах.
Маусым – июнь – время роста.
Шілде – июль – зноем веет.
Тамыз – август – трава желтеет.
Қыркүйек – сентябрь – пора нам в школу.
Қазан – октябрь – без птиц лес голый.
Қараша – ноябрь – земля твердеет.
Желтоқсан – декабрь – ветра звереют.
Қантар – январь – лег снежный стан.
Ақпан – февраль – глаза слерит буран.

Белый, снежный городок

Снег пушистый, снег безбрежный:
 Ни тропинок, ни дорог...
 Как из ваты белоснежной,
 Дремлет тихий городок.

Есентай Ерботин

Весной

По зеленой, по траве
 Ручейки бегут к реке,
 Кудрявые, шумливые,
 Как дети, торопливые.
 Возвращаясь, журавли
 Закурлыкали вдали –
 Ясно виден длинный
 Клин их журавлинный:
 Ребятишек стая
 Смотрит, не мигая.

Хасенхан Талгаров

Хоровод

Закружился возле елки хоровод, хоровод.
 Пляшут зайки, пляшут волки,
 И медведь, и енот.
 Это мы надели маски:
 Гриву льва, лисий хвост.
 Это к нам пришел из сказки
 Дед Мороз, Дед Мороз.
 Пляшет Лена, пляшет Димка,
 И Тарас, и Жолдас,
 Каждый пляшет, каждый пляшет,
 И поет, и поет.
 Елка вся в огнях блестящих –
 Новый год, Новый год.
 И веселая Снегурка –
 Тоже в пляс, тоже в пляс.
 Мы кружиться не устанем,
 Новый год настанет.
 Пусть он будет самым славным –
 Новый год, Новый год.

ИГРУШКИ

Наши куклы дружные,
Умные, послушные,
И теленок и ягненок,
И каурый жеребенок.
Вовремя ложатся спать
И не ленятся вставать.
Только есть у нас
Теленок,
Есть ягненок,
Жеребенок.
То – живые, то – другие:
Непослушные такие.
Их ругают, их зовут,
А они и не поймут,
Что ничем не лучше кукол,
Что для всех найдется угол.

*Нурсултан Алимкулов***ОЗОРНОЙ МЯЧИК**

Топ, топ, топ – мячик мой,
Скачешь ты, как заводной.
По ступенькам, по дорожке,
А потом по мостовой.
Ой....
Слышишь, мяч, звенит трамвай –
Далеко не убегай.
Ай...
Я бегу за тобой,
А за мною...
Постой.
Мяч,
Куда ты мчишься вскачь?
Озорной футбольный мяч.
Даже глазом не моргнешь,
Под колеса поадешь.
Ох....
Непослушный мячик мой,
Ну-ка, марш скорей домой.

Ануарбек Дуйсенбиев

УГОВОР

У Сауле иу Гульназ
такой был уговор:
Работать вместе , и потом
Идти гулять во двор.
И вот гульназ – с охапкой дров,
А Сауле – с ведром .
Вот на плите обед готов,
И чисто прибран дом.
-Смотри, как быстро много дел
Мы сделали, сестра.
И самовар вовсю пыхтел,
Как будто бы сказать хотел:
«Теперь играть пора».

Музафар Алимбаев

ЯБЛОКО АСЕТА

Яблоко жует Асет,
«Дать братишке или нет?»
-Это яблоко плохое,
Это яблоко гнилое,-
У него один ответ.
Яблоко асет жует.
Съест одно. Берет второе.
Говорит:
-Болят живот....
Это яблоко плохое....
Это яблоко гнилое....
Братца своего здоровье
Он усердно бережет.

Ануарбек Дуйсенбиев

МЫ ЗНАЕМ ДОРОГУ

Если время к девяти –
В садик нам пора идти.
Я тогда свою сестру
Крепко за руку беру,-

Нам знакома в сад дорога:
Там цветов красивых много.
Время близится к семи –
Мама мне:
-Сестру возьми.
Я опять свою сестру
Крепко за руку беру.
Как идти – мы знаем точно:
Вдоль по улице Цветочной.

Музафар Алимбаев

МАСТЕР ЗОЛОТЫЕ РУКИ

Ну какой же он умелец
Этот маленький Актай,-
Он и пилит, и строгаёт,
Из фанеры вырывает
Презабавные игрушки
И зовет меня: «Играй».
Смастрил он мне скоречники –
Настоящие дворцы.
В них весной щебечут весело
Прилетевшие скворцы.
Как приятно пахнет стружками
У Актая во дворе.
Весело его игрушками
Забавляться детворе.
И зовут его в округе –
«Мастер – золотые руки»

Мубарак Жаманбалинов

ПРИМЕТЫ ОСЕНИ

Уже не стало зноя,
Уже дожди явились.
Медовой желтизной
Все степи засветились.

И ветер листья кружит,
Гудид над проводами,
И лед хрустит на лужах,
И веет холодами...

-Теперь нельзя лениться! –
Трещит могучий трактор,
И новую пшеницу
Везет на элеватор.

И пышною лепешкой
Нас мама угостила.
Кусаем понемножку,
Покуда не остыла.

Музафар Алимбаев

ЗИМА

На улице мороз трескучий,
А в доме у меня тепло.
Нависли над аулом тучи –
И закружило, замело.
Снегами дом, мое оконце,
И уходящий в степь обоз.
И от мороза даже солнце
За тучки спрятало свой нос.
А вьюга руки потриает,
И волком воет у ворот.
Но я не маленький, я знаю:
Она повоет и уйдет.

Сакен Сейфуллин

ВЕСНА

Последний снег.
Посется скот на склонах,
И вдруг внезапно, как набег,
Промчится среди холмов зеленых
За тучи прятанный снег.
Но не вернуть морозов прежних,
Хотя опять бело кругом.
К утру разбуженный подснежник
Слизнет снежинки лепестком.

МОЙ КРАЙ

Казахстан – это край и отар, и пшеницы.
Край и степи, и горы вместивший в границы.
Край заоблачных пиков, жайляу широких,
Неумных и пенистых речек протоки.
Край батыров, героев порывистых край.
Лишь о нем мои думы, о нем мои строки.

*Кабдыкарим Идрисов***РОДИНА**

Одна средь многих стран.
Отчизна – мать,
Отчизна – мир,
Отчизна – Казахстан.

ФЛАГ КАЗАХСТАНА

Казахстана древний флаг
Горной сини голубей.
Нашей общей воли знак,
Стяг отцов и сыновей –
Казахстана гордый флаг.

АСТАНА

Бросив в будущее взгляд,
Взмыл, как песня, над землей.
Родины столичный град,
Что зовется Астаной.

АЛМАТЫ

Горной зеленью дыша,
В шелке солнечной мечты.
Словно лебедь хороша
Сказочная Алматы.

ПРО БАБУШКУ

Много бабушке с нами хлопот,
Варит нам бабушка сладкий компот.
Шапочку теплую надо связать,
Сказку веселую нам рассказать.
Трудится бабушка целые дни,
Бабушка, милая, сядь, отдохни.
Мы тебе песенку нашу споем.
Дружно мы с бабушкой нашей живем.

*Музафар Алимбаев***КОЛЫБЕЛЬНАЯ КАЗАХСКОГО НАРОДА**

Баю – баю, беленький,
В белой колыбеленке.
Ты не плачь, малыш, не плач.
Дам я просто горсточку,
Сахарную косточку,
Перышки цапельки.
Потерпи капельку.

Баю – баю, деточка,
Тоненькая веточка.
В черный день и в черный час
Будешь солнышком для нас.
Баю – баю, беленький,
В белой колыбельенке.

Будут гости издали,
Там барашка заколи,
Сам отведай курдюка.
Спи, мой беленький, пока.
Баю – баю, беленький,
В белой колыбельенке,
Уложу на бочок,
Подстелю потничек,
Принакрою тонкой
Вышитой попонкой.
Наша мать с беседушкой
Вышла по соседушкам.

КАЗАХСТАН

Посмотри, мой жолдас, посмотри,
В чистом плане ясной зари,
Перед хозяевами сполна
Все богатства раскрыла страна!
Каратау дает свинец,
Кокшетау гонит овец.
Тянет с золотом руки Алтай,
Медь обильно дает Корсакпай.
Белый хлопок дарит Шымкент.
Предлагает руно Жаркент.
Золотые, как в сказке, хлеба

Для народа растит Актюба...
Дни и ночи грузит поезда
Черным золотом Караганда.
В Эмбе вышки гордо стоят,
И кипит нефтяной водопад.
В Кармакшинской степи зреет рис,
В Алатау сады поднялись,
А в содах слаще сна и мечты,
Спеют яблоки Алматы.
Все, что щедро цветет и поет,
Это наше – твое и мое!

Урожай у казахов богат,
Молодые заводы дымят,
А в степях, где душисты цветы,
Вольно бродят овечьи гурты
С белой шерстью пышней облаков,
Табуны вороных скакунов
Под железное пеньё подков
Скачут степью быстрее ветров.
На закате, что тих и багров,
Над стадами молочных коров
Пыль клубится. И пахнет кругом

Теплым, сладким парным молоком.
И, когда отплывает закат,
И начнется во тьме звездопад,
Чабаны, как детишек, хранят
Теплых, малых, безрогих телят,
Тонкорунных, кудрявых ягнят,

Тонконогих степных жеребят.
 Неуклюжих смешных верблюжат,
 Черноглазых мохнатых козлят.
 Край народной заветной мечты,
 Край обилия и красоты.

Ж.Жабаев

РОДИНА

Один среди многих стран.
 Отчизна – мать,
 Отчизна – мир,
 Отчизна – Казахстан

Е.Утетлеуов

ЗЕМЛЯ КАЗАХОВ

Атырау
 И Алтай,
 И Арка,
 И Семиречье –
 Всем казахом милый край
 Наша Родина навечно.

САРЫ-АРКА

Черный клад Караганды
 Добывают горняки.
 Шелестеньем нив горды
 Пахари Сары-Арки

АСТАНА

Бросив в будущее взгляд,
 Взмыл, как песня, над землей.
 Родины столичный град,
 Что зовется Астаной.

ГОРЫ КАЗАХСТАНА

Над востоком-Алтай голубой,
 Кокшетау – над Сары-Аркой,
 Каратау – хранилища недр,
 Баянтау-на выпасы щедр,
 Улытау–в степь гребни простер,
 Алатау – старейшина гор.

АЛМАТЫ

Горной зеленью дышы,

В шелке солнечной мечты.
Словно лебедь, хороша
Сказочная Алматы.

ФЛАГ КАЗАХСТАНА

Казвхстана древний флаг
Горной сини голубей.
Нашей общей воли знак,
Стяг отцов и сыновей –
Казахстана гордый флаг.

БАЙКОНУР

Славный Байконур людей
Первым в космос посылал.
Солнечный простор степей
Хлебом – солью их встречал.

Перевод А.Соловьева

НА ЖАЙЛЯУ

На жайляу, на жайляу
С головой укроют травы,
На жайляу каждый рад
Покормить из рук ягнят,
Мчатся к речке босиком,
Соревнуясь с ветерком,
И на камешках валяться,
Загорать и закаляться.
В наш зеленый, дивный край
На жайляу приезжай.

Н.Жанаев

ПОСЛОВИЦЫ,ЗАГАДКИ

ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

Родная земля – золотая колыбель.

Жигит лишь на Родине жигит.

Родина жрче огня.

Человек без Родины – соловей без леса.

Своя земля и в горести мила.

Имя жигита трудом славится.

Кто трудится, тот и сыт.

Труд человека кормит, а лень портит.

Терпение и труд все перетрут.

О жигите судят по его друзьям.

Настоящие друзья и половинку разделят поровну.

Один верный друг лучше тысячи ненадежных.

Конь познается под седлом, а человек – в дружбе.

Нет жизни без знаний, нет знаний без учения.

ЗАГАДКИ

Его весной и летом
Мы видели одетым.
А осенью с бедняжки
Сорвали все рубашки.
Но зимние метели
В меха его одели.

(Дерево)

Свет, сверкает,
Всех согревает.

(Солнце)

Встала красная девица рано,
Встала бела да румяна.
Умылась ясной росой,
Увилась золотой косой.
Сама добрая, на всех глядит,
А на себя глядеть не велит.

(Солнце)

Белая вата
 Поплыла куда-то.

(Облако)

Утром бусы засверкали,
 Всю траву собой заткали,
 А пошли искать их днем,
 Ищем, ищем – не найдем.

(Роса)

Его просят, его ждут,
 Придет –
 Прягаться начнут

(Дождик)

В дверь, в окно стучать не будет,
 А взойдет и всех разбудит.

(Солнце)

РУССКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

КУРОЧКА РЯБА

Жили-были дед да баба. Была у них курочка ряба. Снесла курочка яичко, не простое – золотое. Дед бил, бил- не разбил. Баба била, била – на разбила. Мышка бежала, хвостиком задело, яичко упало и разбилось. Дед плачет, баба плачет, а курочка кудахтает:
 -не плачь, дед, не плачь, баба: снесу вам яичко не золотое – простое!

РЕПКА

Посадил дед репку и говорит:

- Расти, расти, репка сладко! Расти, расти, репка крепко!

Выросла репка сладкая, крепкая, большая-пребольшая.

Пошел дед репку рвать: тянет-потянет, вытянуть не может.

Позвал дед бабку.

Бабка за дедку, Дедка за репку – тянут-потянут вытянуть не могут.

Позвала бабку внучку.

Внучка за бабку, Бабка за дедку, Дедка за репку - Тянут-потянут вытянуть не могут.

Позвала внучка жучку.

Жучка за внучку, Внучка за бабу, Баба за дедку, Дедка за репку - Тянут-потянут вытянуть не могут.

Позвала Жучка кошку.

Кошка за Жучку, Жучка за внучку, Внучка за бабу, Баба за дедку, Дедка за репку - Тянут-потянут вытянуть не могут.

Позвала кошка мышку.

Мышка за кошку, кошка за Жучку, Жучка за внучку, Внучка за бабу, Баба за дедку, Дедка за репку – Тянут-потянут – и вытянули репку.

ЛИСИЧКА СО СКАЛКОЙ

(русская народная сказка)

Шла лисичка по дорожке, нашла скалочку. Пришла в деревню и стучит в избу:

-Хозяин, пусти меня ночевать.

-У нас и без тебя тесно.

-Я не стесню вас. Сама лягу на лавочку, хвостик под лавочку, а скалочку под печку.

Ее пустили.

Легла лисичка на лавочку, хвостик под лавочку, скалочку под печку.

Ночью лисичка встала, сожгла скалочку, а после спрашивает:

-Где моя скалочка? Отдайте мне за нее курочку.

Мужик – делать нечего – отдал ей за скалочку курочку. Взяла лисичка курочку и пошла дальше.

Стучит она в избу к другому мужику:

-Хозяин, пусти меня ночевать.

-У нас и без тебя тесно.

-Я не потесню вас. Сама лягу на лавочку, хвостик под лавочку, а курочку под печку.

Ее пустили.

Ночью лисичка встала съела курочку, а после спрашивает:

-Где моя курочка? Отдайте мне за нее уточку.

Мужик – делать нечего – отдал ей за курочку уточку. Взяла лисичка уточку и пошла дальше.

Стучится она в третью избу:

-Я лисичка-сестричка. Пустите меня ночевать.

Ее пустили. Ночью лисичка съела уточку, а после спрашивает:

-Где моя уточка? Отдайте мне за нее девочку.

А мужику девочку жалко отдавать. Запихнул он в мешок собаку и отдал лисичке. Вот собралась лисичка в дорогу, взвалила мешок на плечо и говорит:

-Девочка, пой песни.

А собака как зарычит. Лисичка испугалась, бросила мешок да бежать, собака – за ней. Лисичка еле ноги унесла, сидит в своей норе ни жива ни мертва. Поделом лисичке.

ЛИСИЧКА, ЗАЯЦ И ПЕТУХ

(русская народная сказка)

Жили-были лиса да заяц. У лисицы была избенка ледяная, а у зайчика лубяная; пришла весна красна – у лисицы избенка растяла, а у зайчика стоит по-старому. Лиса попросилась у зайчика погреться да зайчика-то и выгнала. Идет зайчик плачет, а ему навстречу собаки:

-Тяф, тяф, тяф! Про что, зайчик, плачешь?

А зайчик говорит:

-Отстаньте, собаки! Как мне не плакать? Была у меня избенка лубяная, а у лисы ледяная, попросилась она ко мне да меня и выгнала.

-Не плачь, зайчик! – говорят собаки. – Мы ее выгоним.

-Нет, не выгоняйте!

-Нет, выгоним!

Подошли к избенке:

-Тяф,тяф,тяф! Поди, лиса, вон!

А она им с печи :

-Как выскочу, как выпрыгну – пойдутклочки по заулочкам!

Собаки испугались и убежали.

Зайчик опять идет да плачет. Ему навстречу медведь:

-О чем, зайчик, плачешь?

А зайчик говорит:

-Отстань, медведь! Как мне не плакать? Была у меня избенка лубяная, а у лисы ледяная, попросилась она ко мне да меня и выгнала.

-Не плачь, зайчик! – говорит медведь. – Я ее выгоню.

-Нет, не выгонишь! Собаки гнали – на выгнали, и ты не выгонишь.

-Нет, выгоню!

Пошли гнать. Медведь:

-Поди, лиса, вон!

А она им с печи :

-Как выскочу, как выпрыгну – пойдутклочки по заулочкам!

Медведь испугался и ушел.

Зайчик опять идет да плачет. Ему навстречу бык.:

-Про что, зайчик , плачешь?

-Отстань, бык! Как мне не плакать? Была у меня избенка лубяная, а у лисы ледяная; попросилась она ко мне да меня и выгнала.

-Пойдем, я ее выгоню.

-Нет, бык, не выгонишь! Собаки гнали – не выгнали, медведь гнал – на выгнал, и ты на выгодишь.

-Нет, выгоню!

Подошли к избенке:

-Поди, лиса, вон!

А она с печи:

-Как выскочу, как выпрыгну – пойдут клочки по заулочкам!

Бык испугался и ушел.

Идет опять зайчик да плачет, а ему навстречу петух с косою:

-Кукареку! О чем, зайчик плачешь?

-Отстань, петух! Как мне не плакать? Была у меня избенка лубяная, а у лисы ледяная; попросилась она ко мне да меня и выгнала.

-Пойдем, я ее выгоню.

-Нет, бык, не выгонишь! Собаки гнали – не выгнали, медведь гнал – на выгнал, бык гнал-на выгнал и ты на выгодишь.

-Нет, выгоню!

Подошли к избенке. Петух:

-Кукареку! Несу косу наи плечи, хочу лесу посечи! Поди, лиса, вон!

А она услышала, испугалась, говорит:

-Одеваюсь...

Петух опять:

-Кукареку! Несу косу наи плечи, хочу лесу посечи! Поди, лиса, вон!

А она говорит:

-Шубу надеваю.

Петух в третий раз:

-Кукареку! Несу косу наи плечи, хочу лесу посечи! Поди, лиса, вон!

Лисица выбежала, а он ее зарубил косою и стал с зайчиком жить да поживать. Вот тебе сказка, а мне кринка масла!

У СТРАХА ГЛАЗА ВЕЛИКИ

Жили-были бабушка-старушка, внучка-хохотушка, курочка-клохтушка и мышка-норушка.

Каждый день ходили они за водой. У бабушки были ведра большие, у внучки – поменьше, у курочки – с огурчик, у мышки – с наперсточек.

Бабушка брала воду из колодца, внучка- из колоды, курочка - из лужицы, а мышка из следа от поросячьего копытца.

Назад идут, у бабушки вода тре-е-х, пле-е-х! У внучки трех! плех! У курочки трех-трех! плех-плех! У мышки трех-трех-трех!плех-плех-плех!

Вот раз наши водоносы пошли за водой. Воды набрали, идут домой через огород. А в огороде яблонька росла, и на ней яблоки висели. А под яблонькой зайка сидел. Налетел на яблоньку ветерок, яблоньку качнул, яблочко хлоп – и зайке в лоб! Прыгнул зайка, да прямо нашим водоносам под ноги. Испугались они, ведра побросали и домой побежали. Бабушка на лавку упала, внучка за бабку спряталась, курочка на печку взлетела, а мышкапод печку схоронилась. Бабка охает:

-Ох! Медведище меня чуть не задовал!

Внучка плачет:

-Бабушка, волк-то какой страшный на меня наскочил!

Курочка на печке кудакхает:

-Ко-ко-ко! Лиса ведь ко мне подкралась, чуть не сцапала!

А мышка из-под печки пищит:

-Котище-то какой усатый! Вот страху я натерпелась!

А зайка в лес прибежал, под кустик лег и думает: «Вот страсти-то! Четыре охотника за мной гнались, и все с собаками; как только меня ноги унесли!»

Верно говорят: «У страха глаза велики: чего нет, и то видят».

ЛИСА И ЗАЯЦ

Жили в лесу лиса да заяц. У лисы была избушка ледяная, а у зайца – лубяная. Пришла весна, у лисицы изба растаяла, а у зайца стоит по – старому. Завидно стало лисе, попросилась она у зайчика погреться да и выгнала его из избы вон.

Идет зайчик дорогой и плачет, а навстречу ему собаки:

-Гав-гав-гав! О чем, зайчик, плачешь?

-Как же мне не плакать, - говорит зайчик. – Была у меня избушка лубяная, а у лисы – ледяная. Попросилась она ко мне погреться и выгнала меня вон.

-Не плачь, зайчик,-говорит собаки. – Мы ее выгоним!

Подошли к избушке.

-Гав-гав-гав! Поди,лиса,вон!

А она им с печи:

-Как выскочу, как выпрыгну, пойду клочки по закоулочкам!

Испугались собаки и пустились бежать, что есть духи.

Заплакал зайчик и пошел опять по дороге. Повстречался ему медведь.

-О чем,зайчик,плачешь?

- Как же мне, Мишенька, не плакать: была у меня избушка лубяная, а у лисы – ледяная. Попросилась она ко мне, да меня же и выгнала.

-Не плачь, зайчик, - говорит медведь. – Пойдем, я ее выгоню!

-Нет, не выгонишь.

-Нет,выгоню!

Подошли гнать лису.

-Поди,лиса,вон! – зарычал медведь.

А она с печи:

- Как выскочу, как выпрыгну, пойду клочки по закоулочкам!

Убежал со страху и медведь.

Идет опять зайчик и плачет. Шел-шел, идет ему навстречу петух с косой.

- О чем,зайчик,плачешь?

- Как же мне, не плакать: была у меня избушка лубяная, а у лисы – ледяная. Попросилась она ко мне, да меня и выгнала.

- Не плачь, зайчик,– Пойдем, я ее выгоню!

-Нет, не выгонишь. Собаки гнали – не выгнали, медведь гнал-не выгнал, и ты не выгонишь!

- Нет,выгоню!

Подошли к избушке.

-Ку-ка-ре-ку! – что есть сил запел петух. – Несу косу на плече, хочу лису посечи! Поди, лиса, вон!

Выбежала лисица посмотреть, что за зверь пришел. Бросился на нее петух да и зарубил косой.

И стали с той поры петушок с зайчиком жить-поживать да добра наживать.

КАЗАХСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ, ПРИТЧА

ТРИ ЛЕНТЯЯ

(Казахская народная сказка)

Некий царь держал на показ трех лентяев. Ленивее их на целом свете никого не было. Лежат они раз в саду в тени под деревом. Ветки со спелыми грушами до самой земли гнутся.

-Эх, упала бы груша прямо мне в рот! – говорит один лентяй.

-Упала бы без черешка – легче есть будет) – мечтает другой.

-И не лень вам рот разевать, языком чесать? – спрашивает их третий.

КТО ЛУЧШЕ ВСЕХ?

Л. Толстой

В толпе, на улице, заблудился дитя. Бегает, кричит, ищет мать. Народ спрашивает у ребенка : «Какая же ивовая мама, деточка?». А дитя сквозь слезы отвечает: «Разве вы не знаете? Моя мама та, что лучше всех».

КАК ДОМ СТРОИЛИ?

Э. Шим

Мы с бабушкой стояли и смотрели, как строят дом. Его сторили очень быстро. Вот большой кран поднял целую стену. А в стене уже есть окно. Потом еще одну стену. И дом стал очень высокий.

Я сказал бабушке: «Когда я вырасту, я тоже буду строить такие дома. Я буду строителем».

АЗИЗ И ПАПА – ЧАБАН

Шукурбек Бейшеналиев

Вечером Азиз гнал с папой отару овец. А мама шла им навстречу. Азиз очень устал. Мама взяла Азиза и отнесла в юрту. Азиз быстро уснул.

А утром мама не разбудила Азиза. Папа ушел с отарой один.

Когда Азиз проснулся, он спросил:

-А где папа?

-Папа ушел на работу, -ответила мама. Азиз заплакал. Он тоже хотел пойти с папой. С тех пор Азиз всегда вставал рано.

Он шел вместе с папой. Он хотел быть чабаном.

ГЛУПЫЙ ВОЛК

(Казахская народная сказка)

Жил на свете глупый волк. Встречает он однажды козу и говорит ей:

-Сейчас я тебя съем.

-Ну что ж, если такова моя судьба, я согласна. Но только я очень худа и стара. Если ты можешь подождать немного, то я сбегаю домой и пришлю тебе свою доченьку. Мясо у нее нежное, молодое.

Волк согласился, отпустил козу и лег под кустом. А коза побежала в стадо и рассказала про волка пастуху. Пастух дубиной избил волка. Тот еле унес ноги.

В другой раз волк встречает овцу.

-Овца,-говорит он, -я тебя съем.

-Ну что ж, - отвечает овца, - от судьбы не уйдешь, только позволь мне перед смертью потанцевать.

Волк согласился. Стала овца танцевать вокруг волка. Танцует, а сама круги делает все больше и больше и наконец убежала. Опять остался волк без обеда.

Бредет он дальше по степи. Лошадь посетя. Подошел волк к ней и говорит:

-Лошадь, я тебя сейчас съем.

-Хорошо, - говорит лошадь, - только прошу тебя, начинай есть меня с хвоста, а голова пусть еще попасется.

-Ладно, - согласился волк подошел к хвосту.

Ударил его лошадь задними копытами. Тут волку и пришел конец.

Хан и муравьи

(казахская народная сказка)

В давние времена жил один хан.

Он считал себя самым мудрым и всезнающим человеком на свете.

Собрав однажды своих многочисленных воинов, хан решил отправиться на охоту. И отправил он во все стороны своих гонцов, наказав им : «Скажите всем муравьям, червячкам и разной другой мелкой твари, что бы они не высовывались из своих нор в течение десяти дней. Иначе наши кони потопчут их»

Услышав это известие, все насекомые попрятались в испуге. Одни лишь муравьи решили встретить повелителя в своем ауле. Едет он и видит на своем пути множество муравьев.

- Разве я не приказал спрятаться всем муравьям? Это что за строптивость? – спросил хан. Растерялись слуги. Подъехав, хан приказал привести к нему муравьиного царя и спросил его:

- Почему вы толпились на моем пути?

- О, повелитель, - ответил царь муравьев. – Мы вышли вам навстречу, чтобы пригласить на денек к себе в аул в гости и оказать вам гостеприимство.

Хан очень удивился такому ответу и усмехнулся.

- Эх, глупышки! Ну, подумайте сами. Допустим, остановимся мы у вас. Как же вы напоите, накормите столько людей и лошадей? Об этом вы подумали?

- Пусть это не волнует вас, наш повелитель, - ответил царь муравьев. – Если взяться всем вместе, то можно и гору перевернуть. Мы по труду судим о каждом.

- Если бы ты сказал что – нибудь путное, я бы поверил слову, - сказал хан, развалившись на подстеленном ковре. – Но ты городишь что-то несусветное.

- О, повелитель! Вели всем сойти с лошадей, - промолвил царь муравьев. – Не быть мне царем своих подданных, если я не смогу принять вас как положено в своем доме.

Еще более удивившись, хан засмеялся.

- Ну, хорошо! Посмотрим на ваш прием, - сказал он и приказал своим людям спешиться.

И пригласил тогда царь муравьев всех гостей в специально воздвигнутый шатер. А коней пристроил у коновязи.

Затем он приказал каждому муравью принести по крошке хлеба, капле воды и травинке.

Услышав приказ, муравьи разбежались в разные стороны и вскоре начали возвращаться назад с добычей. Через некоторое время перед шатром выросла гора хлеба, стог сена, а яма заполнилась водой. Хан и его свита плотно поужинали.

Он очень удивился находчивости мурашей. Почувствовав себя уязвленным, он решил чем-нибудь задеть умного царя муравьев.

- Эй, повелитель муравьев! Почему у тебя большая голова? – спросил он.

- Наверно, от большого ума, повелитель.

- А почему пояс у тебя так туго затянут? – спросил хан. На что царь муравьев, не смутившись, мудро ответил:

- Мы всегда затягиваем свои пояса перед трудной работой, повелитель. Вот и сегодня решили показать вам, на что мы способны.

Хан еще больше удивился его находчивости. Не зная, о чем еще спросить, он растерялся. И тогда визирь прошептал ему на ухо:

- повелитель! Ваш ум широк, как великая Дария, мудрое слово западет в душу любому. Неужели у вас не нашлось, что сказать? – спросил он, угадав состояние хана.

- Мудрое слово осуждают только глупцы, - ответил хан, опустив глаза. – Я закончил.

Он молча встал, сел на коня и поскакал назад, уже на думая об охот

ЖАДНЫЙ БАЙ И АЛДАР КОСЕ

(казахская народная сказка)

Слышал Алдар Косе, безбородый обманщик, что недалеко от него, на расстоянии одного дня пути, живет необыкновенно жадный бай по имени Шигайбай, а по прозвищу Шикбермес, что означает – «Не дающий и росинки». Сказывали: не то что случайный проезжий, даже божий гость у него глотка сырой воды не выпросит. Вот какой он был жадный.

- Ну, уж меня-то он накормит! – уверял всех Алдар Косе, - пусть только попробует не накормить!

И вот безлошадный Алдар Косе пешком отправился в аул жадного бая и через неделю, измученный и голодный, еле-еле добрался, наконец, до его юрты. А юрта Шигайбая стояла на вершине холма и дверца ее выходила на дорогу, чтобы бай мог издали увидеть всех прохожих и проезжих.

Алдар Косе осторожно подкрался сзади к юрте. Жадный бай разостлал за юртой сухой камыш, чтобы он шуршал под ногами и давал весть о непрошенном госте. Алдар Косе потихоньку собрал камыш в охапку, отнес его в сторонку, подошел к юрте и через прореху заглянул внутрь. И что он увидел? Сам жадюга – бай делал конскую колбасу – чужук. Жена ошипывала дикого гуся. Дочь месила тесто. А служанка скребла ножом опаленную баранью голову.

- Мир этому дому! – громко поздоровался Алдар Косе, неожиданно ввалившись в юрту. Тут же, в одном мгновенье, исчезли и колбаса, и гусь, и тесто, и баранья голова. Безбородый хитрец сделал вид, что ничего не заметил.

- Добро пожаловать, почтенный Алдар! – приветливо ответил на приветствие гостя жадный бай. – Проходи. Усаживайся. Только учти: попеть тебе в этом доме нечем. Мы сами голодаем.

- Не беда, - сказал Алдар Косе, - не еда мне дорога, а доброе внимание.

- Ну, и прекрасно, раз так считаешь. Тогда рассказывай, что нового в степи?

- О чем рассказывать, почтенный? О том, что видел или о том, что слышал?

- Э, слухи часто лживы. Говори о том, что видел.

- Тогда слушай. Иду я себе и иду, и вдруг вижу на дороге длиннющую змею. Заметив меня, она свернулась клубком таким же большим, как конская колбаса под тобой. Я тотчас схватил камень величиной с баранью голову, которую упрятала под себя твоя служанка, и швырнул его в змею. Она расплющилась, как тесто под твоей дочерью. Если я вру, пусть меня Бог покарает и ошиплет, как гуся, спрятанного твоей хозяйкой.

Жадный бай рассердился, побагровел весь, как созревший чирей, и с досадой швырнул круг конской колбасы в кипящий котел. Жена бросила туда же ошипанного гуся, а служанка – опаленную баранью голову. И воскликнули они разом:

- Варитесь пять месяцев!

Алдар Косе стянул с ног сапоги, швырнул их к порогу и сказал:

- Отдыхайте десять месяцев!

А сам он растянулся на кошме и тотчас захрапел. Улеглись и хозяева. А за полночь, когда все в юрте уснули, Алдар Косе тихо встал, вытащил из котла мясо, наелся всласть, оставшиеся положил в мешок, а в котел кинул, изрезав на кусочки, кожаные сапоги хозяина. Сытый и довольный своей проделкой, Алдар Косе про себя сказал: «Пожалел пищу гостю – сам обгладывай кости. Мясом угостить гостя не смог – грызи голенища своих сапог».

Грубая благодарность (казахская народная сказка)

Сердитый бык, бодавший всех без разбору, как-то попал в яму. Как ни бороздил он рогами крутые стены этой ямы, он выбраться из нее никак не мог. Выбившись из сил, бык убедился, что дело плохо: придется пропадать. Стал он кричать громко – звать на помощь, авось кто –нибудь да услышит и поможет ему.

К счастью, недалеко от него паслось стадо баранов под охраной пастуха. Прибежали он на выручку.

- Будьте добры, - кричит им бык, вежливо и ласково, - не дайте погибнуть честной душе. Я отплачу вам. Я отроду не делал никому зла. Моя благодарность давно известна Зенг-бабе. Друзья, вытащите меня. Любезный пастушок! Я тебе обещаю целую сабу молока, а вам, бараны, стог свежего сена.

- Бараны, - сказал пастух, - вытащим его и получим награду.

- Ну, что же, мы не прочь освободить невинного, - сказали бараны и помогли пастуху вытащить рогатого из ямы.

- Я сейчас отблагодарю вас, - сказал бык, - дайте мне сначала отдохнуть и собраться с силой.

А когда бык отдохнул, то стал опять бодать всех без разбора.

Сегизбай и девочка – мышка

Жил когда то старый охотник по имени Сегизбай. Жена и дети у него давно умерли. Скучно было жить на свете одинокому старику.

Раз вышел он в степь на охоту и видит, кружит в небе коршун, а в когтях держит какого-то зверька. Вскинул Сегизбай лук и пустил в коршуна стрелу. Уронил раненый хищник свою добычу. А была это серая мышка.

Поднял ее сердобольный старик, стал гладить и ласкать. Превратилась вдруг мышка в девочку. Обрадовался Сегизбай.

-Вот и у меня теперь есть дочка.

Прижимая малютку к сердцу, прибежал в юрту, уложил дитя в постель, подоив корову, напоил молочком. Прошли годы. Выросла девочка, невестой стала. Лучше жигиты сватались к ней, хороший калым давали, а она не хочет и слушать о замужестве. Опечалился Сегизбай. Однажды говорит он дочери:

-Дочь моя, ты достигла уже совершеннолетия, пора тебе разжечь очаг в собственной юрте. Выбери же себе мужа по душе.

-Хочу, - ответила девушка, - чтобы мужем моим был тот, кто всех сильнее на свете.

«Это Солнце», - подумал старик. Пришел он к Солнцу.

-О, всеильное светило! У меня есть дочь. Она хочет быть женой сильнейшего в мире. Возьми ее в жены.

Отвечало Солнце:

-Иди к Облаку. Оно сильнее меня. Облако заслоняет от меня землю, и я не в силах сладить с ним.

Пришел Сегизбай к Облаку. А Облако говорит:

-Ветер сильнее меня. Он гонит меня с юга на север, с запада на восток и не дает нигде остановиться.

Отправился к Ветру Сегизбай. Выслушав старика, расшумелся Ветер:

- Да разве я сильный? Вон стоит Утес. Сколько не тружусь, не могу его сдвинуть с места.

Поклонился Сегизбай Утесу:

-Ты сильнее всех. Возьми мою дочь в жены.

Утес ему отвечает:

-Если хочешь отыскать самого сильного, так знай: это серый мышонок, что изо дня терзает и точит меня, роя себе норы и ходы. Я ничего не могу с ним поделывать.

Выскочил из норы мышонок и пищит:

-Нравится мне твоя дочь,старик, взял бы я ее в жены, да вот беда: не поместится она в моем жилище.

Тут дочь старика прибежала.

-Не хочу другого жениха! Этот мне милее всех. Сделалась снова серой мышкой и юркнула в норку к мышонку.

Засмеялся Сегизбай:

-Ворон летит на крик ворона. Кони по ржанию друг друга. Наконец –то и моя дочь нашла себе пару

МУДРАЯ ДЕВУШКА

Давно когда-то в степи жил богатый казах Едильбай. У него было три сына. Двух старших он женил. Пришла очередь младшего – Жандаулета. Для самостоятельной жизни нужны сообразительность и изворотливость. Чтобы испытать сына, Едильбай приказал ему погнать на базар сорок козлов и, не продавая этих козлов, купить сорок аршин ситца. Долго думал Жандаулет, а решить задачу отца не смог. Добравшись до города, он попросился к одному казаху-бедняку на ночлег. Во время ужина он с сокрушением рассказал о задаче отца.

Дочь хозяина, красивая девушка, выслушав его, сказала:

-Решить задачу очень легко. Нужно снять с козлов рога, продать их и купить ситцу.

Жандаулет так и поступил. Но отец не поверил, что сын сам решил задачу, и допытывался, как было дело. Едильбай не постоял за калымом и женил сына на мудрой девушке, считая, что глупому мужу нужна мудрая жена.

Через некоторое время Едильбай отправился в город. Он спросил перед поездкой снох: кому что купить?

Старшая просила купить ей сундук с зеркальными стенками внутри, средняя – ковер с красными узорами, а младшая сказала:

-Мне подарков не надо. Об одном прошу – возьми эту сумку и, не рассматривая, что в ней находится, привези обратно.

Удивился Едильбай, но все же взял сумку снохи. На обратном пути он очень заинтересовался этой сумкой, но когда увидел в ней обглоданные локтевые кости овец, шибко рассердился на младшую сноху и разбросал кости по степи. Сейчас же на Едильбая напали разбойники. Едильбай предложил им выкуп: шестьдесят старых верблюдов и семьдесят молодых. Разбойники согласились освободить Едильбая и вернуть ему караван.

И вот когда разбойники отправились в аул за верблюдами, то их предводитель спросил Едильбая:

Мы давно за вами следим, но вас было много: сорок один человек, и справиться было невозможно. Скажи, пожалуйста, куда девались сорок человек?

Тут только Едильбай понял, что кости в сумке были волшебными. Когда разбойники явились в аул за выкупом, младшая сноха разгодала намек Едильбая на молодых и старых верблюдов. Она позвала к себе шестьдесят аксакалов, и они решили не давать разбойникам выкупа, а на выручку Едильбая послать семьдесят лучших молодых жигитов.

Так, благодаря мудрости девушки, Едильбай был выручен, а разбойники перебиты.

АБИ И ТАБИ

Жили два брата. Старшего звали Аби, а младшего – Таби. Однажды братья заблудились и вышли к камню, на котором было написано: «Если вправо пойдешь, то обязательно вернешься – барса келер, а если в лево – пропадешь, сгинешь – барса кельмес». Заспорили братья: кому идти по счастливой дороге. Спорили, спорили и порешили: идти по дороге барса келер старшему брату. Пошел старший брат по дороге, что вправо шла, и пришел в город. Здесь он зашел к одному бездетному, рассказал ему, что заблудился. Человек этот усыновил его. И стал старший брат торговать. Вскоре он разбогател, женился на дочери бая, получил большое наследство.

Младший брат, что пошел по дороге барса кельмес, попал к старику, у которого и богатство-то – старуха да пять коз. Старик заставил Таби коз пасти.

Идет он однажды со своими козами по степи и видит – на небе два солнца: одно из них всходит и заходит, а другое и не закатывается. Вернулся он домой, спрашивает стариков: что это значит? Но те молчат и ему наказывают молчать, а утром в его постели нашли пятьдесят золотых. Таби решил оставить стариков, но они не опустили его.

На следующий день младший брат увидел в степи белую юрту. Опять спросил стариков, но те молчат и ему наказывают молчать, а утром в его постели нашли еще пятьдесят золотых. Таби решил оставить стариков, но они не отпустили его.

Ну вот и третий раз Таби увидел в степи незаходящее солнце и белую юрту. Спросил стариков: что это значит? Но они молчат и ему наказывают молчать, а утром в его постели нашли еще пятьдесят золотых. Таби решил оставить стариков, и на этот раз они отпустили его. Переоделся Таби в одежду Тазша-балы и пошел в тот город, где жила красавица, которой никто не нравился.

Пришел Таби к дому красавицы и просидел у дверей до позднего вечера. Красавица заметила его и решила, что это и есть ее жених. Стал Тазша – бала жить с красавицей. Но вскоре наскучила ему эта праздная жизнь. Ушел он из города.

Долго шел Таби по степи, утомился и решил отдохнуть. Сел он и видит – сидят два жаворонка и разговаривают между собой: «Недалеко отсюда, где родник Шик бермес, стоит карагач. Возле него лежит волшебная палка. Кто найдет ее, тот сможет людей превращать в животных». Проговорили так они и улители.

Нашел Таби волшебную палку. Вспомнил хана своего и его корарных визирей. Решил он проучить их. Вернулся Таби в родные места и прямо к хану зашел. Сидит хан в юрте своей, а возле него приближенные. Дотронулся Таби до них палкой своей – и превратились визири в кобыл, а хан жеребцом стал.

И зажил народ легко и свободно, а ханом своим избрал Таби.

АКСАК КУЛАН

(казахская народная легенда)

В далекие времена в бескрайних казахских степях жил музыкант по имени Кербуга. Он сочинял прекрасные мелодии и искусно исполнял их на домбре.

После дневных трудов вокруг него жители аула собирались и с упоением слушали чарующую музыку. Дети забывали свои игры и сидели как замороженные, внимая звукам домбры.

Но ожажды на землю казахов налетели, как саранча, бесчисленные орды Шынгыс хана, превращая в пепел белые города, разоряя аула, убивая всех, кто им сопротивлялся.

Воины Шынгыс хана приносили своему владыке награбленное добро. Хан выбирал понравившиеся драгоценности и лучших степных скакунов, а молодых жигитов и девушек, взятых в плен, превращал в рабов.

Был у Шынгыс хана сын Джучи, как две капли воды похожий на своего отца.

Любимым занятием Джучи была охота. В те времена в казахских степях водилось много золотистых куланов – диких коней. Быстры как ветер были те куланы.

Но стрелы, пущенные кровожадным Джучи, оказывались быстрее. Повсюду настигали они бедных животных. А ханский сын забавлялся, истребляя куланов.

Однажды Джучи заметил Аксак Кулана (Хромого кулана), рядом с которым пасся жеребенок.

Предвидя легкую добычу, ханский сын погнался за ним.

Быстро бежал Аксак Кулан, хотя и был хромым, но жеребенок едва поспевал за ним.

И стрела поразила куланенка насмерть. Как вихрь налетел Аксак Кулан на ханского сына и выбил его из седла. Это была последняя охота Джучи.

Долго ждал Шынгыс хан своего сына, но сын не возвращался, и послал тогда он своих слуг на розыски, сказав им грозно:

-Если кто-нибудь осмелится принести мне плохую весть, я залью ему глотку расплавленным свинцом!

Слуги хана долго бродили по безбрежной степи в поисках Джучи, и уже было отчаялись, как вдруг увидели его бездыханное тело. Что теперь делать? – Никто не решался явиться к хану с черной вестью.

И тут вдруг донеслись звуки печальной мелодии. Это домбрист Кербуга оплакивал горькую участь своего народа.

Обрадовались ханские слуги: вот кто спасет их! И приказали они Кербуге под страхом пыток рассказать Шынгыс хану о смерти его сына.

Кербуга, зная, что хан обещал расправиться с черным вестником, молчал.

Грозный хан ждал.

И тут заиграла домбра Курбуги. Она рассказала о злодеяниях хана, о страданиях народа, о том, как ханский сын расплатился за отцовскую и свою жестокость.

И понял Шынгыс хан песню домбры, понял, что потерял сына. Но как расправиться с музыкантом за черную весть – ведь тот не сказал ни слова!

Приказал тогда хан казнить... домбру. И повелел он палачу залить ее расплавленным свинцом.

С тех пор живет в народе эта легенда – о быстром как ветер Аксак Кулане и о домбре, которая и жестоко пострадала за правду, но продолжает в своей песне славить любовь к свободе.

БЕДНЯК АХМЕТ И НЕСПРАВЕДЛИВЫЕ СОВЕТНИКИ ХАНА

Давным – давно в степях Сарыарки кочевал мудрый и справедливый хан. И было у хана четыре советника: трое – знатные богачи и один – старик-бедняк. Однажды поспорили ханские советники: кто добрее и сострадательнее, бедняки или богачи? Богатые советники говорили, что только им присуще чувство им присуще чувство милосердия и сострадания, что только они отзываются на чужие страдания. Бедный советник промолчал, а через день пришел к хану и сказал:

-Мудрый хан, если хочешь узнать правду, оденься похуже и пойдем сл мной.

Так и сделали. Одел бедняк хана в грязные лохмотья, посадил на ишака и повез по степи. Подъехали к юрте первого богатого советника.

-Ассалямалейкум, - приветствовали они его.

-Кто вы такие и куда едите? – спросил богач, не отвечая на приветствие.

-Мы каирши, - ответил старик, - кто что подаст, тем и питаемся. Будь милостив, пусти переночевать.

-Нет-нет, - замахал руками советник,- тесно у меня в ауле, вот вам чашечка проса – и ступайте отсюда.

Не пустил ночевать и второй советник. Он подал им кусочек заплесневелого хлеба. Третий, самый богатый советник, не только ничего не дал, но еще и собак на них спустил.

Долго ехали они степью и пред закатом солнца увидели три юрты. Две из них были байские, а третья – его работника, бедняка Ахмета. Увидел гостей Ахмет, вышел из юрты, принял ишака, помог слезть хану и ввел гостей в свою бедную юрту. Постелил самую лучшую кошму и приготовился колоть барана.

-Что ты хочешь делать, сын мой? – спросил старик.

-Заколоть барана для вас.

-Но мы едим только почки, сын мой, а чтобы накормить нас, нужно четырнадцать почек.

Ахмет вышел из юрты и посоветовался со своей старой матерью, потому что было у них всего-навсего семь баранов.

-Нельзя не накормить гостей, - говорила мать.

Зарезали они баранов, сварили почки, а мясо решили продать на базаре и на эти деньги купить три-четыре барана. На утро хан и старик уехали. Вот хан созывает своих советников и объявляет им, что у него кто-то украл семь баранов. Поехали богатые советники искать вора и первым делом бросились на базар. Застали они там Ахмета, который продавал мясо семи баранов, взяли они его и повели к хану.

-Вот, - кричали они, - вор, укравший твоих баранов!

Выслушал их хан и сказал:

-Вы не только скупы и жадны, но и несправедливы. Не крал он никаких баранов. А вот – ваше милосердие, - и он вынул чашечку проса и кусочек хлеба. –Вы не только не накормили меня, но даже ночевать не пустили. И велел мудрый хан трем советникам отдать Ахмету по десять баранов.

СКАЗКИ И РАССКАЗЫ

Оразакын Аскар

В автобусе

Арман и Аян живут в центре города в большом пятиэтажном доме. Оба учатся во втором классе и вместе ходят в школу. Однажды, когда они, как обычно, ехали в автобусе в школу, на одной из остановок в салон, кряхтя, вошла старушка с кошельками, полными разной снеди и овощей. (Снедь – пища, еда).

Аян тут же соскочил с места, подошел к бабушке и вежливо предложил:

-Садитесь, пожалуйста.

Арман же сделал вид, что засмотрелся в окно. Через две остановки бабуля засобиралась выходить, пошарила в одной из сумок и извлекла оттуда два ароматных румяных яблока. Протянула Аяну и сказала:

-Возьми, золотко!

-Что вы, спасибо, не надо, - смутился Аян.

-Я ведь тебя угощаю не за то, что ты мне место уступил, а за доброту твою. Кушай на здоровье, внучек!

До школы оставалось совсем немного. Аян так светился, будто внутри у него засияла яркая лампочка. Яблоко, которое он с аппетитом уплетал, таяло на глазах. Второе он отдал Арману, но тому кусок в горло не лезет: нахмурился, задумался о чем-то, даже по сторонам не смотрит.

С чего бы это?

Тулеген Кажыбаев

ГАЛКА И КУВШИН

Хотела Галка пить. На дворе стоял кувшин с водой, а в кувшине вода только на дне. Галке нельзя было достать. Она стала кидать в кувшин камушки и столько набросала, что вода выше и можно было пить.

ЛЕВ И МЫШЬ

Лев спал. Мышь пробежала по его телу. Он проснулся и поймал ее. Мышь стала просить, чтобы он пустил ее, она сказала: «Если ты меняпустишь, и я тебе добро сделаю». Лев засмеялся, что мышь обещает ему добро сделать, и пустил ее.

Потом охотники поймали льва и привязали веревкой к дереву. Мышь услышала львинный рев, прибежала, перегрызла веревку и сказала: «Помнишь, ты смеялся, не думал, чтобы я могла тебе добро сделать, а теперь видишь, бывает и от мыши добро».

Лев Толстой

ДВА ЖАДНЫХ МЕДВЕЖОНКА

(Венгерская народная сказка)

По ту сторону стеклянных гор, за шелковым лугом стоял нехожденный, невиданный густой лес. А в этом лесу, в самой чащобе, жила старая медведица. Было у нее два сына. Поначалу-то они были маленькие, все играли, резвились. А как подросли, то решили, что пойдут по свету счастья искать. Обняла старая медведица сыновей, благословила их в путь-дорогу.

Шли они, шли. И день шли, и другой... Наконец все припасы у них кончились. Заглянули медвежата в свои котомки, а там – пусто. Понурые, побрели огни дальше.

-Эх, братик, до чего же мне есть хочется! – пожаловался младший.

-И мне хочется! – сказал старший.

Так они все шли да шли, покуда вдруг не почуяли: в лесу чем-то вкусным пахнет. Носы подняли-принюхались и побежали. Бегут, бегут – только пятки сверкают! И что же? Оказалось, не зря медвежата бежали, не зря торопились: нашли они вдруг большую круглую гольку сыра.

Хотели поделить ее поровну, да не сумели. Жадность медвежат одолела: каждый тянул к себе сыр – боялся, другому больше достанется. Спорили они, рычали, как вдруг...

Вдруг из-за деревьев появилась лиса. Подошла к ним, спросила:

-О чем спорите, молодые люди? – Медвежата рассказали ей о своей беде. – Какая же это беда? – сказала лиса. – Давайте я поделю сыр поровну: мне что младший, что старший – все одно!

-Вот хорошо-то! – обрадовались медвежата. – Дели!

Лиса взяла сыр, стукнула его о пенек и разломался сыр на двое. Да так разломилась лиса, что один кусок – это на глаз видно – был больше другого.

Медвежата враз закричали:

-Это больше!

Лиса их успокоила:

-Тише молодые люди! И эта беда – не беда! Сейчас я все улажу.

И она откусила добрый кусок от большей половины и проглотила его. Теперь большим стал меньший кусок.

-И так неровно! – заплакали медвежата.

-Ну полно, полно! Сказала лиса с укоризной. – Я сама знаю свое дело! – и она, причмокивая от нетерпения, откусила от большей части здоровенный кусок....

Теперь большой кусок стал меньшим, зато бока у лисы заметно округлились.

-И так неровно! – заплакали медвежата.

-Да будет вам! – сказала лиса, с трудом ворочая языком: ведь рот ее был набит вкуснейшим сыром. – Еще самая малость – и будет поровну!

Лиса продолжала делить сыр. Ах, как она его уплетала! От наслаждения то один, то другой глаз прищуривала, зажмуривала.

А медвежата? Медвежата только черными носами водили, туда – сюда... Туда – сюда, от меньшего куска к большему, от большего к меньшему.

Пока лиса не наелась досыта, она все делила и делила. Вот тут-то куски и сравнялись!

Да одна беда: медвежатам и есть почти нечего. Для них остались – два крохотных кусочка. А лиса сыта, лиса кругла, лиса весела.

-Хоть и помалу, да зато поровну! – сказала лиса. – Приятного вам аппетита, медвежата! – и, помахав хвостом, она убежала.

Так-то вот бывает с теми, кто жадничает.

КОТЕНОК и ЩЕНОК

Жили-были по соседству котенок и щенок. Котенок был ласковый, спокойный. Послушный, а щенок любил озорничать. Он часто шалил, баловался. Однажды щенок увидел котенка и сказал:

Я хочу с тобой дружить!

Я тоже, - сказал котенок.

Я иду гулять, - сказал щенок.

Я тоже, - сказал котенок.

Я буду прыгать, - сказал щенок.

Я тоже – сказал котенок.

Я поймал бабочку, - сказал щенок.

Я тоже, - сказал котенок.

Так они играли, прыгали, бегали и незаметно подошли к широкой дороге, по которой ехали большие и маленькие машины. Автомобили мчались по дороге быстро и очень громко шумели. Котенок испугался, присел к земле, ушки прижал к голове. А щенок, кажется даже был рад, что машины мчались с такой скоростью.

Я побегу с машиной наперегонки, - сказал щенок.

Я тоже, - сказал котенок

Я бегу быстро, - сказал щенок.

Я тоже,- сказал котенок.

Но машины мчались очень быстро. Щенок с котенком устали и решили отдохнуть. На другой стороне дороги они увидели красивую лужайку, голубой ручеек и много-много цветов. Но до пешеходного перехода было еще далеко.

Я хочу на ту лужайку, - сказал щенок.

Я тоже, - сказал котенок.

Я перейду дорогу здесь, - сказал щенок.

-А я – нет, сказал котенок. Мне мама не разрешает одному выходить на дорогу. Она мне говорила, что дети должны переходить дорогу только со взрослыми. Я лучше отдохну здесь и пойду домой.

Щенок подумал-подумал и решил сделать так же, как котенок. Они нашли уютное месточко, отдохнули, а потом вернулись домой к мамам.

Лариса Соколова

ПРИШЛА ВЕСНА

Пришла весна. По мокрым улицам журчалиторопливые ручьи. Все стало ярче, чем зимой: и дома, и заборы, и одежда людей, и небо, и солнышко. От солнца майского жмуришь глаза, так оно ярко. И по-собому оно лаского греет, точно гладит всех.

В садах пухнули почки деревьев. Ветви деревьев покачивались от свежего ветра и чуть слышно шептали свою весеннюю песню.

Шоколадные чешуйки лопаются, как будто выстреливают, и показываются зеленые хвостики. И лес, и сад по-особому пахнут – зеленью, оттаявшей землей, чем-то свежим. Это почки с разных деревьев разными запахами перекликаются. Понюхаешь черемуховую почку – горьковато-вкусный запах напоминает тебе белые кисточки ее цветов. А у березы свой особый аромат, нежный и легкий.

Запахи наполняют вес лес. В весеннем лесу дышится легко и свободно. И уже зазвенела короткая, но такая нежная и радостная песня малиновки. Если прислушаться к ней, то можно разобрать знакомые слова: «Славься, славься все кругом!» Свистит, переливается на все лады молодой, зеленеющий лес.

Радостно, молодо и на небе, и на земле, и в сердце человека.

Лев Толстой

ХОТЕЛА ГАЛКА ПИТЬ

Хотела галка пить. На дворе стоял кувшин с водой, а в кувшине была вода только на дне. Галке нельзя было достать. Она стала кидать в кувшин камушки, и столько накидала, что вода стала выше, и можно было пить.

Константин Ушинский

ВМЕСТЕ ТЕСНО, А ВРОЗЬ СКУЧНО

Говорит брат сестре: «Не тронь моего волчка!»
 Отвечает сестра брату: «А ты не тронь моих кукол!»
 Дети расселись по разным углам, но скоро им обоим стало скучно.
 Отчего детям стало скучно?

Константин Ушинский

ЛЕТНЕЕ УТРО

Ранним летним утром отправьтесь в лес, к речке, которая тихо струится меж деревьев. Позаботьтесь о еде: возьмите с собой хлеба с маслом.

Около речки присядьте на мшистый бережок, разденьтесь и бросьтесь в холодную воду. Не бойтесь простудиться. Обнаружьте силу воли. После купания отыщите открытое местечко и лягте на горячем солнышке. Делайте это ежедневно, и вы будете здоровы.

А летнее июльское утро!.. Вы раздвинете мокрый куст – вас так и обдаст накопившимся теплым запахом ночи. Сквозь густые кусты орешника, перепутанные цепкой травой, спускаетесь вы на дно оврага. Точно: под самым обрывом таится источник... Вы бросаетесь на землю, вы напилась, но вам лень пошевелиться. Вы в тени, вы дышите пахучей сыростью, вам хорошо.

БИШКА

«А ну-ка, Бишка, прочти, что в книжке написано!»

Понюхала собачка книжку, да и прочь пошла. «Не мое, - говорит, - дело книги читать, я дом стерегу, по ночам не сплю, лаю воров да волков пугаю, на охоту хожу, зайку слежу, уточек ищу, поноску тащу – будет с меня и этого».

ГУСИ

Вася увидел вереницу диких гусей, которые неслись высоко в воздухе.

Вася: Могут ли так же летать наши домашние утки?

Отец: Нет.

Вася: Кто же кормит диких гусей?

Отец: Они сами отыскивают себе пищу.

Вася: А зимою?

Отец: Как только наступает зима, дикие гуси улетают от нас в теплые страны, а весной возвращаются снова.

Вася: Но почему же домашние гуси не могут летать так же хорошо и почему не улетают они от нас на зимов теплые страны?

Отец: Потому что домашние животные потеряли уже отчасти прежнюю ловкость и силу и чувства у них не так тонки, как у диких.

Вася: Но почему это случилось с ними?

Отец: Потому что люди о них заботятся и отучили их пользоваться собственными силами. Из этого ты видишь, что люди должны стараться делать сами для себя все, что только могут. Те дети, которые полагаются на услуги других и не приучаются сами делать для себя все, что только могут, никогда не будут сильными, умными и ловкими людьми.

Вася: Нет, теперь я буду стараться сам все для себя делать, а не то, пожалуй, и со мной может сделаться то же, что с домашними гусями, которые разучились летать.

Г.Цыферев

Казахстан

(в сокращении)

Казахстан – страна больших рек, больших озер, больших гор. На вершинах гор вечно спит снег.

Ранним утром снег розовеет – это из-за гор встает золотое светило.

Навстречу ему распускаются цветы: трехцветные фиалки, серебристые эдельвейсы, нежные гиацинты. Цветам и солнцу поют утреннюю песню синие птицы. Птицы поют, а круторогие архары молча смотрят на солнце. Солнце золотит их рога. Кажется, если золотые рога тронет ветер, они запоют.

Рога будут петь, а большая скала, похожая на льва, кажется, сейчас зарычит, и дальше эхо ответит: «А-аа!»

Похожие на зверей скалы? Может, я это придумал? Нет, не придумал. Есть такие скалы. Долгие годы ветер вытачивал, обтачивал их. И вот сегодня возле курорта «Боровое» казахские скалы стали похожими на башни, на львов, на всадников.

Такие тут горы. А какие озера, На что похожи они, Лучше всего спросить об этом цапель. Целый день стоят они на берегах казахских озер и думают. Они, наверное, думают: «Как шумно на наших озерах».

Круглые сутки на озерах раздаётся гогот, крик, кряканье.

Сколько здесь птиц! Смешные пеликаны с клювом-рюкзаком, величавые лебеди, горластые гуси, важные утки. Настоящий птичий базар!

Живет на озерах и тихое существо – зверёк ондатра. Из меха ондатры получают красивые мягкие воротники и шапки. Поэтому ондатр специально разводят.

Разводят здесь и овец. Точно упавшие облака, двигаются по степи отары овец.

Весной, когда стаивает снег, степь как яркая шаль. Шаль зеленая, с синими и алыми цветами. То ирисы и маки. Но уже в середине лета цветочное пламя начинает гаснуть. От растущей повсюду полыни степь седеет. А земля трескается. В такое время трудно скоту. Нужна вода, воды здесь не хватает. Правда, в Казахстане большие реки. Иртыш, например. Большие озера. И все равно для такой страны – это капля. Воды нужно в сто раз больше. И казахский народ начал строить водохранилища – кладовые воды. Если много воды – значит, будут гидростанции. Значит, будет электричество поможет перекачивать воду в степь.

С каждым днем меняется степь казахская. Все ярче она становится и богаче.

Так сегодня. А когда-то эту степь и всю казахскую землю называли бедной.

Неужели казахская земля была такой нищей, что не могла прокормить свой народ? Нет, щедрой она была всегда, но не принадлежала она народу. Когда один казахский пастух открыл место, где лежало черное золото-уголь, его сразу присвоили себе богачи. Вначале местные, потом иностранные.

Ж.Карбозин

АЛЫЧА

Собирая дочку в садик, мама положила в карман ее платица две алычи, которые лежали в ее сумке. Ягоды были такие красивые и аппетитные, что трудно было удержаться. Алма взяла одну и положила в рот. Ах, какой сладкой она оказалось!

-Мама, а как эти ягоды называются? Где они растут?

-Это алыча, доченька. Жалко, две штуки только осталось, все вчера раздала.

-Вот если бы она никогда не кончалось,-размечталась Алма.

-Чтобы такой ягоды было много, ее надо самим выращивать.

-Как?

-Закопать косточку в землю и часто поливать.

-Если косточку поливать, она вырастет в большое дерево?

-Вырастет.

Алма достала из груды игрушек лопатку и побежала в сад. Там в углу выкопала две ямки, положила туда косточки, присыпала землей, принесла воды в маленьком ведерке, полила и, довольная, вернулась к маме.

-Теперь обязательно вырастет, да?

-Обязательно, дочка.

Мама отвела дочку в садик, а сама пошла на работу. В садике Алма сообщила о своей новости подружкам. Те захопали и стали вместе с Алмой с нетерпением ждать ростков. Алма за день покой потеряла, все думала, как же там ее алыча поживает, небось, уже выросла и поспела, скорей бы мама пришла.

Наконец, рабочий день кончился. Все родители идут за своими детьми. Раньше Алма не замечала, что мама иногда опаздывает, а тут вдруг испугалась: «А если совсем не придет?».

Заметив белый платок матери, она кинулась ей навстречу.

-Алыча поспела?

-А как же, - засмеялась мама.

-А много ее?

-Две.

-Покажи!

-Домой придем - посмотришь.

Дома мама вручила Алме два плода алычи.

-Они на моих деревцах выросли? – спросила девочка.

-Нет, доченька, я нашла их в своей сумке, а те косточки еще спят. Они во сне питаются и пьют воду. Так и растут. Поливай их каждый день – косточки проснутся и поднимутся зелеными росточками. За ними тоже надо ухаживать, полоть сорняки, разрыхлять землю вокруг и обязательно поливать.

Пришла весна. В саду, покачиваемые ветром, робко вытянулись два нежных зеленых росточка. Алма попросила папу, и он огородил их невысоким заборчиком. Каждый день чуть свет девочка спешила к своим деревцам и внимательно их рассматривала.

-Мама, когда же они дадут плоды? – спросила она однажды.

-Каждый плод ждет своего часа. Не торопи природу, дочка она сама знает свои сроки. А помощь ей твоя очень нужна.

День за днем Алма терпеливо ждет «алычевого» часа и заботится о своих питомцах. Особенно часто приходится воевать с курами – непоседами и глупым теленком, который совсем не разбирает дороги. А деревца тянутся вверх, благодарно кивают верхушками и шелестят лепестками, словно обещают хозяйке, что совсем скоро подарят ей много-много алычи.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Мұзафар Әлімбаев «Аспандағы әпке» 1982ж, «Ақсерек пен көксерек», «Бал дәурен, шіркін балалық»
2. Әдібай Табылды "Әдеп әліппесі"
3. Асқар Оразақын «Алтын абдыра» «Балауса» баспасы», 2007ж, 496-бет
4. Әбдірахман Асылбеков «Ай» өлеңдер жинағы 1999ж «Сын» баспасы
5. Баянғали Әлімжанов, Аңыз бен аспан: өлең жырлар. – Алматы, 2010
6. Қайрат Жұмағалиев «Жүрегімнің бөлшегі» балаларға арналған өлеңдер Астана 2004ж
7. Тұрысбек Еділбаев Айша: өлеңдер, мысалдар, жұмбақтар, жаңылтпаштар, санамақтар.
8. Қадір Мырза Әлі «Күміс қоңырау» 1985ж
9. Несіпбек Айтөв «Бала-бақшаға барар жолда»
10. Әбдікәрім Ахметов Ашық аспан. Өлеңдер, ертегілер және поэмалар. А., «Жазушы», 1971
11. Әбен Дүйсеков «Жұмбақтар»
12. Серікбай Оспанов Қайнар бұлақ. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1977
13. Әли Ысқабаев Жұмбақ Алматы – 2002
14. Сұлтан Қалиев Қайсысы күшті? Өлеңдер, ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, санамақтар. А., «Раритет», 2008.
15. Ескен Елубаев Баламысың деген. Өлеңдер. А., «Жалын», 1981;
16. Нұрхан Жанаев «Сыбдырлайды жапырақ» (1980).
17. Оспанхан Әубәкіров Қағаз қалпақ. Өлеңдер, тақпақтар, сықақтар, ертегілер, жаңылтпаштар, жұмбақтар. А., «Жалын», 1983.
18. Құрманбай Толыбаев Өлеңдер мен поэмалар. А., «Жалын», 1976.
19. Жақан Смақов "Жүз бір жұмбақ" (1964, жұмбақтар)
20. Қастек Баянбаев "Құс сүті" (1996)
21. Мүбәрак Жаманбалинов «Жауқазын» таңдамалы өлеңдер. – Павлодар, 2001.
22. Қабдікәрім Ыдырысов “Әрқашан күн сөнбесін” (1965)
23. Мәриям Хакімжанова “Бөбегім менің — өлеңім менің” (1959)
24. Дихан Әбілов Өлеңдер. А., "Жазушы", 2001
25. Ермек Өтетілеуұлы Қазақстан - Отаным Алматыкітап, 2009.
26. Сұлтан Қалиев Қайсысы күшті? Өлеңдер, ертегілер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, санамақтар. А., «Раритет», 2008.
27. Өтепберген Ақыпбеков "Қызықты әліппе", 1986
28. Махмутбай Әміреұлы «Тәуелсіздік толғаулары» Түркістан, 2009;
29. Тұманбай Молдағалиев "Шақырады жаз мені" (1970);
30. Сапарғали Бегалин «Қуырмаш» Алматыкітап, 2007;
31. Әнуарбек Дүйсенбиев Не деу керек? Өлеңдер. А., ҚМКӘБ, 1957;
32. Ақылбек Шаяхмет Әдемі. А., «Балалар әдебиеті», 2005;
33. Жәнібек Карбоз

34. Ақұштап Бақтыгереева «Ақ шағала» жыр жинағы 2001;
35. Нүсіпбек Исахметов Ұландарым. Өлеңдер. А., «Жазушы»,1974;
36. Сырбай Мәуленов "Өлеңдері", 3т. 1984;
37. Адырбек Сопыбеков Айналайын. Өлеңдер мен дастандар. А., «Жазушы», 1997;
38. Сағи Жиенбаев «Алтын қалам» 1969;
39. Өтебай Тұрманжанов “Қазақтың мақал-мәтелдерін” (1980) “Асыл сөздер” (1963);
40. Күләш Ахметова Арғымақтар даласы. Өлеңдер. А., «Жалын», 1987
Наурыз нұры. Өлеңдер. А., «Жазушы», 1991;
41. Тұрсынғазы Рахимов. «Сәби болғым келеді» әндер жинағы. Алматы «Атамұра»,1994;
42. Илияс Жансүгіров «Бес томдық шығармалар жинағы» 1988;
43. Нұрсұлтан Әлімқұлов "Таң самалы",ән өлеңдері (1984)
44. Есентай Ерботин «Өрнек» өлеңдер жинағы (1975)
45. Рза Қунақова «Менің достарым» (1983), «Қызыл жалау» (1985)
46. Р. Тышқанбаев. «Ақша бұлт» өлеңдер - Алматы : Жалын, 1978.
47. Бауыржан Жақып “Ақ лақ” (1997)
48. Қасым Аманжолов «Балбөбек» – 1949
49. Жұбан Молдағалиев "Жеңіс жырлары" 1949
50. Ұлықбек Есдәулет «Қанат қақты» (1974)
51. Ахмет Байтұрсынов «Оқу құралы» - Орынбор, 1912 ж
52. Ғабдуллин Н. Қызық дәурен: Әңгімелер мен повестер.- Алматы: Жазушы,1965.
53. Ғабдуллин, Н. Менің достарым: Әңгімелер жыйнағы Қазақтың мемлекеттік көркем әдебиет баспасы, 1951
54. Нәсіреддин Сералиев «Ақ лақпен қара лақ» (1961)
55. Спандияр Көбеев «Үлгілі бала» - Петропавл,1912 ж
56. Ыбырай Алтынсарин «Қазақ хрестоматиясы» - Орынбор, 1879 ж
57. Мәдіхат Төрежанов «Әліппе» 1964ж.

СОДЕРЖАНИЕ

1	Пояснительная записка	98
3	Стихотворения и песни	100
5	Пословицы,загадки	117
6	Русские народные сказки	119
7	Казахские народные сказки, притча	124
8	Сказки и рассказы	134
9	Список литературы	142